

ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

24 снежня 1993г

№ 51 (3721)

Колт 30 руб.

ПАЛІТЫКА І ПАЛІТЫКАНСТВА

Васіль СОКАЛ: «Гісторыя не даруе апалітычнасці, бо, як сказаў адзін народны пісьменнік, народ усё можа дараваць пісьменнікам, толькі не даруе маўчання, калі вырашаецца лёс народа».

СТАРОНКА 4

СВЕТЛАЕ, ЯСНАЕ — ДЗЕ ЯНО?

Нататкі Віктара КАРАМАЗАВА.

СТАРОНКІ 5, 12

МІСТЫЧНЫЯ ЭЦЮДЫ

*Два апавяданні
Галіны БАГДАНАВАЙ.*

СТАРОНКІ 9—11

ДЗІЎНЫ ЧАС ДЛЯ РЭЖЫСЁРА

Гутарка Жаны ЛАШКЕВІЧ з рэжысёрам Беларускага тэлебачання Надзеяй ГАРКУНОВАЙ.

СТАРОНКІ 10—11

У МІЖВАЕННЫМ ЧАСЕ, У ЗАБРАНІМ КРАІ...

Мікола ІВАНОЎ пра Беларускае навуковае таварыства ў Вільні.

СТАРОНКІ 14—15

АДНОСНА САРАКАНОЖАК

Ліст з Лондана ад Веры РЫЧ.

СТАРОНКА 16

КАЛЯДНЫЯ ЎЗОРЫ

Колькі ліха зведала за апошнія дзесяцігоддзі наша народнае мастацтва! Гэта ж трэба было дадумацца да такога, каб бульдозерамі руйнаваць ганчарныя горны, майстроў абкладаць непасільнымі падаткамі, іх вырабы прадаваць за бясцэнак, а пра само народнае мастацтва гаварыць як пра нешта непатрэбнае і старасвецкае. У выніку многія майстры, у асноўным людзі сталага ўзросту, былі кінуты на волю лёсу. Дзяржсве, і раней не надта шчодрый, цяпер, у час усеагульнай бязладнасці і нейладкаванасці, стала зусім не да культуры. Таму і сталася стварэнне некалькі год таму Таварыства народных майстроў Беларусі доўгачаканай падзеяй, прыспейшай неабходнасцю абараніць, падтрымаць, хоць неяк захаваць народную культуру.

Выстава «Калядныя ўзоры», адкрытая днямі ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, — нібыта справаздача работы Таварыства. Саламяныя павукі, коні і пейні,

дрэва, кераміка, паясы, выцінанкі, ткацтва, вышыўка, роспіс па дрэве — дзівосная прыгажосць аўтэнтычнай народнай культуры, якая апошнім часам так прываблівае замежнікаў. Рэчы, прадстаўленыя на выставе, далёкія ад сувенірнасці, яны, зробленыя народнымі майстрамі, прафесійнымі мастакамі і проста

аматарамі і навучэнцамі, — спроба прадоўжыць, ажывіць, стварыць новае на аснове традыцыйных форм. А значыць, народнае мастацтва не знікае, яно зноў становіцца перспектыўным шляхам развіцця нашай культуры.

Н. Ш.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Кола дзеён

«Українізацыя» беларускай эканомікі працягваецца: на мінулым тыдні Вярхоўны Савет прыняў чарговае рашэнне аб павелічэнні мінімальнага заробку. З такімі тэмпамі інфляцыі вельмі хутка ўсе мы, як раней палякі, а цяпер — украінцы, станем «мільянерамі»... Мы асуджаны на гэта нашым сённяшнім урадам, які ані не рупіцца пра стабілізацыю эканомікі сваёй дзяржавы, а толькі паглядвае ў бок «вялікай суседкі» з надзеяй, што тая адкрые межы і абмяняе «зайчыкі» на рублі 1 да 1... Абяцаны «юр'еў дзень» — 1 студзеня — блізка. І ўсё часцей з боку ўрадоўцаў чуваць галасы, што «ўваходжанне ў «рублёвую зону» адкладваецца на нявызначаны тэрмін...» Мы асуджаны на галечу і нягэўнасць нашым Вярхоўным Саветам, які цалкам падтрымлівае і падоўгу адстойвае ўсе «ініцыятывы» ўрада Кебіча і «не чуе» таго, што прапануюць іншыя. Гэта яшчэ раз пацвердзіла чатырохразовае галасаванне з нагоды павышэння мінімальнага заробку. Прапановы Федэрацыі прафсаюзаў і парламенцкай камісіі дэпутаты праігнаравалі і зноў падтрымалі ўрад. Да гонару незалежных прафсаюзаў, яны не задаволіліся кінутай ім «косткай». Рашэнне аб агульнанацыянальным страйку застаецца ў сіле. А на 12 студзеня прызначаны папярэдзальны страйк. Патрабаванні застаюцца ранейшымі: адстаўка ўрада Кебіча, перавыбары Вярхоўнага Савета. Новае жыццё павінны будаваць новыя людзі.

ЦЫНІЗМ ТЫДНЯ

Дык вось, аказваецца, дзеля чаго была створана часовая камісія таварыша Лукашэнка па правярцы дзейнасці камерцыйных структур пры органах улады і кіравання: дзеля кампраметацыі Станіслава Шушкевіча і расправы над ім, аж да зняцця з пасады. І за якія дробязныя, у параўнанні з тым, што прагучалі ў бок урадоўцаў і іншай наменклатуры, абвінавачванні! Прыгадаў, не пасаромеўся, таварыш Лукашэнка нават тое, што С. Шушкевіч адрамантаваў пашкоджаны варварамі помнік маці на могілках /20357 рублёў/... Паводле дакументаў будаўнічага ўпраўлення, за ўсе работы С. Шушкевіч разлічыўся цалкам. Але віна яго ў тым, што рамонт рабіла РБУ Саўміна. Калі б падобнае зрабіў Клінтан, сцвярджае Лукашэнка, ён неадкладна быў бы ў адстаўцы... Прабачце, а што ж «камерцыйныя структуры пры органах улады»? А яны «забытыя», як і тыя, хто добра пакарыстаў сваёй уладай і забяспечыў за дзяржаўны кошт сыту ў будучыню не толькі сабе, але і ўсім мажлівым нашчадкам. Прапановы дэпутатства даць гэтым фактам належную прававую ацэнку заговораны Лукашэнкам і К°. Нават калі С. Шушкевіч патрапіў у шпіталь у цоўжым стане, А. Лукашэнка абвінавачваў яго ў сімуляцыі і зноў выйшаў з прапановай аб адстаўцы «спікера». Тэатр абсурду? Не. Звышцінізм... Відавочна адно: атрымаўшы дакументы аб дзейнасці «партыйнай мафіі», А. Лукашэнка струсіў /альбо быў прыпалоханы/ і замест барацьбы з карупцыяй вымушаны быў скіраваць сваю актыўнасць супраць С. Шушкевіча, які так і застаўся чужым сярод вышэйшай наменклатуры.

ВІЗІТ ТЫДНЯ

Кабінет Міністраў і Вярхоўная Рада Украіны прыслалі на Беларусь прадстаўнічую дэлегацыю з мэтай дабіцца забароны ўзвядзення ў Маладэцкім раёне камбіната будматэрыялаў, які можа адмоўна паўплываць на экалагічную сітуацыю на ўкраінскім Палессі. Адгаворыць беларусаў ад распрацоўкі кар'ера пакуль не ўдалося, бо сёння мы засталіся без ранейшых пастаўшчыкоў будматэрыялаў з-за межы краіны. Але падчас перамоў падлісаны пагадненні аб стварэнні сумеснай камісіі для кантролю за экалагічнай сітуацыяй у гэтым раёне. Заклапочанасць украінцаў цалкам зразумелая і больш таго — зайздросная: вось бы нам быць такімі ж прадбачлівымі і настойлівымі ў абароне сваіх інтарэсаў. З другога боку, ці не быў гэты візіт вынікам звароту ВС Беларусі да ўкраінскага парламента з просьбай прыпыніць эксплуатацыю сумна вядомай Чарнобыльскай АЭС. Адказу на зварот мы пакуль не атрымалі.

ПЕРАЙМЕНАВАННЕ ТЫДНЯ

Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы цяпер называецца Нацыянальным акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы — такое рашэнне прыняў Савет Міністраў Беларусі. Дзяржкампрацы сумесна з Міністэрствамі фінансаў і культуры даручана перагледзець умовы аплаты працы работнікаў тэатра. Мяркуюцца тарыфныя каэфіцыенты і разрады павысяць у сярэднім у 1,7 раза. Дарэчы, 22 снежня В. Кебіч сустракаўся з кіраўніком Саюза кампазітараў Беларусі. Размова і там ішла пра мінорны заробкі музыकाў. Калі ж спадар Кебіч падуме сустрацца з літаратарамі, ім таксама будзе што сказаць і прыгадаць абяцанні, зробленыя на падобнай сустрэчы год назад.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

700 мільярд рублёў наяўных грошай знаходзіцца зараз на руках у жыхароў нашае краіны /пэўна, у мянял ля Камароўкі і іншых падобных «кропак»/. Гэтых грошай хапіла б, каб выкупіць двухмесячны запасы беларускага гандлю.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Незвычайны рэфэрэндум прапанаваў правесці 16 студзеня, у дзень наведання Беларусі прэзідэнтам ЗША Б. Клінтанам, граф А. Прушынскі, ХДС, а таксама, паводле звароту, НДПБ, БСП, ПНЗ, АДПБ і іншыя партыі. У 17 гадзін, у знак пратэсту супраць «антынароднага ўрада РБ — рэспублікі большавікоў» і за яго адстаўку, мінчане павінны патушыць у сваіх кватэрах святло на 15 хвілін, а вадацелі таксі, аўтобусаў, аўтамашын — уключыць гукавыя сігналы. Калі «рэфэрэндум» абдудзецца, пан Клінтан нават убачыць, што сённяшні беларускі ўрад «не карыстаецца падтрымкай уласных жыхароў і павінен пайсці ў адстаўку».

«ПРАГНОЗ» ТЫДНЯ

На сесіі ВС Беларусі з дакладам выступіў старшыня Нацыянальнага банка С. Багданкевіч. Паводле яго прагнозу, інфляцыя ў студзені 1994 года складзе да 50 працэнтаў, а мажліва і — 80. Нагадаем, што з 1 студзеня мінімальны заробак павялічваецца якраз на 50 працэнтаў. Дададзім, што цэны «пайшлі» ўжо сёння...

АДМЕЖАВАННЕ ТЫДНЯ

Страйк настаўнікаў, які прызначаны на 12 студзеня 1994 года, будзе мець чыста эканамічны, а не палітычны характар — з такой заявай выступіў рэспубліканскі камітэт прафсаюзаў работнікаў адукацыі і навукі. Няўжо гэтак думаюць усе настаўнікі? Няўжо выйдучы яны «змагачы» толькі за свой кавалак каўбасы, і, здабыўшы яго, супакояцца?

Парламент

КУДЫ ЎЖО ГОРШ, СПАДАРОВЕ?

Напярэдадні выбараў у Расіі да нас у рэдакцыю прыйшоў ліст без зваротнага адраса з подпісам «Картеев, военнослужащий». Ліст гэты варта прачытаваць.

«На свеце не было, нет и не будет никогда более великой и прекрасной для говорящих по-русски православных людей власти, чем власть Владимира Вольфовича Жириновского! И не вам, колхозно-навозное племя, рассуждать о ней.

Надеемся, что в случае победы на выборах Владимир Вольфович исполнит обещание, данное в Минске в декабре 1991 года, подручному «пана» Позняка «народзпу» Наумчыку».

Гэта ўзор палітычнага мыслення так званых «рускоязычных». Ужо каму-каму, а спадару Карцееву няварта было б дэманстраваць сваю пагарду да калгаснага сялянства, бо, як савецкі вайсковец, ён у адпаведнасці з прысягай, савецкімі законамі і армейскімі статутамі яшчэ зусім нядаўна служыў гэтаму самаму «колхозно-навозному» сацыялістычнаму ладу, баронячы яго ад вонкавых і ўнутраных ворагаў. Як прадстаўнік Савецкай Арміі, ён, па вялікім рахунку, павінен бы несці маральную адказнасць за расстрэл мірнай дэманстрацыі рабочых у Герліне ў 1953 годзе, за раздаўленую гусеніцамі савецкіх танкаў венгерскую «адлігу» 1956 года і чэха-славацкую «вясну» 1968 года, за ахвяры Новачаркаска, за адносна нядаўнюю кроў у Тбілісі, Баку, Вільні. Людзі цагнуліся да свабоды, а калегі спадара Карцеева /а, можа, і ён сам/ ботамі і прыкладам аўтаматаў заганылі іх назад у «навоз». Ды і сёння ён настроены рашуча. Яму вельмі імплануе намер Жырыноўскага павесіць народнага дэпутата-Беларусі Навумчыка, бо той быў недастаткова ветлівы з Уладзімірам Вольфавічам. Дарэчы,

Жырыноўскі яшчэ абяцаў кінуць атамную бомбу на Токію, калі японцы панейшама будуць дамагацца вяртання астравоў, «закатаць пад асфальт» Каўказ, калі там будуць крыўдзіць рускіх, падзяліць Польшчу паміж Расіяй і Германіяй і яшчэ шмат чаго такога ж.

Поспех Жырыноўскага на выбарах, ягоны высокі ўзлёт — сведчанне глыбокага маральнага падзення расійскага грамадства. Той самы народ, які ў жніўні 1991 года выступіў супраць неабалшавіцкай дыктатуры, абараніў дэмакратыю, сёння — ва ўмовах дэмакратыі — прагаласаваў фактычна за ГКЧП. Яны думалі, што галасавалі за парадак, за «Вялікую Расію». Расійскія і нашы мясцовыя «картеевы» забылі гісторыю. Яны думаюць, што Жырыноўскі пасадыць іх «соколамі» на лагерныя вежы за кулямёты, а працаваць за калочым дротам у імя імперскай велічы будзе нехта іншы, — і вельмі здзіўляцца, прагнуўшыся аднойчы раніцою прыкаванымі да тачкі.

Вынікі выбараў у Расіі выклікалі разгубленасць не толькі ў расійскіх дэмакратаў, якія аніяк не разлічвалі, што народ купіцца на такую танную дэмагогію, але і ва ўладных структурах Беларусі. Цяпер старая наменклатурная песня пра тое, што выратаванне Беларусі — у шчыльным саюзе з Расіяй, патрабуе новай аранжыроўкі. У Расіі Жырыноўскага адкрыта называюць фашыстам, праз тэлебачанне і іншыя сродкі масавай інфармацыі гэта транслюецца на Беларусь і пэўным чынам уплывае на грамадскую думку нашай краіны. Пераканаць жа жыхароў Беларусі, дзе з часоў апошняй вайны «фашыст» — найвялікшая абраза, у неабходнасці саюза з краінай, дзе фашызм калі і не прыйшоў, дык небяспечна наблізіўся да ўлады, — досыць цяжка. Можа, таму і паўстала

пытанне аб перапынку ў рабоце сесіі Вярхоўнага Савета: дэпутатам ад большасці трэба час, каб супакоіцца, сабрацца з думкамі, прыдумаць новыя аргументы на карысць аб'яднання Беларусі з Расіяй.

Сваю ўнёску ў агульную нервонасць авальнай залы Дома ўрада зрабіў сваёй справаздачай аб карупцыі ва ўладных структурах Беларусі дэпутат Лукашэнка. Хай не крыўдуе паважаны Аляксандр Рыгоравіч, але ў ягоных паводзінах ёсць нешта агульнае з Уладзімірам Вольфавічам. Тая ж самая гульня ў «незаангажаванага», незалежнага палітычнага дзеяча, які сам з народа і дбае толькі пра народ, стаіць вышэй за партыйныя спрэчкі. Не левы, не правы — сам сабе партыя! Таму і ў справаздачы ён дае дыхту і камуністам, і дэмакратам, але асабліва мэтаанакіравана б'е па вышэйшай асобе нашай дзяржавы — Станіславу Шушкевічу. Гэта крыху нагадвае вядомую байку дзядулі Крылова пра слана і маленькага сабачку.

Дык вось, беларускі парламент зрабіў сабе канікулы аж да 18 студзеня. Не прыняўшы Канстытуцыі, новага выбарчага закона, не вырашыўшы балючых грашовых-фінансавых праблем. Тое, што гэтая ўлада нездэззольная, — відавочна, але ці будзе новая лепшай? — вось пытанне, якое апошнім часам гучыць усё часцей. Беларусь у гэтым выпадку нагадвае вяжы, якога вядуць на расстрэл, а ён, маючы магчымасць разброць канваіра і збегчы, вагаецца: «А ці не будзе мне горш?» Куды ўжо горш, спадарове?!

І ўсё ж ёсць у нашым грамадстве рашучыя людзі. Менавіта ў Мінску два гады назад кумір маскоўскага люмпена Жырыноўскі ў літаральным сэнсе атрымаў па шапцы.

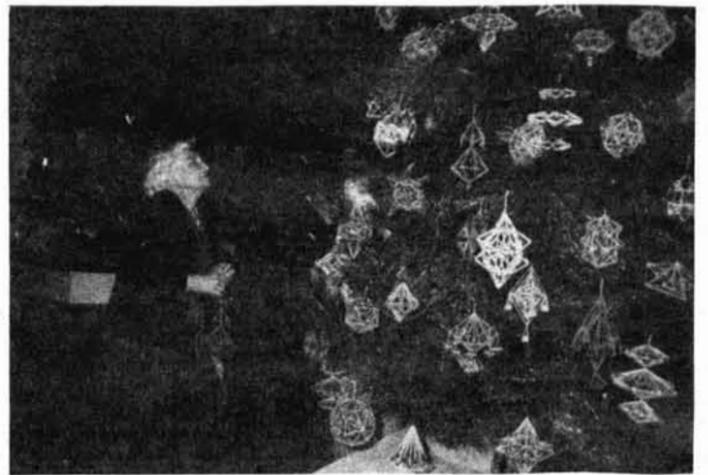
Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

ЧЫКАГСКІЯ КАЛЯДЫ

Роўна сто гадоў назад гэты велічны прыгожы будынак у Чыкага быў адным з галоўных павільёнаў слаўтай сусветнай выставы. У гэты перадакладны дні ён запрашае на незвычайную экспазіцыю. У вялізнай цэнтральнай зале Музея сучаснай навукі і індустрыі — ёлкі, сучасныя лес ёлак, кожная з якіх убраны і ўпрыгожана адпаведнай эмігранцкай групай, што жывуць у гэтым горадзе. «Каляды ідуць па зямлі», — так назвалі арганізатары сваю арыгінальную выставу. Кожная з амаль пяцідзясці ялінкаў, убрана ў адпаведнасці з традыцыямі, звычаямі, мастацкімі густамі і рэлігійнымі прыхільнасцямі розных народаў свету.

Шматлікія наведвальнікі адразу звяртаюць увагу на арыгожую ёлку ў цэнтры залы. Каля яе — шылда з назвай «Бел русь» і кароткае апісанне, як беларусы звычайна святкуюць Каляды. Ражаство Хрыстова і Нова год А на ялінцы — безлікі ўпрыгожванняў, зробленых з саломкі — традыцыйнага віду беларускай нацыянальнай арнаментальнай аздобы. Самае цікавае, што кожная з гэтых некалькіх соцень ёлачных цацак мае адмысловую форму і аніводная не паўтараецца. Зрабілі ўвесь гэты цуд сваімі рукамі сямя Бяленісаў — Людзвіка, Ірка, Яўгенія, Антось пры ўдзеле Веры Рамук і Генрыка Сянкевіча. Між іншым, Людзвіка — адна з вядучых майстэр у гэтай групе, тая самая Людзвіка Будзька, таленавітая мастачка, якая даўно працуе ў розных жанрах народнага мастацтва. Яе велікодныя пісанкі, напрыклад, захоўваюцца і дагэтуль у фондах Віленскага этнаграфічнага музея.

Беларусы ў Чыкага не адразу атрымалі дазвол на ўдзел у гэтым Вялікім дзякаўным фестывалі ялінкаў. Толькі дзякуючы нястомным намаганням Беларускага каардынацыйнага камітэта ў Чыкага на чале з Верай Рамук у 1978 годзе ўпершыню ў Музеі сусветнай навукі і індустрыі

з'явілася прыгожыя-ёлка з надпісам — «Беларусь». З таго часу чыкагскія беларусы штогод ўпрыгожваюць сваю ялінку і амаль штогод прэса, грамадскасць ды кіраўніцтва Музея адзначаюць, што яна — найпрыгажэйшая з усіх.

У Чыкага адбылося некалькі аўтарскіх канцэртаў кампазітара і выканаўцы Міхася Клейнара. У праграме значнае месца займалі яго песні і раманы на словы беларускіх паэтаў Рыгора Барадуліна, Сяргея Панізіна, Генадзя Бураўкіна і іншых. Канцэрты адбыліся ў Даўнтаўне ў Цэнтральнай бібліятэцы імя Вашынгтона, у Чыкагскім сямінацкім клубе, у таварыстве пушкіністаў /ёсць і такое ў Чыкага/, у зале жыллёвага комплексу, дзе жывуць пажылыя эмігранты. «Дзякуй вам за мову нашай маладосці!» — гэты красамоўны воклік гучаў падчас аплэдысменту пасля кожнага канцэрта М. Клейнара.

«Дзеці Чарнобыля» — так называецца выстава, што адкрылася 7 снежня ў Чыкага ў Музеі архітэктуры

і дызайну. На ёй экспануюцца звыш 100 малюнкаў і розных вырабаў прыкладнага мастацтва, аўтары якіх — беларускія дзеці, што пакутуюць ад хвароб, выкліканых чарнобыльскім выбухам. Выстава арганізавана пры непасрэднай дапамозе ўрада Беларусі. Мэта яе, як гаворыцца ў запрашэнні і ў рэкламным буклеце, «яшчэ раз прыцягнуць увагу сусветнай грамадскасці да чарнобыльскай бяды і практычна да таго, як яна уплывае на здароўе тысяч і тысяч дзяцей на Беларусі».

На ўрачыстым адкрыцці прысутнічалі шматлікія прадстаўнікі грамадскасці, кіраўнікі многіх рэлігійных канфесій у Чыкага, пасол Рэспублікі Беларусь у ЗША Сяргей Мартынаў, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея прыроды і экалогіі Мікалай Сянкевіч.

Ванкарэм НІКІФАРОВІЧ
ЗША, г. Чыкага

На здымку: каля каляднай беларускай ёлкі ў Чыкагскім музеі сусветнай навукі і індустрыі — Ірка Бяленіс /Будзька/.

Сьвятло ад Сьвятла

*„Вось, спало пры дэвярох і стукалася;
калі хто пагуе Мой голас і адглынуць дэверы,
Я ўвайду ў яго ды буду вяліраць зь ім“. (Адкр. 3 : 20).*

*О, калі б сьветлая паямніца Вышэйшае Мудрасьці
адглынілася сэрцу кожнага з нас.*

З Нараджэньнем Хрыстовым!

Dainova

Меркаванне

ПАЛІТЫКА І ПАЛІТЫКАНСТВА

ПОГЛЯД З ГЛЫБІНКІ

У свой час спікер Вярхоўнага Савета РБ на сустрэчы з групай пісьменнікаў сказаў: пісьменнікі не павінны займацца палітыкай. Пісьменнікі моўчкі выслушалі гэтую выснову, хоць таксама не беспадстаўна маглі б сказаць, што і фізікі не павінны займацца палітыкай. Выснова спікера — не толькі яўнае адмаўленне пісьменнікам займацца палітыкай, але і тоіць у сабе ноткі нігілізму ў ацэнцы палітычнага патэнцыялу пісьменніцкай супольнасці.

Нядаўна адзін вядомы беларускі пісьменнік, нібы ў апраўданне сваёй апалітычнасці, заявіў у інтэрв'ю: «Я не палітык. Я — пісьменнік». У кароценькай «заметцы-споведзі», апублікаванай у адной газеце, кіраўнік рэспубліканскай журналісцкай арганізацыі выказаўся ва ўнісон пісьменніку: «Я не палітык. Я палітыкам ніколі не быў».

Што ж, давайце параважваем над вышэйзгаданымі высновамі.

Паняцце палітыка інтэрпрэтуецца ў навукова-філасофскай літаратуры ў вузкім сэнсе як майстэрства кіравання дзяржавай, у больш шырокім — як дзейнасць грамадскіх класаў, партый, якая вызначае іх інтарэсы і мэты. Калі так, то ў палітыку ў той ці іншай ступені ўцягнуты амаль усе грамадзяне любой дзяржавы. Яшчэ Арыстоцель у сваёй «Палітыцы» зрабіў выснову, што «...чалавек па сваёй прыродзе — істота палітычная... а той, хто ў сілу сваёй прыроды, а не ў выніку выпадковых абставін жыве па-за дзяржавай, — альбо недарэзвітая ў маральным сэнсе істота, альбо звышчалавек». Выдатны французскі асветнік, філосаф Гельвецый, адзін з найбольш дальнабачных мыслароў, які скандэтраваў свае высілкі галоўным чынам на праблемах сацыяльнай філасофіі і этыкі, зрабіў выснову ў сваім філасофскім творы «Аб чалавеку», што ўлада — адзіная мэта чалавечы імкненняў. Пазней Ніцшэ пацвердзіў гэтую выснову. Калі так, то ў кожнага чалавека ёсць патэнцыя палітыка.

Палітыка як адна з форм ідэалогіі не выступае ізалявана, а ў дыялектычным адзінстве з іншымі яе формамі — прававымі, рэлігійнымі, этычнымі, эстэтычнымі і філасофскімі поглядамі. У той жа час палітыка, як правіла, аказвае ўздзеянне на фарміраванне іншых ідэалагічных форм у свядомасці людзей. Такім чынам, паняцце палітыка трэба аглядаць як адзін з элементаў складанага сацыяльнага цэлага.

Мастацкая літаратура з'яўляецца адным з відаў эстэтыкі і дапамагае фарміраваць пэўнай палітычнай сіле эстэтычныя густы, выкрышталізуючы праз эстэтычнае ўспрыманне рэчаіснасці пэўныя палітычныя погляды на тую ці іншую з'яву ў грамадстве. Пісьменнік не можа жыць у нейкім палітычным вакууме, а ў той ці іншай ступені ўцягнуты ў палітычнае жыццё, часам, міма сваёй волі, — у палітычныя гульні. Высновы пісьменніка і кіраўніка рэспубліканскай журналісцкай арганізацыі «Я — не палітык. Я — пісьменнік»; «Я не палітык. Я палітыкам ніколі не быў» — мо толькі камуфляж. Як можна заўважыць такога, паставіўшы раней свае подпісы пад заявай групы творчай інтэлігенцыі аб патрабаванні стварэння канфедэрацыі з Расеяй? Заява тоіць у сабе ідэі пэўных палітычных сіл у РБ, для якіх нацыянальнае адраджэнне — костька ў горле. Яны гатовы, як сказаў Васіль Быкаў, на любы саюз, хоць з самім д'яблам. Рэнегацкая сутнасць арганізатараў заявы відавочная. Ды і мэта канфедэрацыі таксама відавочная. Паняцце канфедэрацыі азначае саюз дзяржаў, якія захоўваюць незалежнае, суверэннае існаванне і аб'ядноўваюцца з мэтай каардынацыі сваёй дзейнасці па некаторых пытаннях. Хто будзе вызначаць кола гэтых пытанняў? Вядома, больш моцная дзяржава. Ад канфедэрацыі недалёкі шлях скрытай эвалюцыі да федэрацыі, нарэшце — да поўнага «зліцця нацыі і іх моў» і — бывай, «суверэннага», назаўсёды. У

вялікадзяржаўнікаў наконце гэтага ёсць багаты вопыт... Трэба быць сапраўды «не палітыкам», каб не разумець гэтага. Ідэйная сутнасць вялікадзяржаўнай імперскай палітыкі, як сведчыць гісторыя, не мяняецца, мяняецца толькі палітычная кан'юнктура. Пра гэта нельга забывацца.

Вядома, палітыкамі не нараджаюцца, палітыкамі становяцца. Часам пры збегу акалічнасцяў становяцца нават прафесіянальнымі палітыкамі людзі, якія ніколі раней і не марылі займацца актыўнай палітычнай дзейнасцю. У той жа час, як казаў Арыстоцель, «...палітыка не стварае людзей, а бярэ іх такімі, якімі стварыла іх прырода».

Гісторыя ведае шмат прыкладаў, калі вядомыя пісьменнікі былі добрымі палітыкамі. Суветна вядомы французскі пісьменнік Віктар Гюго, будучы дэпутатам Народнага Сходу Францыі, сваімі бліскучымі прамовамі не толькі абараняў французскую канстытуцыю, але і выкрываў імперскія замашкі Луі-Напалеона. Ёсць прыклады і з гісторыі нацыянальна-вызваленчага руху на Беларусі: пісьменнікі нашаніўскай пары Язеп Лёск і Алякс Гарун сталі ля вытокаў БНР. Палыміяны публіцыстычныя артыкулы Гаруна не страцілі сваёй палітычнай застрыні і на сёння. Яскравы прыклад сучаснасці — Вацлаў Гавел, пісьменнік-драматург, зараз прэзідэнт Чэшскай Рэспублікі, прызнаны палітычны дзеяч еўрапейскага маштабу.

Палітыка як майстэрства кіравання дзяржавай, зразумела, справа тонкая і патрабуе ад прафесійных палітыкаў, дзяржаўных дзеячаў пэўных інтэлектуальных і маральных якасцей. Арыстоцель для тых, хто мае намер займацца высокія дзяржаўныя пасады, вызначыў тры такія якасці: «...па-першае, спагаданне існуючаму дзяржаўнаму ладу; затым, мець вялікія здольнасці да выканання аб'язкаў, звязаных з пасадай; па-трэцяе, вылучацца дабрадзейнасцю і справядлівасцю».

Сур'ёзная палітыка не церпіць палітыканства. Паняцце палітыканства трактуецца як беспрынцыпны палітык, палітычны дзядок, наогул спрытны і беспрынцыпны чалавек, які дзейнічае з асабістых выгодаў. Часам палітыкана называюць «хітрым палітыкам», адзін французскі мараліст назваў хітрасць прыкметай недалёкага розуму. Той, хто сказаў, што палітыка — брудная справа, відавочна, меў на ўвазе менавіта палітыканства...

Палітыканства недаўнабачных палітычных і дзяржаўных дзеячаў часам абарочваецца трагедыяй для цэлых нацый, народаў. У свой час рэнегацкая дзейнасць беларускіх магнатаў адкрыла шлях для паланізацыі беларускага этнасу, у выніку чаго адбыліся вывіхі ў гісторыі беларускага народа. Тое ж адбылося і пасля кастрычніцкага перавароту. За час панавання большавізму на Беларусі сярод кіруючай эліты амаль не было разважлівых, думных палітыкаў, якія абаранялі нацыянальны інтарэсы свайго народа. Пераважна гэта былі тыповыя палітыканы, якія займалі службовыя пасады ў якасці сатрапаў-васалаў і выконвалі ролю губернатараў г. зв. правінцыі «Паўночна-Заходняга краю», актыўна дапамагалі прышэльцам ганьбіць нацыянальны гонар беларусаў, аплюўваць і вьнішчаць нашу мову, у выніку чаго беларуская нацыя апынулася на мяжы знікнення. Іх не цікавіў лёс беларускай нацыі, яны дзейнічалі дзеля асабістай кар'еры, з асабістых намераў.

Традыцыйні мёртвыя пакаленняў, як сказаў заснавальнік марксізму, вісяць кашмарам над свядомасцю жывых. Асабліва гэта адчуваецца зараз, калі маеш на ўвазе ўладныя структуры і Вярхоўны Савет РБ. Сярод парламенцкай большасці палітыканства стала нормай. На словах дэпутаты, былыя партнаменклатурчыкі, быццам бы і за кансенсус з апазіцыяй, а на

справе на любую разумную прапанову аб выхадзе з эканамічнага крызісу адказваюць абструкцыяй. Калі няма аргументаў, спрацоўвае механізм блакіроўкі — націсканнем на кнопкі. Слушаеш часам «речи» палітыканаў з фракцыі «Беларусь» і думаеш: якое інтэлектуальнае ўбоства, якое верхглядства і ў той час якая фанабэрыстая пыха! Асабліва дамінуе палітыканства сярод дэпутатаў ад ветэранскіх арганізацый. Яны тут, у беларускім парламенце, натужваюцца павярнуць кола гісторыі ў геапалітычным плане. Беларусь, «на іх думку, павінна выканаць нейкую міфічную «гістарычную місію» ў справе рэстаўрацыі былой «чырвонай імперыі» з яе гулагамі, псіхушкамі, саўковай ідэалогіяй, затым садзейнічаць трыумфальнаму шэсцю большавізму. Асабліва юруе ў іх жылах нянавісць да ідэі нацыянальнага адраджэння: яны публічна могуць збэсіць нашу мову, нацыянальную святыню — сімвалы і атрыбутыку суверэннай дзяржавы. Беспадстаўна, не задумваючыся аб нормах маралі, могуць назваць парламенцкую дэмакратычную апазіцыю ў ВС РБ «фашыстамі». Слушаеш такіх мутантаў-манкуртаў і міжволі ўспамінаеш радкі з сатырычнага анімічнага твора шаснаццаціга ста-

Мал. Л.РАЗЛАДАВА

годдзя «Прамовы Мялешкі»: «Многа тутакі такіх ест, што хоць наша костька, аднако собачым мясам обросла и воняет»...

Часам у беларускім парламенце даходзіць да камічнага: калі трэба тэрмінова вырашаць пытанне аб выхадзе РБ з цяжкага эканамічнага становішча, прадстаўнікі парламенцкай большасці прапануюць заслухаць... рэдактара «Народнай газеты», каб зацугляць непаслухмянага цензурай. Прыхільнікам цензуры прывяду радкі з філасофскага твора Гельвецыйя «Аб чалавеку»: «...печать должна быть свободна... государь должен говорить народу истину, ибо она полезна, и дать ему свободу печати, ибо это — средство открыть истину. Повсюду, где нет этой свободы, невежество, подобно глубокой ночи, охватывает все умы». Вось яшчэ выказванне аднаго аўтарытэта, адносна цензуры, вядома, не «нацэма», а самога заснавальніка марксізму: «Любая ўзаконеная цензура ёсць непадушманнае беззаконне». Праўда, у Напалеона Банапарты было сваё меркаванне адносна цензуры: «Без цензуры друку я не пратрымаўся б і двух тыдняў». Відачь, напалеонбанапартыскае меркаванне адносна цензуры на друг імпануе парламенцкай большасці ў ВС...

Парламенцкая большасць ВС РБ нават і не падазрае, што яна ўвойдзе ў гісторыю палітычнай думкі на Беларусі як унікальны феномен удасканаленага палітыканства...

Палітыканства квітнее і ва ўрадавых структурах. Дзяржаўнаму дзеячу дазваляецца шмодра сыпаць абцяцанкамі і праз пэўны час адмаўляцца ад іх. Або «прызнавацца», што ў Віскулях у яго не спрацавала «прагназіраванне» і гэта дрэнна, а затым пасля змены палітычнай кан'юнктуры ў Белакаменнай прызначае дэ-юрэ і дэ-факта віскулёўскаму задуму і неабходнасці. Для некаторых саўмінаўскіх чыноўнікаў не існуе этычных норм: сёння, скажам, ён распавядае розныя інсінуацыі пра спікера парламента, заўтра, калі хлусня выкрываецца, ён ужо сам стварае «паклёпніка» і ходзіць па судовых інстанцыях, каб «апраўдацца» і пакараць «вінаватага».

Зараз нярэдка можна пачуць сярод інтэлігенцыі: маўляў, народ стаў пасіўны, апалітычны. Яно сапраўды так. Толькі з'ява назіраецца не толькі сярод людзей гаспалятага, але і сярод пэўнай часткі інтэлігенцыі; у тым ліку і сярод пісьменніцкай супольнасці. Вытокі апалітычнасці трэба шукаць не ў сучаснасці, а ў былой таталітарнай сістэме, у ідэалогіі большавікоў. Яны прыкладвалі ўсе намаганні, каб ператварыць народ у паслухмяны статак, над якім можна было б праводзіць любыя эксперыменты. Для непадатлівых існавалі «псіхушкі», дзе з дапамогай псіхатропных сродкаў праводзілі эксперыменты над псіхікай людзей з мэтай стварэння гэткага гомункулуса, накіталт «гомо саветыкуса» з псіхалагіяй рабскай пакорлівасці. Масавыя рэпрэсіі парадзілі страх. Хтосьці сказаў, што страх — доля рабоў. Паскаль пісаў, што рабства ўнікае чалавек да таго, што ён пачынае любіць свае кайданы. Менавіта страх, на маю думку, парадзіў апалітычнасць і сярод пэўнай часткі інтэлігенцыі, і спатрэбіцца пэўны час, каб яна пазбавілася ад гэтай ганевай з'явы. Інтэлігент у сахарускім разуменні — гэта чалавек, які не прымае ні духоўнага, ні фізічнага насілля. Толькі самавыхаванне, самапазнаванне /успомнім сакратаўскае: пазнай сам сябе/, самаўдасканаленне дапамогуць пазбавіцца страху і рабскай пакорлівасці.

Зараз, калі гісторыя дала нам апошні шанец адрадыць нашу Бацькаўшчыну-Беларусь, свядамай беларускай інтэлігенцыі, тым больш пісьменнікам, нельга быць па-за палітыкай, сядзець, склаўшы рукі, пляць па волі лёсу. Гісторыя не даруе апалітычнасці, бо як сказаў адзін народны пісьменнік, народ усё можа дараваць пісьменнікам, толькі не даруе маўчання, калі вырашаецца лёс народа. У пісьменніку ёсць магутная зброя — дар прыроды — слова. Сваім палыміяным словам, сваімі публіцыстычнымі артыкуламі пісьменнікі павінны будзіць нацыянальную самасвядомасць сярод беларускага народа, выкрываць задумы ліквідатараў нашага суверэннага, магільшчыкаў нашай мовы, выкараняць халуіства і рэнегацтва. Дзейнічаць трэба напорыста, расшуча! Нельга марудзіць, падавацца песімізму! Трэба абуджаць у беларускага народа пачуццё нацыянальнага гонару, дапамагчы яму ўсвядоміць, што свабода — вышэй за ўсё.

Васіль СОКАЛ

З пошты "LiMa"

ПАТРЭБНА МЕЦЬ УЛАСНЫ ПОГЛЯД

У верасні-кастрычніку 1993 года ў школах рэспублікі паступілі новыя вучэбныя дапаможнікі і падручнікі. З асаблівай радасцю сустракалі настаўнікі гісторыі кнігі па гісторыі Беларусі. Але нават павярхоўнае знаёмства з іх зместам выклікала здзіўленне. Возьмем хоць бы храналагічныя рамкі новых дапаможнікаў: 5 клас /аўтар Г. Штыхаў/ — ад 100 тысяч гадоў таму назад да II ст. н. э.; 6 клас /аўтар

У. Пляшчэвіч/ — пачынаецца VI-м ст. н. э. і заканчваецца канцом XV ст.; 7 клас /аўтар П. Лойка/ — ад падзей пачатку XVI ст. да 1795 года. Добра вядома, што змест падручнікаў павінен адпавядаць навуковай перыядызацыі гісторыі. У сувязі з гэтым хацелася б даведацца ў аўтараў, які крытэрыі ўзяты за аснову перыядызацыі? Можна толькі здагадавацца, што яны спалюцца на прыклад еўрапейскіх краін, дзе

старажытная гісторыя заканчваецца падзеннем Заходняй Рымскай імперыі ў 476 годзе, а новы час пачынаецца з адкрыцця Калумбам Амерыкі ў 1492 годзе. Трэба заўважыць, што такая перыядызацыя добра адпавядае гісторыі Заходняй Еўропы, але Беларусь і Заходняя Еўропа — далёка не адно і тое ж. Зноў, як і некалькі дзесяцігоддзяў назад, ці не становяцца нашы навукоўцы на памылковы шлях? У

30—80-я гады айчынная гісторыя разглядалася з пункту гледжання ўсходняга суседа, а зараз — вачамі заходне-еўрапейца. Прычыны ранейшых паводзін нашых гісторыкаў зразумелыя — ніхто не хацеў трапіцца пад прэс рэпрэсіўнай дзяржаўнай машыны. А вось сёння ўсё гэта цяжка растлумачыць. Таму хочацца запытацца ў паважаных аўтараў, хто або што перашкаджае ім выпрацаваць свой, уласны погляд на родную гісторыю?

Л. ДЗІКЦЯРОЎ,
настаўнік гісторыі Купішскай НСШ
Браслаўскага раёна

С НЕГ, СНЕГ І СНЕГ

Бела-бялюткае наваколле. Пароша лягла ўночы. Іскрыць, маладзенькая.

Неба чысцюткае. Ані прыначкі хоць бы ад выпадковае аблачыны. Ужо і глыбокае, і блакітнае.

Зіма. Парываюць апошнія дні лютага. Вясна!..

Сонейка. Яно доўга хавалася ад нас у сваім космасе ці, можа, яго нехта недзе ад нас хаваў, але вось з-за нейкае там заслоны, як з палону, вырвалася і радуе, нібы ўпершыню.

І навокал такія ж белыя і сонечныя: палеткі, пералескі, вёсачкі, масточкі, дарожкі, чалавечкі...

Як у Максіма Гарэцкага:

«Там пушча, там гай; там бор, там хмызняк; там бялота з радкім лесам, там сыпучы пясок; вась — стужка вадзяная, вась — голы плех; вась — шэрстка нівы і травы, вась — кучкі, хаткі!..

О мой край! О мой шляхі!»

калі дзень на парозе вясы, дарога сонечная бяжыць у Багацькаўку...

Калі ў нас ёсць выпактаваная літаратура. Калі яна — у нас, мы — у ёй. Хораша!

ПІСАЦЬ ПРА ПІСЬМЕННІКА ПРЫ ЯГОНЫМ ЖЫЦЦІ АЛЬБО ПІСАЦЬ ПРА ЯГО ПАСЛЯ ЯГОНАЕ СМЕРЦІ? Здаецца, тут пытанні няма. Хто не дае — і пры, і пасля? Але калі да гэтага пытання дадаць і яшчэ адно: пра якога пісьменніка ідзе размова? Ды калі адказаць: пра Стральцова? Вось тут крытыкі адразу падзеляцца на тых, хто мог пісаць пра яго пры ім, жывым, і на тых, хто пры ім, жывым, рабіць гэтага не мог ці то з-за адсутнасці дакладнага слова, ці то з-за наяўнасці раўніва-прыстраснага пачуцця. А яшчэ крытыкі па-дэляцца на тых, каму цяпер, пасля ягонае смерці, пісаць пра яго пакуль што па-чалавечы цяжка, і на тых, каму цяпер толькі і захачалася пра яго напісаць, ды яшчэ на кароткай, нібыта сяброўскай, адлегласці, нібыта пад хмяльком паляпваючы па плячы, рызыкаўна і смела. Ну, вядома! Быў ён — быў сам сабе суддзя. Чый суд быў

выцягваў з рачулі рыбак і ракаў. Зусім блізнячка жылі бабры. На золку яны смешна мыліся, а хлопчык з берага, затаіўшыся, углядаўся ў іх таямнічае жыццё. Гаспадарку бацькі мелі для сяла звычайна, сялянскую, з кароваю, свіннямі, бычкамі і цялятамі, курамі і гусямі. Але маці і бацька былі вясковымі інтэлігентамі, настаўнікамі, і побыт у іх у хаце і ў двары быў для сяла не зусім тыповы. Яго вызначала не толькі гаспадарка, але і, у не меншай меры, кніга, і ў тым кніжным святле, злучаным са светам прыроды, — пачуцці ўзвышаныя, са сваім адметным сэнсам і ладам. Воля воляю, але ў такіх абставінах і яна, жаданая, ведала рамкі, выхаваныя школаю. Гэта Стральцоў з маленства адчуваў не толькі як дзіця прыроды, але і як сын строгіх настаўнікаў. Ён быў інтэлігентам у другім, як мы кажам, калене, што таксама вызначала духоўнасць яго і дэлаў з маленства, духоўнасць не фармальную, арганічную і глыбокую. І тое разыходжанне з былімі сябрамі, рашучае і асэнсаванае, — ці не разыходжанне інтэлігента з яшчэ не інтэлігентамі /хай даруюць яны мне гэтую

Віктар КАРАМАЗАЎ

СВЕТЛАЕ, ЯСНАЕ — ДЗЕ ЯНО?

А можа, усё гэта і вырвалася з яго васьм тут, на гэтай самай дарозе, якою мы едем у ягоную Малую Багацькаўку з Горак — яго таксама? Вось у гэтым полі?

Мы радыя, што едем да яго. І дарога рада. І радуецца поле. І радуецца неба.

Нас вязе светлы і цёплы аўтобус. Нас шмат. Пісьменнікаў, мастакоў. Есць навукоўцы. Есць чыноўнікі. Чыны.

Мы з Кудраўцом сядзім ля сонечнага акна і то размаўляем пра што-небудзь, то моўчкі радуемся хай сабе яшчэ зімоваму, але ўжо з вясновай усмешкаю дню. І ўся гэтая радасць не сама па сабе ў нас і навокал. Штосьці яшчэ яна абуджае, некуды кіла. Туды, дзе мы не былі, і туды, дзе ўжо былі.

Майму суседу згадалася, як аднойчы пагодлівы дзень выманіў яго з Мінска. Спыніў за горадам спадарожны грузавічок, залез у кузаў, а там і саломка свежая. Улёгся ў ёй, душыстай, і пакаціў у далёкі раён да сяброў студэнцкае пары. Тая дарога запамяталася мацней, як іншыя, больш камфартна. Больш ці менш? Куды ўжо ехаць больш камфортна, як у кузаве на свежай, з роднае ніўкі, саломе?

Нешта падобнае і я прыгадаў. Ціхую і цёплую ўкраінскую ноч. Як у Палтаве доўга і весела вяртаўся з новымі сябрамі і як потым мне трэба было дабірацца да Днепра-пяртоўска, як мы шукалі туды транспарт, але было позна і нікага транспарту не знаходзілася. На ўсходзе горада сябры пасадзілі мяне на спадарожны грузавік, і я паехаў. У кузаве былі людзі і было сена. Хто кімарыў, хто шаптаўся. А нейкі малады чалавек усю ноч чытаў вершы Тараса Шаўчэнкі.

Каб зразумець усю паэзію тая ночы, трэба ўявіць яе таямнічую, у святле месяца, цемьне, свежую, з ветрыкам, цяплынь пасля душнага дня, раўняўкі палтаўскі стэп, што імчаўся насустрач, з цемні ў цемьне, па абочынах дарогі — высокія пірамідальныя таполі, яркі круглы месяц за таполямі, які плыў па небе паралельна з дарогаю, не адстаючы ад машыны, і задушыўна-мяккі голас:

Мінаюць дні, мінаюць ночі,
Мінае літо. Шелестіць
Пожовкле ліствя, гаснуць очі,
Заснулі думі, серце спыць.
І все заснуло, і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю...

Не адразу, неяк зусім непрыкметна ў той арганічна-паэтычнай ночы мацнела мелодыя душы і той самы голас заспяваў:

Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої!..

І яшчэ нехта заспяваў: ціха, сардэчна.
І яшчэ... жанчына?..

І нехта побач са мною як быццам заглаваў.

І я таксама то шаптаў, то падляваў для сябе, каб ніхто іншы не чуў, у сабе, свае радасці і тугу, і думаў: Божа, як добра жыць, калі ёсць такое Слова, такое Пачуццё, такая Паэзія! Калі яны ў табе і па-за табою, уладарач над табою і над усім светам.

Вось і цяпер, амаль як тады, думалася: добра жыць, калі ёсць Гарэцкі, ёсць Шаўчэнка,

вышэйшы? А тут яго — суддзі не трэба баяцца. Яго ж няма. Мы — суддзі!

Пісаць пра Стральцова пры ягоным жыцці маглі Адамовіч, Брыль. Майстры пра майстра. Калі гэта здаралася, для чытача сур'ёзнага і тонкага было маленькае свята. І для таго, хто пісаў, і для таго, пра каго пісалася. Мелі смеласць пісаць пра яго і яшчэ іншыя: Барадулін, Бугаёў, Станюта. Не шмат хто. Пісаў і я. З задавальненнем — пры ім, жывым. Глыбей адкрываючы яго — для сябе, сябе самога — праз яго. І тое, што сказаў тады пры ім, жывым, тое, што ён мае чытаў, тое, як чытаў, тое, як чытаў-успрымаў, дае мне як бы права зноў, калі яго ўжо з намі няма, сказаць.

Зрэшты, гэта — не толькі пра яго. Яшчэ і пра тое, як пра Стральцова сёння ўспамінае Сачанка.

У літаратуру яны прыйшлі ў адзін час, з адной універсітэцкай аўдыторыі і, як піша Барыс Сачанка, былі сябрамі: «Мы, сябры...» А потым? Потым «нават працавалі разам», хадзілі «кампаніяй на Камароўскі рынак», «насілі чайнікамі віно», «свежавалі паўкабанчыка». Цудоўна. Гэтак у той час шмат хто жыў. І сёння, вядома, прыемна ўспомніць. А ўсё ж, што потым? «Яго пачала акружаць новая кампанія». А старая? Куды яна падзлася? Старую Стральцоў пакінуў? Так. Тут Барыс Іванавіч не маніць. Старую пакінуў — пайшоў. І вась — пытанне зусім не дробязнае для разумення Стральцова: што яго прымусіла пакінуць сваю старую кампанію, чаму ён ад яе пайшоў? Сачанка на гэта не адказавае, але зразумець, сам гэта не адчуваючы, тое-сёе дае: «любіў кампанію», «спакойны, задумлівы стаяў...», узяўшы цыгарэтку, «емаўкілава, з асалодаю зацягваўся дымам і слухаў, слухаў, пра што гаварылі ці спрачаліся суб'яднікі, зрэдку ўстаўляючы і сваё кароткае, але важкае, абдумане слова. Не, ён ніколі не падляваў масла ў агонь. Яго найчасцей цікавіла ісціна, праўда». І гэта — так. Стральцоў ужо тады шукаў не жывы шлях да ісціны, праўды, ужо тады выдатна разумее, як цяжка ісціну знайсці, як лёгка ў жыцці жывым збіцца на шлях падманны. «Мы адарваны ад сапраўднага жыцця, жывём не так, як трэба было б жыць», — гэтак ён скажа Сачанку, і дарэмна Барыс Іванавіч, згадаўшы гэтую прынцыповую для Стральцова думку, не надае ёй значэння. Больш таго, бегла апісваючы яго «забытанае» жыццё, ставіць стральцоўскую думку як бы ў іранічны падтэкст разам з назваю аповесці «Конь гуляў па волі...», якую Стральцоў нібыта задумаў напісаць і напісаць не паспеў, як не паспеў напісаць і шмат чаго іншага. Зрабіўшы гэты ўвечаны шматкроп'ем радок загаловак сваіх успамінаў, Сачанка адорвае нас, чытачоў, і сваім яго прачытаннем: конь гуляў... і дагуляўся.

Кожны мае права на сваё прачытанне і твораў, і аўтарскі задум. Есць яно, гэтае сваё прачытанне, і ў мяне.

Што такое воля — Стральцоў ведаў з маленства. Хата ў Сычыне, сяла, стаяла на самай усходзе, за ёю пачыналіся луг і лес. Пад вокнамі бегла рачулка Галуба, спяшала ў абдымкі ракі вялікай і маляўнічай — Сожа. Хатні кот любіў сядзець на беразе, лапаю

вольнасць/, хоць і з людзьмі ўжо інтэлектуальнага выбару? Тут ёсць падставы задумацца, асабліва калі беспрыстрасна прасачыць шляхі, якімі пайшоў ён, пазышоўшыся з сябрамі, і якімі далей пайшлі яны, ужо без яго. У пошуках чаго і каго?

Жыццё Стральцова да самага апошняга дня было мала ўладкаваным у сэнсе побыту. Неаднойчы як быццам пачынала ўладкоўвацца, але зноў і зноў бурывалася. Ён спасціг усё, што спадзеваўся няўдачнік: беспрытульнасць, холад і голад, страту сям'і і сяброў, працы, якая корміць і поіць, развяды, мала сказаць — з жонкамі, дакладней — са стэрэатыпамі жыцця, ратаваўся ў слове і думцы, у рабоце розуму і сэрца, і ўсё ж вельмі часта быў пазбаўлены магчымасці пісаць свае цудоўныя апавяданні, эсы, вершы. Разам з тым і няўдачнікам назваць яго нельга. Усё, што трэба чалавеку для ўтульнага існавання, ён мог прыдбаць раней за іншых. Былі розум, талент, абаяльнасць, аўтарытэт змаладу. Была асоба. Але ўсё, што іншыя, менш разумныя і таленавітыя, шукалі настойліва, чаго дамагаліся любымі сродкамі, чым страшэнна даражылі, ён, па сваёй волі, губляў хутка і лёгка, як непатрэбную шчыню. І дзеля чаго, чаму? Гэтае пытанне ўжо не да Стральцова. Яно і не было ягоным. Гэта пытанне наша. Да саміх сябе. І які знаходзім адказ? Вось вышукваем у яго фатальнасць, заганаўнасць характару, цыннічна смакуеў ягонае ЛТП — такая несплатольная ахвота глыбакадумна і вольна, пры дапамозе сваіх прымітыўных схем паразумецца з ім праз як быццам нябачны бар'ер зацягнутага дуэлі. А для яго схем не існавала. Ён іх адкідаў як смецце. І ў творчасці, і ў побыце. Што пры гэтым набываючы? Ды ўсёго толькі духоўную свабоду. На папалішча побыту? І на папалішчах. Жорсткая цана? Але не ён ставіў цану. Гэтакая наша рэальнасць — яна, дзэпатычная, цану ставіць. Ён гэта рана зразумее і зрабіў свой самаахвярны выбар. І гэта быў яго адказ на тое самае пытанне: «Не так жывём, як трэба было б жыць». Некалі пясняр рэвалюцыі і яе ахвяра сказаў, што паэзія разбілася аб быт. Стральцоў свядома разбіў свой быт аб лодку паэзіі. Затым, каб не здарылася адваротнае. Іншага выйсця ён не бачыў. Ну, а калі б тады застаўся ў кампаніі, дзе цёплы быт ствараўся любой цаной? Тады б свой выбар зрабіў ці не зрабіў? Той самы? Гадаць цяжка. Калі б і зрабіў, мабыць, то кампанія яго сама б і пакінула. Ва ўсякім выпадку, іншыя, хто там быў, ягонага выбару не паўтарылі. Там запанавала формула паэта рэвалюцыі. Там паэзія працавала на быт, хоць і выдавала сябе за бясрэбравіцу. Яна пагадзілася зрабіцца парабанкаю побыту. Там пад перамамі беглі радкі за радкамі, пакліся кніжкі за кніжкамі, вярталіся двухтомнікі і трохтомнікі, выбіваліся з дзяржаўнае казны вышэйшыя тыражы і ганарары, ля канвеера стаялі нанятая рэцэнзенты-алілуйшчыкі, па выдавецтвах былі свае выдаўцы-застольнікі — пачынала піраваць маладая багема.

Ён пайшоў з таго піру? Так. І што знайшоў? Жорсткі рынг, з якога выносяць? Але прайшоў час... Цяпер — хто дзе? Хто з кім? Стральцоў з намі. Кажуць, што яго апош-

няе апавяданне «Смаленне вепрука» — лепшае ў беларускай літаратуры. Гэтак катэгарычна, можа, і не варта. Хіба таго мала, што гэта адно з самых лепшых нашых апавяданняў? Яно поўнае таямнічае жыццё. У ім тая самая глыбіня і паўната адчування неіляжывай рэальнасці, тая крохкая загадка прыгажосці, якой чалавеку заўжды не стае і якая жорстка разбіваецца аб пячорны быт. Прыгожы побыт Стральцоў любіў, любіў утульнасць і чысціню, любіў ахайнасць побыту, любіў у побыце прыгожыя рэчы, натхняўся ад іх прысутнасці, любіў з кніжкай і цыгарэткаю сядзець у чыстым пакойчыку на канапе і на калене гладзіць сваю рыжку Ліску, сабанку, помесь не толькі ў крыві, але і някідкае прыгажосці з утульнаю дабрывію. Глядзеў на Ліску заўсёды з лагоднай усмешкаю. А наогул усмешка ў яго амаль заўсёды была з гарчынкаю, горьчучу, схаванай глыбока ў сэрцы, там, дзе натуральна, разгублена-нясмела дваіцца душа. Лісачка ён усміхаўся з радасцю, быццам малюнку з маленства на беразе той самай Галубы. Дык вась — побыт. Стральцоў яго, непрымуловы ў дачыненні да душы, дэмакратычны, любіў, у ім грэўся, і тым болей жорсткім ахвяраваннем выглядае яго адмаўленне ад жыццёвых утульнасцей, пастаяннае разбураўне свайго побыту. Ва ўсім гэтым не было і духоўнае супярэчліваасці. Тут, як у яго заўсёды, усё арганічна. Гэтакім шляхам ён уратаваў сваю паэтычную лодку і ў ёй — таго самага вепрука. Са свае глыбіні ён падаваў сігналы бедстваў і паратунку былым сябрам: «Калі душа маўчыць, не гаварыце лепш...» І зноў: «Калі маўчыць душа, гібе розум наш...» Але тыя, нядаўна свае, яго не чулі. Яны былі настроены на іншую хвалю прыёму сігналаў. Пачуцці маўчалі, а вусны ўсё нагаворвалі новыя ды новыя томкі. Ён упарта палярэджваў: «Але ж смяротныя і мы. Пенсіянерам па інфарктэнштрэсэ пацягнуць за сабою ўсе свае тамы...» Не чулі. Тамы за тамамі сыходзілі з прыручанага канвеера, і ўсё было мала. Ён пераходзіў на іронію: «Спяра на рукі хукай, пасля ўжо твары...» Яны, як зацугляныя, шалелі, і ўжо яго томкі, не з'явіўшыся на свет, выляталі з выдавецкіх планаў. Гэтакі лёс напалкаў ягоны двухтомнік, які ў самы апошні момант быў перакрэслены ў выдавецтве чыйсьці рукаю. Тую гісторыю я ведаю. Ці не тая самая рука тады і мой двухтомнік закрасціла ў тым самым выдавецкім плане. Не, гэта ўжо рабілі не ЦК і не Галоўліт. Гэта рабілі былыя сябры. Мы са Стральцовым, памятаю, ішлі па Машэрава і гадалі: хто ён, той мярзотнік? Завіталі ў выдавецтва — там плячэнка паціснулі: што стаялі ў плане томкі — ведаем, што з плана выцелі — бачым, хто выкінуў — ?.. Міхась мяне супакойваў: «Не бярэ да сэрца. Навучыліся жыць за глытваць. Але затое нам з табою не прагражае заварот кішок ад абжорства, старычок». Зайшлі ў парк. Над галавамі крумкала вараніне. Каміямі гразі сядзела, чорнае і тлустае, на кожнай дэравіне: крум-крум-крум...

Дык што ж ён набыў у цяроўным вянку? Духоўную свабоду і ў ёй — вепручка? І акрамя вепручка. Мала пісаў? Але на гэтае «мала» як паглядзець? Адно разуменне ў статыста, другое — у мастака. Ды і наогул: што такое часовае маўчанне? У літаратуры, вядома. У асяроддзі маральным. Ці не вялікае гэта мастацтва? Ці не сама гэта маральная норма? Хіба няма сёння адчування, што гэтай маральнай каштоўнасцю наша літаратура найменш валодае? Ён палярэджваў: «Але ж, бывае, слова — срэбра, маўчанне — золата, браток!» І тут яго сябры не разумелі. Маўчанне для іх было як страта: кніг, ганарараў, утульнасцей таго самага побыту, парнаснае мітусні. Ён маўчаў, каб у прадажным свеце захаваць сваю сутнасць, свабоду, запаветнае пачуццё і слова, каб у тае парнаснае мітусні яны не памерлі. Як жа можна казаць, што яго маўчанне — падзенне і страты, калі ніколі і нідзе, ні ў апавяданні, ні ў вершах, ні ў эсе, ні ў самай як быццам мімалётнай фразе, час ад часу парушаючы сваё маўчанне, ён не сказаў ані слова выпадковага, лішняга? Ці не тады гэтак бывае, калі маўчанне — напружаная, натхнёная праца сэрца і розуму?

Ну, а там, дзе памаўчаць не хацелі ці не ўмелі, дзе кожны, як бульдозер, гнаў свой насып? Па-рознаму, як у каго. І ёсць логіка адваротная: лепшае з напісанага — часоў Камароўкі і малдаваніна з чайнікам. Адзін з іх, тых, тады яшчэ напісаў добры раман, потым — раман за раманам і ўсё, з кожным разам, слабей. Другі пісаў неаблагія апавяданні, а потым — слабенкія аповесці, раманы, імітаваныя жыццёвыя драмы, прахадныя апавяданні, самарэкламы, у стылі рэтра-электыкі, дзённічак. І трэці... і чацвёрты...

Вядома, жыццё — камерсант татальны. Хочаш цёпленька ўладкавацца, бязбедна жыць? Пляці па рахунках. А рахункі ў сацыялізме не рыначныя — дзяржаўныя. За ўсё — душою, воляю, сумленнем. За ўладу, за міласці ўлады, за наменклатурныя радасці. За ўсё.

(Працяг на стар. 12)

Літур'ер

ЦІ ЧУЛІ, БРАТКІ,
ПРА «ТАРАСА...»?

Канечне, маецца на ўвазе знакаміты «Тарас на Парнасе». Ды не сам па сабе гэты унікальны твор беларускай літаратуры, у аўтарстве якога па-ранейшаму даследчыкі не могуць прысці да нейкай пэўнай высновы, а аднайменная кніжка, выпушчаная выдавецтвам «Юнацтва». Адначасова на трох мовах. Спачатку, зразумела, ідзе арыгінальны тэкст, затым пераклад на рускую мову, выкананы М. Лазінскім, і, нарэшце — англамоўны варыянт, што з'явіўся дзякуючы майстарству даўняга сябра беларусаў У. Мэя.

Новае выданне не толькі чытаецца, але і глядзіцца. Выйшла яно ў палепшаным афармленні /тут заслуга найперша мастака У. Гладкевіча/, ды і паліграфісты пастараліся.

Дарэчы, «Юнацтва» мае намер і надалей працягваць выпуск кніг на некалькіх мовах. У прыватнасці, хутка пачаюць свет асобнымі кніжамі вядомыя беларускія народныя казкі «Піліпка-сьнюк» і «Ох і залатая табакерка». Тэкст падаецца па-беларуску і па-англійску.

Н. К.

РЭАБІЛІТАВАНА...
«ГЕАГРАФІЯ
БЕЛАРУСІ»

Але, знакамітая «Геаграфія Беларусі» Аркадзя Смоліча, якая ў свой час з'яўлялася настольнай кнігай кожнага, хто хацеў ведаць свой край, і якая вытрымала некалькі выданняў /першае пачаў свет яшчэ ў 1919 годзе/. А пасля таго, як аўтар зрабілі ворагам народа, кнігу на дзесяцігоддзі памысілі ў так званы «спецхран».

І вось па заказе Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны «Геаграфія Беларусі» А. Смоліча вернута чытачам выдавецтвам «Беларусь». Вернута ў выглядзе трэцяга выдання, якое ў 1923 годзе ў перапрацаваным і дапоўненым выглядзе было выпушчана Віленскім выдавецтвам Б.А.Клецкіна: кніга надрукавана факсімільна з тымі ж 159 ілюстрацыямі, сярод якіх нямала унікальных.

ПРА ЯНА БОСКУ
ПА-БЕЛАРУСКУ

Ян Боска — вялікі святы XIX стагоддзя, які сваё жыццё прысвяціў самаахвярнаму служэнню людзям. Ён ніколі не звяртаў увагі, хто якой ідэалогіі трымаецца, на першым месцы ў Святога быў сам чалавек і яго вечнае збавенне. Каб лепш рэалізаваць свае прынцыпы выхавання, ксёндз Ян Боска арганізаваў спецыяльныя Законныя Таварыствы. Іх галоўнай мэтай і задачай было выхаванне моладзі ў духу веры і патрыятызму, любові да сваёй Айчыны. У 1934 годзе Ян Боска быў кананізаваны.

Паслядоўнікаў кс. Боскі сталі называць салежыянамі. Яны працуюць больш чым у 80-ці краінах свету, у тым ліку і ў Беларусі.

Пра святога Яна Боску напісаў аповець Аўгустын Орфэй. Яна так і называецца «Святы Ян Боска». Упершыню на беларускую мову гэтую аповець пераклаў Алесь Чобат і Данута Бічэль-Загнетава. Асобнай кнігай, накладам у 20 тысяч паасобнікаў, твор выйшаў у Слонімскай узбуйненай друкарні. Ва ўступным слове ксёндз Ігар Лашук адзначыў, што «пераклад вельмі добры, мова зразумелая і лёгкая для чытання».

Сяргей ЧЫГРЫН

«САМО СЛОВА
ГАВОРЫЦЬ»

Так называлася навуковая канферэнцыя, прысвечаная 75-годдзю з дня нараджэння прафесара Ф. Янкоўскага, якая прайшла ў Беларускім педагогічным універсітэце. Парулілася аб ёй кафедра беларускага мовазнаўства. Ва ўніверсітэце, дзе доўгі час працаваў Фёдар Міхайлавіч, шануюць незабыўнае Слова педагога, вучонага, пісьменніка. Яшчэ адным доказам гэтага сталі даклады студэнтаў факультэта беларускай філалогіі і культуры пра жыццёвы і творчы шлях прафесара, пытанні культуры мовы ў яго працах. Дапамаглі ў падрыхтоўцы дакладаў дацэнты А. Цясевіч, П. Міхайлаў, Т. Трыпуціна, К. Панюцін, Н. Гаўрош, А. Каўрус. Пра Янкоўскага — пісьменніка і чалавека — раскажаў былы вучань Фёдара Міхайлавіча, загадчык кафедры беларускай літаратуры М. Мішчанчук. Асэнсаванню слова «полымя» ў мастацкім радку Ф. Янкоўскага прысвяціла выступленне выкладчыца беларускай мовы Н. Лобань. Прагучалі і беларускія народныя песні ў выкананні ўдзельнікаў тэатра «Жывое слова», якія надзвычай любіў Фёдар Міхайлавіч.

Т. СТАРАСЦЕНКА

КАЛІ ГУБЛЯЕЦЦА АДКАЗНАСЦЬ

Гадоў 7—10 таму па Мінску пранёсся слых, што нейкі фізік абвергнуў усім вядомы закон сусветнага прыцягнення Ісаака Ньютана. Абвергнуў самога Ньютана?! Проста ў галаве не ўкладвалася такое! Праўда, таго твора з «абвержэннем» генія ніхто не бачыў, але рэзэнансных хваляў сярод розных, асабліва творчых, людзей ён нарабіў дастаткова. Праз некалькі месяцаў, калі гісторыя з «рэвізіяй» Ньютана пачала ўжо забывацца, «Літаратурная газета» паведаміла больш дакладныя звесткі аб гэтай шумнай сенсацыі. Так, знайшоўся фізік, нават загадчык кафедры нейкай ВНУ, які «дзеля сваёй папулярнасці» напісаў гэтую крытычную брашуру. Калі ж спецыялісты пачалі ўнікаць у аргументы, то вельмі хутка змаглі высветліць і ўпэўніцца, што аўтар брашуры — звычайны невук. Пад ім захісталася крэсла загадчыка кафедры. І тады ён палічыў за лепшае адмовіцца ад свайго друкаванага твора, які нечакана стаў недарэчным і дужа нязручным.

Рэвізіяністаў і крытыкаў вялікіх вучоных у Беларусі як быццам не назіралася. Але жадаючых паспытаць навуковай славы ўсё ж хапае. У гэтым сэнсе чамусьці з усіх навук асабліва не шануе медыцыне. Верагодна, гэтым спрыяў значны чытацкі попыт на навукова-папулярную медыцынскую літаратуру.

Адзін з тутэйшых аматараў навукі, ледзь паспеўшы абараніць кандыдацкую дысертацыю ў галіне дзіцячых хвароб, рашыў перакваліфікавацца. З'ява сярод медыкаў звычайная, хаця для навуковых супрацоўнікаў — рэдкая. І, можа, на такі факт не трэба было звяртаць увагі, калі б гэтага кандыдата навук не пачалі адразу апаноўваць розныя меркаванні, ідэі ўжо ў новай галіне. Справа для падаючага надзея маладога вучонага, безумоўна, вельмі добрая, неабходная. Але сваімі недаспелымі думкамі ён чамусьці пачаў дзяліцца ў друку, і не са сваімі калегамі-вучонымі, а... з малодшымі школьнікамі. З цягам часу гэты наваспенаны спецыяліст у шэраг сваіх чытачоў пачаў уцягваць старэйшых школьнікаў і студэнтаў, якіх рта даводзяць ім сваю гіпотэзу аб шляхах распаўсюджвання па свеце такой шырокавядомай інфекцыйнай хваробы, як грып. Яго зусім не турбавала, што па сутнасці аб прадмеце гаворкі першыя не мелі нікага ўяўлення, а другія паспелі атрымаць толькі вельмі павярхоўныя веды. Таму не маюць магчымасці крытычна ўспрыняць напісанае.

Нельга сказаць, што памянены кандыдат навук не шукаў падтрымкі сваіх новых калег-эпідэміялагаў. Хутчэй надварот. Аднак вынікі ягоных намаганняў атрымаліся намнога больш сціплыя, чым меркавалася: вучоным ніяк не згаджаліся прызнаваць гэтай занадта мудрагелістай гіпотэзы, якая не падпарадкоўваецца галоўным прынцыпам навукі, не пацверджана фактамі з жыцця і нават эксперыментальна.

Далей наш аўтар, які добра адчуваў

кан'юнктуру, вырашыў ужо пад псеўданімамі «медыцынскі адукаваецца» грамадства. І не толькі ў эпідэміялогіі, але і ў многіх іншых галінах — ад экалогіі да сексалогіі. Бадай, ніводнай галіны навукі, ніводнай праблемы, што тычыцца нашага здароўя, не абмінуў ён сваёй увагай.

І вось у яго асветніцка-пазнавальных творах з'яўляюцца «арыгінальныя» меркаванні нахштат самага надзейнага прафілактычнага сродку ад інфекцыі... ранішняй гімнастыкі — зарадкі. /Балазе, у нашым грамадстве заўсёды актыўна культываваліся фізкультура і спорт/. «Не больш чым наўнай /а ў адносінах да практыкі — шkodнай/ ілюзіяй» назваў гэтую рэкамендацыю адзін расейскі прафесар. Але яго голас быў «гласом вопіючага ў пустыню».

Амаль у кожным са сваіх шматлікіх артыкулаў, у кожнай брашуры і кніжцы выказваў нешта падобнае гэты праз меру актыўны папулярызатар навукі. Няцяжка здагадацца, чаго больш было ў ягоных творах — глыбокага, удумлівага, кампетэнтнага разбору праблемы на аснове добра вывераных навуковых фактаў, ці павярхоўнасці, грубых памылак, скажэнняў, недакладнасцей, адкрытай халтуры.

Між іншым, аднойчы мяне сустрэў досыць вядомы празаік і, ледзь прывітаўшыся, спытаў: «Ну чаго ты ўвесь час да яго чапляешся?!» /меўся на ўвазе гэты самы кандыдат-«асветнік»/. «Чапляюся, таму што бессаромна нясе лухту», — адказаў я. «Табе — лухта, а мне падабаецца. Няхай піша!» — вынес свой вердыкт празаік. «Але ж ён піша навуковыя творы, а не дэтэктыў!» — мая «шпілька», здаецца, трапіла ў цэль.

Так, ёсць прыхільнікі і ў гэткага навукападобнага «чтива». Але ўпэўнены, што дасведчаным людзям падобныя творы зусім непатрэбны. Наўрад ці маюць патрэбу ў іх і асноўныя масы насельніцтва, якія жадаюць пашырыць свае веды ў розных галінах навукі. Сурагат непатрэбны нікому. Дык няўжо нам мала «майстроў на ўсе рукі», «адукаванцаў»-шматстаночнікаў, якія ў 50—70-я гады як хацелі маніпулявалі нашай свядомасцю?

Другі кандыдат навук, не такі «разнастайны», як першы, прапагандаваў адзін з самых старажытных і досыць эфектыўных спосабаў аздаравлення чалавека — галадэння. У рэдакцыях газет і часопісаў ён сыпаў на галовы разгубленых журналістаў прыгаршчы мудрагелістых тэрмінаў ды прозвішчы некаторых медыцынскіх свяціл. Мала каго насяржвала ўпартасць, з якой папулярызатар прапіхваў у свядомасць грамадства свае «дасягненні» ў абранай галіне. Мала таго: каб падвесці навуковы падмурак пад сваю тэорыю, ён без асаблівых клопатаў аб'явіў містыфікацыяй адкрыцці і працы не меней тузіна нобелеўскіх лаўрэатаў. Ну, ці прыйдзе такое ў галаву адукаванаму чалавеку?!

Нясмелыя, далікатныя ўшчучванні былых калег, што ўсё гэта, мякка качучы, памылко-

выя разважанні, толькі раздражнялі абаронцу чарговай панацэі. Адчуваючы, што ў Беларусі лёс вышэйпаяманнага гора-фізіка яму не вельмі пагражае, ён ідзе ў наступ на ўсіх, хто не падзяляе яго поглядаў: біяхімікі — «не бачаць відавочнага»; «вышэйшыя колы аховы здароўя» — «не разумеюць, таму што безнадзейна адсталі»; у НДІ «сядзяць адны рэтраграды»; тыя, хто яго крытыкуе ў друку, — «дылетанты»; у тым, што хворыя не жадаюць карыстацца яго панацэяй, — «вінаватыя ўлады», якія «замінаюць» лячыць людзей. Яму ж патрэбна шырокая вядомасць, гучная папулярнасць. Яму патрэбны кліенты, і як мага больш. Канешне, і ў яго неаднойчы здараліся скандальныя «праколы». Але ж хто такое любіць успамінаць, калі трэба заваёўваць не толькі сваю краіну, але і прастору былога Саюза, а можа, і Еўропы. Наконт заваёў — вельмі сумніцельна, што яны будуць значымі, а што тычыцца тактыкі ваяра — дык пакуль што ў нашай краіне гэта дужа надзейны спосаб трымання на паверхні.

Напамінаць такім людзям аб адказнасці перад грамадствам — марная справа. Бо, як пісаў Фазіль Іскандэр, «усё згубленае можна знайсці — нават каханне, нават юнацтва. І толькі згубленае сумленне яшчэ ніхто не знаходзіць».

Трэці вынаходнік і асветнік, ужо інструктар лячэбнай фізкультуры, узяўшы на ўзбраенне адну з усходніх сістэм фізічнага выхавання, зрабіў «адкрыццё»: практыкаваннемі з гэтай сістэмы, калі іх выкарыстоўваць строга індывідуальна, можна лячыць усе хваробы. Іншымі словамі, скарыстаўшы даўно вядомае, вынайшаў чарговы панацэю.

Няма сэнсу кідаць простаму інструктару фізкультуры тыя ж папрокі, як і памяненым вышэй кандыдатам навук. Але ўсё ж не хочацца прымаць за чыстую манету яго відавочныя памылкі, хай сабе і шырыя, толькі таму, што ён не ведае прапінскіх ісцін. Не называю канкрэтных імёнаў і прозвішчаў гэтых людзей па многіх прычынах.

Па-першае, таму, што ў наш час стала модным лічыць такое называнне рэчаў сваімі імёнамі не клопам аб агульначалавечых каштоўнасцях і культуры народа, а «звядзеннем асабістых рахункаў».

Акрамя таго, я па асабістаму вопыту ведаю, што любы з незваных з вялікай ахвотай і спрытам паспрабуе атрыць жыццё апаненту на многія гады.

Па-другое, таму, што хачу пазбавіць іх магчымасці яшчэ раз пакаравацца ў друку. Бо гэтым пыхлівым людзям вельмі патрэбна слава «выкрывальнікаў нацыі», якіх і часам прадстаўляюць, а ў горшым выпадку — папулярнасць, вядомасць, хай сабе нават і скандальныя.

Вось так пашыраюць нашы медыцынскія веды, павышаюць нашу гігіенічную культуру ў друку, на радыё, тэлебачанні людзі самых

ПАДМЕНА ПАЭЗІІ?

Відаць, колькі будзе існаваць свет, а яму — спадарожніцаў паэзія, столькі чалавецтва задаваць пытанне: а што ж гэта такое — паэзія? Якой сілы павінен жыць у чалавеку дух, каб ён прымусяў загаварыць вершам? І не проста вершам, як зборнай рытмічнай машынай, механізмам рыфмаў, а пазычна-духоўным імпульсам, які мае здольнасць адключаць успрыманне навакольнага ў чытача.

У кнігарні, сустракаючы новы пазычны зборнік, дакранаючыся да незнаёмай вокладкі, заўжды пытаешся ў сябе: «Ці паэзія перад табою? А мо толькі падробка пад яе?»

Міхась Мамонька — вершатворца малазнаёмы. Імя яго на вокладцы кніжкі «Тварам да сонца» нічога мне не сказала. Першае ўражанне хутчэй вонкавае. /Іначай, мусіць, не бывае/. Хаця выдавецкі мастак і не надта пастараўся над эстэтычным воблікам зборніка, прызнаюся, ад новай кнігі на мяне ўсё ж павяла цяплом. Сваю справу зрабіла тут назва. «Сонечная», так бы мовіць, назва — у традыцыях беларускай паэзіі. Згадаем «Сонечны паход», «Сонца ў хованкі гуляе», «Сонечны зайчык», «Сонечны дождж», «Сонца раней ўзышло», «Сонца купца»... Пералік можна доўжыць. І не з-за таго, каб

падкрэсліць адсутнасць арыгінальнага мыслення ў беларускіх вершатворцаў. Хаця і з-за таго таксама. Бо нярэдка за гэтай «сонечнасцю» не відаць творчай індывідуальнасці, здольнай уабраць у сябе ўсю шматфарбнасць жыцця і перадаць яе сродкамі паэзіі.

Каго сёння ўсхваляе, напрыклад, сонечна-ідылічная грамадзянскасць, пафаснасць такога верша Міхаса Мамонькі:

Я рад жыць.
Чаму,
Як адуванчык сонцу,
Раскрываю вочы?
Вясня
У хату кроцьчы.
Красуе жыгта,
Ураджай —
Не за гарою.
Душа
Гарыць адкрыта
Новаю зарой!

Аўтара зборніка «Тварам да сонца» нельга папракнуць у тэматычным безабліччы, у распылівасці пазычных матываў. Хіба ж дрэнна, калі творца піша аб вечным каханні, з трывогай выказваецца пра чарнобыльскую трагедыю, прыцягвае чытацкую ўвагу да Курапатаў, якія ўжо спяшаюцца аддаць забыццю? Вядома ж, не. Пярэчыць памкненням М. Мамонькі аб'яднаць творы ідэяй добра, жыццесцвярджальным клопам разабрацца ў тым, што ж ёсць галоўная права

чалавечнасці, — наўрад ці трэба. Але ж жаданы, любімы паэзія /лірычная і грамадзянская/ ідэал выказваецца цям'яна і невыразна. Разумеючы, што той ці іншы вобраз патрабуе вызначных мастацкіх сродкаў, аўтар губляецца ў іх выбары.

Чарнобыль —
Хванкі ўраджай.
Умалот высокі!
Запусціла
Нам навука
Корань смерці
У жыццё
Глыбокі.
Глянь на поле,
Як калосіць:
Ні канца, ні краю!
Беларусь мая галосіць:
— Я
Паміраю!

/ «Чарнобыль» /.

Як быццам нішто не пярэчыць праўдзе жыцця. Ды неяк усё надта статычна, неарыгінальна, без усялякай прэтэнзіі на тое, каб узрушыць чытача, выклікаць яго на суперажыванне.

Аўтару бракуе вельмі важнага /а мо і галоўнага, без чаго паэзіі не існаваць/ — моўна-стыльвых фарбаў, вольнага карыстання сродкамі мастацка-паэтычнай палітры.

Вось, напрыклад, верш, якім адкрываецца зборнік, — «Мой край». Прызнаючыся ў любові да роднай старонкі, аўтар кнігі паядноўвае з радзімай вобраз маці:

Самыя светлыя вочы,
І Мама —
Самая свая, як дзе.

розных поглядаў і ўзростаў, рознай адукацыі і розных прафесій — ад хатніх гаспадынь-пенсіянерак, у якіх часцяком за душой няма і сямі класаў сярэдняй школы, ад дзеячаў фізічнай культуры, журналістаў, гісторыкаў да прафесараў медыцыны. На жаль, апошніх, якія ўжо набылі досыць важкі аўтарытэт у вучоным свеце і якім у першую чаргу трэба было б папулярызаваць сваю навуку, сярод іх надзвычай мала. Гэта заканамерна. Бо ў апошні час усе сродкі масавай інфармацыі кінуліся забяспечваць патрэбы абывацтва /у самым дрэнным сэнсе гэтага слова/. І такім чынам толькі патураюць невуцтва.

Ці не пара нам, нарэшце, вызначыцца — куды рухаемся: у XXI век, ці назад — у паганства? Ці ж гэта нармальна, калі літаратура, якая прызначана развіваць свядомасць народа, узнімае яго культуру, ператвараецца ў сродак гвалтоўнай прапаганды навукападобных спекуляцый, задавальнення празмернага славалюбства, з высакароднай галіны народнага асветніцтва — у вельмі далёкую ад такіх намераў галіну сквалнага дзяляцтва? Ці ж гэта нармальна, калі пры ўсеагульнай маўклівай абыякавасці адкрыта халтурна і кан'юктурнае словабудства паспяхова выдаюцца за найноўшыя дасягненні навуковай думкі, шэдэўры папулярнасці і нават /! / за сучасную навука-папулярную класіку? Ці ж гэта нармальна, што аўтар «с величайшей ответственностью» так зняважліва ставіцца да сваіх чытачоў?

Нельга не пагадзіцца з Аляксандрам Паладзіным, які ў артыкуле аб прапагандзе здаровага ладу жыцця пісаў: «мы ні густу не нажывем, ні свой культурны ўзровень не ўзінем, пакуль не вывучымся зярняты адрозніваць ад пустазелля і не пакінем спыслкі на вяршэнства агульначалавечых каштоўнасцей прыкрываць духоўную ўсяяднасць, з цялячым захалленнем кідаючыся на ўсё, што б нам ні падсунулі».

Раней адлаведныя органы аховы здароўя хоць неяк — праўда, не заўсёды звычайнымі метадамі — фарміравалі грамадскую думку, у тым ліку аб навуцы. Зараз за яе фарміраванне бяруцца людзі, якія часта не маюць на гэта юрыдычнага і маральнага права, але карыстаюцца свабодой слова. Аднак, як нехта сказаў, свабода тым і добра, што ўсяму вяртае сапраўдную каштоўнасць. Дык ці не варта грамадству больш эфектыўна карыстацца ёю: на старонках перыядычнага друку скасцей і больш месца адводзіць водукам сапраўдных вучоных аб чарговых, асабліва «сенсацийных», навуковых выданнях, разлічаных на шырокае кола чытачоў. Каб кожны чытач свеча-свабы інфармаваны аб тым, што перад ім — сапраўдны твор ці звычайны эрэц.

Генадзь ШЭРШАНЬ

АД РЭДАКЦЫІ. Не ўсе азначэнні Г. Шэршаня падаюцца нам карэктнымі, а вывады — бесспрэчнымі, але адно не выклікае сумнення: тэма, якую аўтар падмае ў сваіх палемічных нататках, на сёння актуальная і магла б мець працяг.

Калі гэты верш як дэкларацыя, як першая старонка ў зборніку быў і зразумелы ў сэнсе запэўкі, то працытаванае трохрадкоўе, на мой погляд, звяло на нішто ўсе шчырыя намаганні аўтара. Канешне ж, знайсці эпітэт, характарызуючы маці, вельмі і вельмі няпроста. Мо таму многія сучасныя паэты, пішучы пра маці, абыходзяцца без лакальных эпітэтаў /Л. Галубовіч у вершы «Люстэркі матчыных вачэй», В. Аколава ў «Лістах да мамы», М. Мятліцкі ў вершы «Матчына просьба»/, а пашырэнне азначэння, уводзяць у верш свой адметны, падказаны жыццём сюжэт-вобраз.

Найбольшую выразнасць сярод тэм зборніка «Тварам да сонца» займае аўтарскі клопат пра лёс селяніна, роднай зямелькі /«Пустая вёска», «Існасць», «Селянін»/. Няма сумненняў, што піша Міхась Мамонька пра рэчы знаёмыя, пра блізкае і перажытае. Тут ярка і можна спадзявацца на пэўны чытацкі давер.

Няма зямлі
Без мяне,
Няма святла
Пад нагамі.
Я рад,
Што ўсё жыве
У вяках
Мазалімі.

/«Селянін»/.

Ды мала пераказу адных толькі сімпатый, мала аднаго толькі ведання жыцця. Патрэбна ж валодаць паўтару, і пэўным паэтычна-мастацкім інструментарыем. Іначай можна застацца на месцы, не даць прасцягу свайму таленту.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Віншuem!

МІХАІЛУ КРУЛЮ — 50

Звычайна кажучь, што пісьменнік пачынаецца з другой кнігі. Першая, маўляў, служыць свайго роду творчай заяўкай, а ўжо другая выяўляе, наколькі аўтар утрымаў узятую самім жа вышыню.

Магчыма, гэта і так. Ды ў любым правіле ёсць выключэнне. Пацвярджэнне таму і творчасць Міхаіла Круля. Ужо яго першая кніга «Лунная лошадка», што выйшла ў 1980 годзе, прыцягнула да сябе ўвагу не толькі назвай /хоць, пагадзіцеся, яна заінтрыгоўвае/, колькі ярка вымаляванымі характарамі.

Ідучы ад жыцця, пісьменнік таленавіта і глыбока асэнсоўваў жыццёвыя факты, заглябляўся ў сутнасць з'яў, глядзёў на чалавека як носбіта пэўных маральных якасцей. І гэта ўсё, на так званым вытворчым матэрыяле! Героі аповесці, якая дала назву кнізе, — сямёра мінчан, якія ў час свайго водпуску паехалі на Поўнач, каб рамантаваць чыгунку і тым самым зарабіць грошай.

Аповесць «Лунная лошадка» прагучала і была належным чынам ацэнена: часопіс «Нёман», які першым апублікаваў гэты твор, прысудзіў М. Крулю прэмію ў галіне прозы. Тым самым стала відавочна — важна не пра што пісаць, а як пісаць.

Няблага гэта паказала і аповесць «Второй производственный», якая таксама ўвайшла ў першы зборнік М. Круля. Ды і наступная кніга пісьменніка «День юпитера» аповесцямі «Удар кулака» і «Фіскалы» засведчыла, што аўтар выкарыстоўвае вытворчы фон не як даніну модзе, а як магчымасць паказаць чалавека ў блізім яму асяроддзі.

Зараз «Мастацкая літаратура» мае намер выпусціць кнігу М. Круля «Восточный пролив». Гэтым разам пісьменнік абжывае жанр псіхалагічнага дэтэктыва.

Пісьменнік вядомы і як публіцыст. Віншuem спадара Круля з поўднем веку, зьным яму далейшага творчага плёну!

Часопісы ў лістападзе

... І СЦІШАНАЯ ЗАДУМНАСЦЬ ВЕЧНАСЦІ

«Скончаныя раздзелы незавершанай кнігі» — такі падзагаловак даў А. Адамовіч новай апавесці «VIXI» /з лацінскай гэта перакладаецца як «пражыта»/. Раздзелы пісаліся пасля інфаркту. У такім стане міжволі мусіш рабіць і пэўнае падагульненне пражытаму. Аднак, думаецца /прынамсі, да такой высновы прыходзіш пасля знаёмства з апавесцю/, тэрмін «vixi» А. Адамовіч разумее і ў больш шырокім сэнсе. На нашых вачах завяршылася цэлая эпоха, паступова адыходзіць у нябыт тое, што было звыклым. Набліжэнне да нас іх ідэалаў, спасціжэнне іх адбываецца нялёгка. Нават для тых, каго нельга было і раней назваць прыхільнікам камуністычнай ідэі. Усё ж і яны жылі ў краіне, якой сёння ўжо няма. І за яе заўтрашні дзень змагаліся на франтах, не шкадуючы жыцця. Адным словам, ёсць пра што паразважаць. Таму такая моцная публіцыстычная плынь у творы А. Адамовіча. Таму побач з раздзеламі, я б сказаў, дыктоўнай, жыццёва насычанай прозы суседнічаюць і тыя, што нагадваюць сабой артыкул альбо выступленне з трыбуны, поруч з лірычна прасветленымі мясцінамі — звычайныя дзённікавыя занатоўкі. Жанр тым самым як бы размываецца. Зрэшты, можа, гэта і добра. Зноў жа як у цяперашнім нашым жыцці. Усё перамышалася, ды так, што цяжка часам даўмецца, дзе добрае, а дзе благое. Але ж яно, жыццё, праходзіць і назад таго, што было, не вернеш. І толькі адзіная магчымасць — вольна і ўдумкава, паспрабаваць адкруціць плёнку памяці назад, затрымаўшы найбольш значныя для сябе «кадры».

З падобнага жадання, па сутнасці, пачынаецца і эсэ А. Станюты «Стэфанія», якое, як і скончаныя раздзелы незавершанай кнігі А. Адамовіча, прапануе часопіс «Польмя».

«— Не, гэта ўсё было як сон. Міраж... Кастрычнік, апошняе святло кароткага сонечнага дня і рудое, чырвонае лісце пад нагамі. Круглая драўляная лава насупраць кандытарскай крамы «Рамонак» — абедзенны пералынак там хутка скончыцца. Бясконцы паток людзей. Шмат маладых загарэлых твараў. Ляпаюць дзверы таксама, чуецца смех, кагосьці гучна аклікаюць.

— Міраж, вядома...
— Пра што ты?
— А пра ўсё. І галоўнае, як хутка прамчалася... Я заўсёды думала: о-о, гэта яшчэ доўга, доўга... А гэта ж-жых — і праляцела. Цэлае жыццё! Ну, усё роўна як сон, дальбог!»

Дыялог маці і сына. Размова блізкіх людзей. Не толькі блізкіх, як кажучь, па сваяцтве, а і па духу. Па прывязанасці да мастацтва. Вось чаму з эсэ не толькі даведваецца пра шмат якіх цікавых эпізоды з жыцця народнай артысткі Стэфаніі Станюты, але і ачунаецца ў эпоху, якая пры ўсіх сваіх выдатках разналіла творчыя сілы народа, адкрыла лепшым, найбольш таленавітым прадстаўнікам яго шляху мастацтва, у той жа тэатр.

Спаведзь праз дзесяцігоддзі — адначасна і асэнсаванне дня сённяшняга. Як і ў выпадку з А. Адамовічам, тут вельмі важна асоба самога спавядальніка.

Суб'ектывізм ацэнак, нават калі з імі не пагаджаешся, у цэлым прымаеш, бо і тая ж С. Станюта, як і А. Адамовіч, мае права на ўласны погляд. Не ў тым сэнсе, безумоўна, што іншыя пазбаўлены падобнай магчымасці. Проста да голасу гэтых аўтарытэтных твораў нельга не прыслухоўвацца.

А побач — аповесць кітайскага пісьменніка Лу Вэньфу «Калодзеж» /пераклад з кітайскай мовы Р. Кашубы, публікацыя і падрыхтоўка нам на друку А. Жука/. Аднак праблемы аповесці — нашы праблемы. «Па прапанаванай апавесці чытач адчуе, якія ў нас агульныя праблемы ўнутранага жыцця з далёкім мільярдным народам, яго псіхалогію, ход перамен, якія адбываюцца ў кітайскім грамадстве, і зможа суаднесці і параўнаць з рэаліямі нашага дня. І тое далёкае пакахацца нам не такім ужо і далёкім, бо ўсе людзі на зямлі вельмі ж падобны і ў горы, і ў адзіноце, і ў спрадвечным імкненні да шчасця і светлай будучыні, калі не для сябе, дык хаця б для сваіх дзяцей ці ўнукаў», — кажа, звяртаючыся да чытача, А. Жук.

А гэта ўжо так званая сівая даўніна — «Польмя» працягвае публікаваць «Хроніку Быхаўца». Кожны неабыхавы да нацыянальнай гісторыі абавязкова пазнаёміцца з «Хронікай...», бо хто ведае, калі яшчэ яна выйдзе асобнай кнігай. Дарчы, калі б знайшоўся па-сапраўднаму дзелавы ды, у дадатак, нацыянальна свядомы выдавец-прадпрыемнік, выкарыстаў набор з таго ж «Польмя» — зусім лёгка можна было б выпусціць «Хроніку Быхаўца» кнігай. Глядзіш — і чытач быў бы рады, і ўласнае сумленне адлапа б патрэба «распрацаваць», выдаючы «сексаталагічную» друкаваную прадукцыю. Дык, можа, і праўда хто-небудзь знойдзецца, каб аператыўна выдаць «Хроніку Быхаўца»? Хай сабе ў мяккай вокладцы. Яна ж вельмі патрэбна сёння, «Хроніка...» — у ёй шмат фактаў, якія тычацца нацыянальнай гісторыі і вядомы далёка не кожнаму.

Гэтаксам, як настольнымі кнігамі кожнага, каму дарагія сёння ідэі нацыянальнага Адраджэння, мусіць стаць другая частка кнігі М. Ермаловіча «Старажытная Беларусь» і «Гісторыя Беларусі ў ілюстрацыях» М. Чарніўскага. А пакуль трэба задавальняцца часопісам «Малодосць». Шкада толькі, што ў яго зноў нявыкрутка з паперы, нумар запазнення, як ужо неаднойчы ў сёлетнім годзе.

З іншых часопісных публікацый нагадаю яшчэ такія.

У «Польмі» — артыкул П. Дзюбайлы «Час страчаных ілюзій», у якім аўтар разглядае /падрабязна і аператыўна/ творы, з якіх бачна, як «беларуская проза сёння актыўна пашырае свае ідэйна-тэматычныя далёгляды, звяртаючыся да вострых, балючых праблем недалёкага мінулага і нашай сучаснасці, хоць, як правіла, гэта яшчэ першапачатковае, больш публіцыстычнае, а не сапраўды мастацкае спасціжэнне рэчаіснасці». Матэрыял будзе карысны выкладчыкам беларускай літаратуры, і там, што не задавальняюцца толькі «абавязковымі» творамі, не абмяжоўваюць сябе рамкамі школьнай праграмы.

Паэзія ж лістападаўскага нумара «Польмя» прываблівае традыцыйнымі матывамі — вершы А. Каско, Х. Гурыновіча. Разам з тым відавочны выхад і на праблемы сённяшняга дня — А. Лойка, В. Макарэвіч.

Сярод нёманаўскіх матэрыялаў найперш раю пазнаёміцца з «круглым сталом» рэдакцыі па праблемах фізічнага і духоўнага здароўя чалавека «Вылечыся сам?» Публікацыя, несумненна, цікавая і карысная. Асабліва цяпер, калі такія цяжкасці з набыццём нават самых простых лекаў. А калі ўлічыць, што ў гаворцы прынялі ўдзел аўтарытэтных спецыялісты, дык ад яе, так сказаць, і практычная карысць.

У раздзеле ж «Запіскі. Успаміны. Дакументы» — матэрыял унікальны. Тут змешчана тлумачальная запіска У. Караткевіча, напісаная па «просьбе» Камітэта дзяржаўнай бяспекі. Знакаміты пісьменнік, за якім адлаведныя органы даўно сачылі, мусіў даваць тлумачэнне тым ці іншым сваім паводзінам. А таму гаварыў і пра тых, з кім сустракаўся, сябраваў. Да гонару Уладзіміра Сямёнавіча ён нікога не абгаварыў, быў і застаўся сумленным чалавекам.

Апошнім часам невялікай прыхільнасцю карыстаюцца юбілейныя публікацыі. Нават тыя, што тычацца жыцця і дзейнасці знакамітых людзей. Вось і рэдакцыя «Нёмана» адмовілася ад юбілейнага артыкула пра П. Шпілеўскага. Тым не менш воплік гэтага знакамітага навукоўца, аўтара кнігі «Падарожжа па Палессі» ў беларускім краі» вернуты з небыцця. Згадана праца П. Шпілеўскага, як вядома, у канцы 1992 года выйшла ў выдавецтве «Польмя» ў серыі «Літаратурныя помнікі Беларусі». Нёманаўскі рэцэнзент кнігі А. Века выходзіць за межы выдання, гаворыць пра аўтара шырэй, як пра аднаго з тых, чые заслугі ёў станаўленні і развіцці беларускай духоўнасці асабліва відавочныя.

Шэраг матэрыялаў у «Беларусі» прысвечаны праблемам сучаснай моладзі. Ад праблем гэтых, як кажучь, нідзе не дзе-нешся, і пра беды сучасных юнакоў і дзяўчат, канешне ж, трэба гаварыць. Аднак чытаеш развагі першага сакратара ЦК Саюза моладзі Беларусі, сустаршыні Нацыянальнай рады маладзёжных арганізацый Беларусі А. Фядуты «Не ўладны над сабой...» і, прабанце, больш адчуваеш імкненне аўтара як мага лепей падаць... самога сябе. Прэтэнзія на арыгінальнасць «лезе» ўжо з падазгалюка — «нататкі з лацінскімі выразамі». «Лацінскіх выказаў» і на самай справе ў артыкуле хапае. Каб жа было яшчэ і разуменне рэальнага выйсця з незаўздроснага становішча.

Праўда, публіцыстыка публіцыстыцы розніца. Чытаеш, напрыклад, «суб'ектыўныя нататкі пра аб'ектыўныя працы» В. Аксак «Суцэльная «фанерызацыя» плюс «туманізацыя» і — хоць лацінскіх выказаў у іх няма — падзяляеш боль аўтара за нацыянальную эстраду. Ад душы напісана, а гэта — галоўнае!

Такія яны, лістападаўскія нумары нашых літаратурна-мастацкіх часопісаў.

М. АНДРЭЕНКА

Вішваем!

АНАТОЛІУ ВЯЛЮГІНУ — 70

Быццам дадому
вярнуўся з Галактыкі.
Дзе, у якім часе
жыву я цяпер?

Здароў, астранаўт!
Са зваротам з Галактыкі
І далучэннем ізноў да зямлі,
Дзе мы свае вершаваныя лапцікі
Пляцём, як і калісьці, плялі.

А ты ненамарна месяцы, дні
Усмішлівым вокам глядзеў звышнімі
І, не сцяпнеўшы, вярнуўся з арбіты
На курс вокалзёмны, табою адкрыты.

Бог дасць, над Радзімай на зоры займае,
Бо слова тваё, як лунала, лунае,
Паззія перад табою — насцяж,
Натхнення табе і шчасця!

Васіль ВІТКА

— На...
А запалкі?
— Прыкуру я ад куль. —
Цвёрды, як сталь,
халодны, як лёд,
найшоў ён туды,
не прыходзіць адкуль...

Грудзі яму аблягла
па-маранку цяльняшка.
Сэрца птушчай пад ёй
страшнялася цяжка.
— Брат мой,
дагэтуль шуруе турма... —
Перапыніў,
ды прыпынку няма:

Пад мурам ён, пэўна,
ляжыць.
Зрабіў ён сваё на свеце.
Рана ў грудзях...
Папырса ў зубах...
Вецер...

Салёны сінопскі вецер.
1962, 1993

БАГОЎКА

У цёткі Аноты
з красуні каровы
і панскі частунак,
і хлеб, і абновы.

На ніхай самоце
прыдбала цялушку,
суседзі казалі:
глядзіць, як дачушку.

Па росах панасвіць,
каб скубла з ахвотай,
а ў поўдзень цягае
бабоўнік з балота.

Не водзіць на выган,
дзе трубіць радюшка, —
па лесе, як паня,
пасеца Багоўка.

Чырвоная шэртка
у крапінах белых,
над востраю вартай
рагоў задубелых
вядлікі вочы
у нейкай журбе
і нігачка жывайкі
на мокрай губе.

Анота памые
карміцелькі вымя,
з кішэні салёную
скібачку выіме —
і ударыць шумліва
духмяны а звонкі
струмень сырадою
у донца даёнікі.

Тады заздараўна
успеціцца кубак:
пі цёплае лета,
пляменічак лобы...

Ад лесу, мы чуем,
грымяць у вароты.
Анота выходзіць:
каго там... чаго там?..

Начальства з раёна
счэз для парадку:
— Чаму, векавуха,
не спытаўш надатку?!

Паперка, а смаліць,
што польмя, цётку.
— Мне гэтка падаяць
пятлёна на глотку...
з сярпом на аблосе
ці высніш дастаць?.. —
І няма, балюча
зайшлася ад плачу.

Крычаць, што вядома
уладзе савецкай:
пры лесе з рагуляй
няблага жывецца.

Дасталі віроўку
агенты райвыка:

— Мы зводзім кароўку, —
смяюцца, — да быка.

У сцёртых скуранках
паслы райсавета
забралі лагоду
мурожнага лета,
чырвоную шэртку
у крапінах белых,
наборныя звіткі
рагоў задубелых,
вільготныя вочы
у цёмнай журбе,
зьялёную нітку
на цёплай губе.

Цягнулася нітка
з двара хутаранкі
да лесу, дзе счэзлі
з Багоўкай скураккі.
Зьялёная нітка
з пары салавецкай
у памяці цягнецца.
Не абарвецца.

ШЧАСЦЕ

Выпала шчасце
ранкам жыцця
у промнях пяшчоты
пагрэцца:
маці бярэ
на рукі дзіця
заўсёды
галоўкай да сэрца.
Пэўна, таму
на сюжы дарог
у радасці і паняверцы,
покуль пад сосны
не выправіць бог, —
чуеш ты
матчына сэрца.

ПАЭМА ЛЮБОВІ

Я заўсёды баюся
напышлівых вышываных слоў,
што звяняць,
як жабрацкая медзь
у асенняй журбе.
Столькі год нападбор
словы плавіль
гарачая кроў,
каб я мог
у любові, нарэшце,
прызнацца табе,
Беларусь —
мая маці і мова,
паветра і хлеб!
Гэта звязана сэрцам,
на нервах расстайных дарог,
дзе не раз пад агнём
задыхаўся ад дыму і слеп,
даставаўся здалёку,
слязою апёкшы парог.

Я не помню,
якою парою
наvek палобіў:
калі верасам сінім
гарэлі трывожна лясны...
калі першы кліновік
з лядзінкамі вострымі піў...
калі скублі заснежаны стог
у зарэччы ласі...
ці тады,
як бахматы
пад чорнаю хмарою воз
асцярожна, дрыготка
ішоў па старому мастку
і чаплялася сена
на вецце самельных бяроз,
і маланак святло
аналіла душу хляпчуку?..

Першы след...
Ён дагэтуль
за сенецкай вёскай відзён,
дзе прывабіў падпяска
ў рамонавых росах папар.
Я ад першай радюкі
чытаю да сённяшніх дзён
родных ніў і світанню
хвалюючы мудры буквар.

Беларусь —
мая маці і мова,
паветра і хлеб.
Гэта звязана сэрцам,
на нервах расстайных дарог.
Гэта — роду прысяга,
патрэба паўсёдных патрэб
і надзея надзей
у трывозе адвечных трывог.

Не уявіць, партызанка, цябе
без гранітных абноў
і зубровага статка
вядомых у свеце машын,
без лясных генералаў
і трох Беларускаў франтоў,
што ішлі на Берлін...
і астаўся ў заплеччы Берлін.

Чысты кужаль на золку
бяліла ты ў белай расе,
а крывёй тваіх кроўных

СМАГА НАД КРЫНІЦАЙ

ГОЛАЯ ЦІШЫНЯ

Задумнага лесу
захмараны голаў,
сарочы бярэзнік
бязлігасна голы.
Пярэдадзень смутны
нябеснага мліва,
між голяя шарэ
гняздо сіратліва.
Высока на дрэве
у стылым спакоі
аголена сутнасць
гасціны зямное.
Аб кратах самоты
нямы напамінак:
гняздо, нібы сэрца
у рэбрах галінак.

ПІЛІПАЎКА

Шугавей на ноч захутаў
у сумёты бабчын хутар.
Вые нехта —
енк і пляч.
Хто там,
мерат ці пугач?

Беразак у грубцы палім,
а на белых шыбах палымы.
Яглы вый
усё бліжэй.
— Хто там?
— Снежны салавей.

Цёплы сон захмарыць позна
за сталом з куцёю носнай.
Кашаль бабкі,
скрын дзвярэй.
— Хто там?
— Зіміні салавей.

Свецца хіжа зоркі ў пушчы,
на дварэ сабака спунчан.
У зімы
вядлікі рот —
воўк начуе
ля варот.

КУПЕЛІШЧА

Вільготных крыл
шугае вецер
на звонкі ў снезе рум.
Якую весціць
долю ў свеце
заломнае: крум-крум?

Пакуль раўчак
вясна капае
пусціць ручай
наўскач, —
на рэчы вывадак
купае
у проламцы крумчак.

На чорным пер'і
металічны
сінеецца адлю.
Крум-крум! —
Як штык,
у крыку клічкі:
крумчак вайну сасціў.

Сто год
працуй,
піруй, мужчына,
не сні сабе клады,

хоць кроплю ўзяўшы
крумкачынай
з той проламкі вады.

ЛЕТНІ СНЕГ

Дзіў дацца
веры не было:
паркі, плошчы
летам замяло.
Яснавейшы
ціхі беланад.
Пасівелі косы
у дзяўчат.
Лодкі, тэнты
сонечных вынег
у прадмесцах
зацярушыў снег.

Гэта —
неба засціў
пльмыны пух
летам
таналёвых замятук.
І сухой пароны,
як назло,
у цясінны вуліц
намяло.
Дворнік
з папярскай на губе
досвета
шуфлюе і скрабе.
Гурбіцца
ўздоўж ходніка
сувой.
Кінеш недакурак —
божа мой! —
яскаркамі зыркні
набег,
як бікфордаў шнур,
гаручы снег.

КАРОНА

Таёт в бочке, словно соль, звезда,
И вода студеная чернее,
Чисте смерть, солнее беда,
И земля правдивей и страшнее.
Осия МАНДЕЛЬШТАМ

З цёмнай прорвы цяжка
вышліў дом,
ночку кроквы мячтамі рыпелі,
гнула долу дрэвы за вакном
у сляпучай /біў пярэу/ купелі.

Адшумеў, адленіўся рышток,
бочка блішча ціхаю вадою,
зоркаю стаіць у ёй лісток,
хваляй адарваны ігтармавою.

З думнай кучаравай галавой
выбег клопат, ранкам акрылены:
валасы памыць бы дажджавой,
каб зілі золатам кароны!..

Краскі, птаства, лес — твая радня,
п'еш сінечу роснымі вачамі,
між табой і светам — дабрыня,
хараства даверу і маўчання.

Халадок гусіны абвалок,
стыне бочка з цёмнаю вадою,
зоркаю стаіць у ёй лісток —
варта першыбятнага спакою.

З голых плеч дзяўчына атрасе
у поўны таз густы
сукрысты космас, —
гэтак сонца мысца у расе,
ранкам вабіна распусціўшы косы.

Вябныя спрадвек невады
/здзівіць і аблытаюць імгненна/.
Пырскі, блэхат мяккае вады,
белы шэлест шапаткое пены.

Раптам: «Ах!» Спалоханае «ах»,
позірк ад раптоўнасці здзіўлены:
у змялелым тазе — боль і жах! —
засталося золата кароны.

Мокрая капешка валасоў,
як лісьце аялае дубровы...
Помніць край азёраў і лясоў
агадку Ілана Багаслова:

зорка ўпала... ёй імя — палын...
скрозь прагорклі рэкі і крыніцы...
лодзі ўмерлі... — вешчы прыпаміні,
смерць цяпер у кроплях караніца.

Гіне у сінім верасе змяя
і пчала, зліццелья па ўзятках.
Родная а страшная зямлі,
сёння ты, як мачаха, праклята.

Зноў гусцее навалач аблок,
стыне бочка з мёртваю вадою,
зоркаю стаіць у ёй лісток
яблыні, скалечанай бядою.

ПОРУЧ З НАЗЫМАМ
ХІКМЕТАМ

Вецер,
сінопскі вецер
гоніць на нас
белагрывае мора.

Пырскі на вуснах —
горка — ён выцер.
Вочы задымлены
смуткам і зморай.

Зноў на душы чарнаморна?..

Свету аддаў ён
свой свет без патолі,
станісты турак
з душой жураўлінай.

— Сно Анатоліі
роднай раіны,
брат Анатоля.
Я — лісток тапаліны,
ранні заморскі
матыль лістапада,
што ў бярозавы хорам
вецер занёс.

— Цяжка, Назыме,
Хікмета баладу
занаць змастачыць
на мове бяроз.
Слухай...

Сягоння ён, пэўна, памрэ.
Душу не сагрэе соней.
— Бывайце, —
сказаў на світанні баец, —
дайце мне папырсу.

зара на тканіну цякла, —
і ты Сцяг узняла!
Сёння думку галубім усе:
каб крывінка мая
у чырвонай палосцы была.

Перад часам і светам
упэўнены чэсны пагляд,
у вачах ні журынікі,
пагодны ласкавы блакіт.
Цяжка змецца твай шлях —
ад балютных сцяжын і блакад
да харомных святліч
і нязнаных астральных арбіт.

На чырвоным шчыце
столькі зорыцца слаўных імён,
не злічыць абеліскаў
пад шышымі крыламі хмар.
Мы з Крывіцкай Пагоні
чытаем да сённяшніх дзён
родных ніў і світаняў
хваляючы мудры буквар.

На памежках у нас
землі верных суседзяў-братоў
абняла ты рукамі
галін зарувельх і рэк.
Залатымі вузламі
карэнне аршанскіх дубоў
так глыбока
з карэннем смаленскіх
сплялося навек.

Эх бы, жыць не тужыць,
бо зубровы не скошаны род!
Чуеш, рык?
Стогна пушча рыкае...
Ды гэта не гон —
вечер з Прышчы, хмары
без гуліх вясновых трымот,
шэры атамны вечер
авеяў лясны палігон.

Палігонам — зямля.
Дзе ні ступіш —
ракет як ракіт.
Біяробатам стаўся
здоровы даверлівы люд.
У заложніках мы.
Этнацыд! —
Свет шуміць. — Этнацыд!..
Смерць у студні,
у коласе жгтнім.
Пакута пакут.

З курапацкіх сасён
іржакінем асыпаўся дрот,
а ў расконах — глядзі! —
чарапы
чоран-воран дзябле.
Столькі год
вынішчаліся глуха
і песня, і род,
толькі смертна я мог
у любові
прызнацца табе,
Беларусь —
мая маці і мова,
паветра і хлеб!

Гэта звязана сэрцам,
на нервах расставіх дарог.
Гэта — роду прысяга,
патрэба паўсёдных патрэб
і надзея надзей
у трывозе адвечных трывог.

Як не дома, я дома:
над роднай крыніцай сасяг —
эх, з якой жа гардадай у нас
бэзцяць мову і сцяг.
Я на ганьбу арды прыбышоў
і мясцовых дзяляг
паўтараю нанова
у прызнанні прысягу прысяг.

Чысты кужаль на золку
бяліла ты у белай расе,
а крывёй тваіх кроўных
зара на тканіну цякла, —
і ты Сцяг узняла!
Сёння думку галубім усе:
каб крывінка мая
у чырвонай палосцы была!

Прышлы век, ён даўжэй
смутнай промшасці
у плачы вятрут —
не стаміла работа цябе,
не зламала вайна.
А ці ўспомніш калі,
як самкінеца мой круг:
з салаўінае пушчы калыска —
з дрымотнага бору труна?..

Я й тады наднімуся,
стамліны ў паходзе трубац,
каб уславіць твоей Сцяг
і тваю маладую хату.
Можа, словы не твая?..
Прабач мне, Радзіма, прабач —
для цябе, дарагая,
сапраўдныя словы знайду.

1958, 1993

Проза

КАЛЯДНАЯ
ПАШТОЎКА

Я зняла гэты пакой перад самым Новым годам. Дакладней, перад каталіцкімі Калядамі, тады шчэ не пазначанымі ў афіцыйных календарых. За сцяноў жыву гаспадар — шіхмяны лясаваты дзядок са слязлівымі вачыма і чырвоным, пасечаным воспінкам носам. Атрымаўшы ад мяне за датак, ён за пару дзён да Калядаў знік. А ў паштовай скрынцы, ключ ад якой дзядок аддаў мне разам з кватэрным, назаўтра з'явілася бліскучая калядная паштоўка. З ялінкаў і пажаданням па-англійску. Зваротны адрас: Санкт-Пецярбург /на

— А рэчы, дзе ж вашыя рэчы? — апамяталася я, убачыўшы, што цягнік павольна рушыў далей.
— А навошта? Я ж усяго на адзін дзень. Дакладней, нават на ноч. А заўтра — ізноў у Санкт-Пецярбург, на самалёт і ў Нью-Ёрк. Толькі вось выканаю тое, што колісь загадала, і назад...
Я павяла яе да таксоўкі. А яна, не звачаючы на людзей, на залішне цікаўнага шафэра, не паўшэптаў, выразна, уголас спыталася падзяліцца са мною тым, што падобна лаўно злежалася на ейнай душы. Думкі ж таксама, як рэчы, могуць крыху патыхаць нафталінам. Старэчыя думкі. Гэта знешне яна выглядала о'кей!, а думкі, планы у яе былі старэчыя...
— У мяне там, у Амерыцы, віла на берэзе акіяна. Яхта...

Галіна БАГДАНОВА

МІСТЫЧНЫЯ
ЭЦЮДЫ

штэмпелі яшчэ Ленінград/, далей неразборліва.

Ніколі не чытаю чужых пісьмаў, але тут як усё адно хто наўмысна падпісваў, вымусіў мяне вочы прабегчы гэст. Дзіўна, гэтаму майму «траянкамоўнаму» дзядку нехта, ды не нехта, а пэўна ж жанчына пісала па-беларуску...

«Дзень добры, мілы Мікола! З Калядамі цябе! Вось і мінулі мною самою загаданымі, накіраванымі паўстагоддзям да сустрэчы... Не ведала, што так павернецца. Я некалькі разоў пісала, але ты не адгукаешся, і мушу ехаць да цябе. 24 снежня а 12 гадзіне буду ў Менску. Горада вашага зусім не ведаю. Так што, будзь ласкавы, сустрэнь!»

Далей цягнік, нумар вагона, подпіс «Гвая Аліцыя». І водар... Ні з чым не параўнальны строгі, корсткі пах арабскае парфумы... Я паклала паштоўку на халадзільнік. Але ні ўвечары, ні зранку дзядок не з'явіўся. І я пайшла сустракаць гэтую незнаёмую Аліцыю.

Як заўжды спазнілася. Гэтым сляпучым зімовым поўднем я б нават добра знаёмую наўрад ці ўгледзела праз натоўп. Толькі мітусілася б ды перажывала. А так пакуль дабегла, народ ужо разышоўся, і яна стаяла на пероне адна. У нейкім старога фасону даўгім, прыталеным палітоне, капялюшыку з вуалеткай. Аглядалася, нервова прытупвала шнураванымі чаравічкамі. І параю ставалася яе лёгкае дыханне. Маладзкая чэхавская дама. Толькі без сабакі. Падбегла я. Усё той жа корсткі пах парфумы.

— Даруйце, вы Аліцыя?
— Так. А вы? — востры кары пагляд.

Я паспяшалася растлумачыць, што здымаю пакой у чалавека, якому, калі не памыляюся, адрасавала яна паштоўку. І паколькі гаспадар ужо некалькі дзён няма дома, палічыла сваім абавязкам сустрэць яе.

— Як гэта міла з вашага боку! — крыху тэатральна павяла яна плячыма, — як гэта міла... Я, ці ведаеце, ужо амаль пяцьдзесят гадоў не была на Беларусі, а ў Менску, у Менску, ведаеце, зусім першы раз. У Варшаве, Санкт-Пецярбурзе, Парыжы, Вене, Нью-Ёрку, нават на Гавайях была, а вось у Менску не выпадала...

— Даруйце, але ж вы, як я зразумела, жылі калісьці на Беларусі...

— На Беларусі, так. Пад Наваградкам. Але адтуль бацькі адразу паехалі ў Варшаву, потым Парыж, Вена...

Ведаеце, я сабе на смерць заказала цудоўную белую яхту з труною. Яе патопіць разам з маміцэлам. Так душы будзе прасцей выйсці на волю і лётаць, блукаць там, дзе ёй хочацца... І вось сюды... Часцей за ўсё яна будзе наведвацца сюды...

Таксіст ліхаманкава схвапіў долары, якія яна хутчэй за мяне дастала са свайго эlegantнага сакваяжа. І мы няспешна падняліся на наш пяты паверх. Гаспадар не было. Есці Аліцыя адмовілася. Увесь вечар пілі гарбаты. З клубнічным варэннем, з пячэннем, з амерыканскімі і нашымі цукеркамі, з вішнёвымі трубочкамі, якія гасця везлі з самога Нью-Ёрку. Мы пілі гарбаты і гаманілі.

— Не збівайце мяне, — перапыніла мяне гасця. — Зразумейце, я нарэшце, праз стралі галоў займела асалоду гаварыць па-беларуску. Мяне ж, душомаю, быццам з труны дасталі. Усё, што трэба, я раскажу вам сама...

Яе ясныя, зусім не старэчыя, ясныя карыя вочы апыклі іскрынкамі. І я маўчала. Слухала. І хмылела ад вострага вытанчанага паху ейнае парфумы...

Аліцыя /яна прасіла называць яе толькі па імені/, паходзіла са старажытнага роду Ланеўскіх /потым я правярала, пра яго ёсць і ў энцыклапедыі Бракгаўза і Эфрона/. Аліцыя Ланеўская. Паненка, панначка, князеўна... Там, над Наваградкам у іх была вялікая, цудоўная сядзіба. Парк. З возерам, са стогадовымі ліпавамі прысадамі... Цяпер, пэўна, гэтага нічога ўжо не засталася. І тады, шчэ пры іх, наважваліся пасекчы дрэвы на дровы... Таму яна не паедзе, больш ніколі не паедзе туды, дзе нарадзілася, дзе прайшло яе маленства, дзе спазнала яна каханне... Адзінае на ўсё жыццё...

А пяцьдзесят гадоў таму, роўна пяцьдзесят гадоў таму яны з Міколам, які толькі прыехаў працаваць у суседнюю вёску настаўнікам, яны з Міколам і яшчэ некалькімі хлопцамі і дзяўчатамі калядавалі... І зорка з сонечнае саломкі, і мех для ларункаў. Усё, як мае быць. Ігны... Маладая, натхнёная, радасная...

Го-го-го, каза,
Го-го, шэрая!
Упала козачка. Не шаволіцца. Дайце ж, дайце ёй чаго! Гарэлкі ці цукеркі? Яна, Аліцыя, заўжды выбірала цукеркі. А хлопцы злавалі, ім хацелася пагрэцца... Зрэшты, усе дарункі яны аддалі тады вясковым хлопцам і дзяўчатам. А Мікола, Мікола

ўзяўся правесці яе да самога дому...

...Снег пад нагамі рыпціць, імгліцца, і зоркі такія буйныя, ясныя, так і зазіраюць у вочы, быццам пытаюцца: ну чаго, чаго табе хочацца, дзеўка? Прасі! А Мікола, настаўнік гэты, такі пяшчотны, ласкавы... І што год, што паўстагоддзям, што стагоддзям... Усё адным, адзіным імненнем, адзіным уздыхам здаюцца... І мройцца: затрымаеш дыханне, і жыццё ў бяскошцы сон ператворыцца... Салодкі, салодкі сон... І загадала, самой сабе вось на згубу, на вечнае блуканне за прывідам тым калядным загадала: «Вось каб і праз пяцьдзесят гадоў мы з Міколам на Каляды разам былі»...

Раптоўна Аліцыя спахалася,

быццам сапраўды са сну таго каляднага сябе вырвала, апрытомнела:

— А можа, камп'ютэр памыліўся... І зусім гэта не ягоны, не Міколаў адрас?..

Што ж я магла ёй адказаць... Я ж і імені свайго гаспадары, уявіце сабе, не ведала... Звечарэла. Аліцыя раптам зачынілася на вуліцу. Чаго сядзець. Пройдземся.

На цэнтральных вуліцах правяралі святочную ілюмінацыю. І зайнелыя ліпы ўздоўж праспекта, і годныя мажыныя яліны на плошчах, і вясёленькія ялінкі ў вітрынах міргалі, засыпалі снег фантазіямі рознакаляровых ценяў. Кавярня, у якую мы зайшлі пагрэцца, зачынілася. Мы ледзь дапрасіліся стомленага, няветлага бармена звярнуць нам па кубачку кавы. І тут двое п'яных адціснулі, адштурхнулі нас ад стойкі. Назбіралі дробязі на адну цукерку, брыдка вылаяліся і пасунуліся на вуліцу. Аднаго я пазнала. Не памятаю ўжо, што папнула тады Аліцыя, каб выйсці за імі следам.

Яны, абцёрханыя, у аднолькавых рудых аблавушках, быццам гняныя ўсімі дварняжкі, дробным няпэўным подбегам, трушком ныркнулі ў арку, у цёмны двор. Там у паламанай, заснежанай альтанцы яшчэ выпілі, заелі снегам, якога абрусам намяло на столік. Смачна прычмокнулі і раскусілі на дваіх цукерку.

Аліцыя, нічога не разумеючы, здзіўленая, уражаная, дакладней абражаная, павярнулася да мяне. За тлумачэннем. А я не рашылася... Сказаць гэтай дзівакаватай пані Аліцыя, што вунь той... што дзеліць цукерку і ёсць... мой сусед... гаспадар... Але ж ці я... Мікола?..

Зоркі, як заўжды такою парою былі буйныя, ясныя. Яны так і зазіралі ў вочы... І год, і стагоддзе здаваліся адзіным уздыхам.

ФАТОГРАФ

Ён сустрэў нас у вясенскім парку. Мы з суседскім Лёшкам ішлі катацца на катэры.

Пакланіўся. Салодкая, прятарна-салодкая, як усё на паўднёвым усходзе, усмешка. Міргнула бліскаўка і аб'екты праглынуў разам з Лёшкавым насяпрожаным поглядам ягоную занашаную куртачку, падраныя чаравікі, дубчык з лескай, якім ён збіраўся вузціць рыбу. Зноў цягучы, гумовы паклон. Яшчэ

адна удзячная усмешка. А Лёшка, здаецца, і не ўявіў, што яго сфатаграфавалі. За фотаздымак, як і за паветра грошай з замежных турыстаў не бяруць. І я б заблылася на гэтага кітайца ці японца /якое гэта мае значэнне! / у бліскучым пінжаку. Але праз нейкі час мне давёлося да драбніц аднаўляць у памяці тую сустрэчу, і салодкую усмешку, і гумовы паклон.

Праз дзён дзесяць, я мушу быць дакладнай, Лёшка непазнавальна змяніўся. Страціў апетыт. І ў садку, і дома гадзінамі сядзеў пры вакне, абьякавы і адасоблены. Ягоная маці, якая па вечарах часта пакідала малага на мяне, узяўшы адпачынак, цяпер не адыходзіла ад яго ні на хвіліну. Лёшка ўжо не падмаўся. Доктары разводзілі рукамі, загавораная бабкамі вада, якую цераз сілу ўлівалі яму ў рот не лапамагала. Вядома, тады я не суаднесла хваробу з тою нашаю вясенскаю прагучкаю па парку.

І раптам у адной з тэлеперадач мой былі аднакурснік, а цяпер спецыяльны карэспандэнт у Малайзіі перадаў надзвычайны рэпартаж:

«У мясцовым друку нядаўна з'явілася сенсацыйная аб'ява: «Усе, хто хоча працягнуць сабе жыццё, памаладзец, вылучыцца ад старэчых хваробаў, звяртайцеся да...» Не будзем называць ягонае імя. Вы ўсё адно наўрад ці выберацеся сюды дзеля сумнітельнага амаладжэння. Але, як сведчаць газеты, ужо некалькі дзесяткаў чалавек сапраўды амаладзіліся і вылучыліся. Вось тут, у гэтым шчыкоўным доме жыў чалавек, які вынайшаў сродак даўгаліцця. Хто ж ён, маг, чарадзей ці шарлатан?»

Далей я не чула, бо на экране, за спіноў карэспандэнта мільгнула і застыла знаёмая прятарна-салодкая ўсходняя усмешка. Бліскучы пінжак. Фотаапарат. Ды гэта ж той самы фатограф! Значыць ён не з Кітая, з Малайзіі. Далей спрацавала мая падсвядомасць. Гэты фатограф звёз туды, у Малайзію Лёшкаў фотаздымак. А што калі не проста дзеля цікавасці. Што ён робіць цяпер ля дома гэтага мага ці чарадзей? Меладзючна дзынкнуў шклянны звяночак. Фатограф знік за дзвярыма.

Мой аднакурснік, адрас якога я адшукала праз тэлебачанне, зусім нечакана ўспрыняў усе мае прымкі ўсур'ез.

— Ты не ведаеш гэтае краіны! Я сам ні ў што не веру, пакуль не трапіў туды, пакуль не сутыкнуўся з такім... Мурашкі па скуры... Але гэта асобная гаворка. Калі ты ўпэўнена, што хлопчыку зрабілася блага пасля таго, як яго сфатаграфавалі гэты чалавек, трэба ўсё правярць, — даводзіў ён мне па прыездзе ў Мінск. — Самі мы бяссільныя. Ні я, ні ты, на жаль, да яго з'явіцца не можам. Занадта маладая. Як ні затрыміруйся, ён, чарадзей, адразу спазнае падман. Са мною едзе мама. Можа, яна...

Я добра ведала гэтую жанчыну. Высокая, статная, з яснымі, нейкімі проста крышталёвымі вачыма. Настаўніца літаратуры, яна гарача натхнёна цікавілася беларушчынай, не прапускала ніводнае прэм'еры ў Купалаўскім тэатры /там мы з ёю калісьці і пазнаёмліліся, пасля спектакля доўга хадзілі па скверы, курылі і ніяк не маглі нагаварыцца, нацешыцца адна адноў/.

Я перадала аднакурсніку Лёшкаў фотаздымак і ўжо пад цяжарам нейкае ледзь усвядомленае сваёй вайні штовечар хадзіла да суседкі, насіла хлопчыку апельсіны, бананы, нейкія адмысловыя самаходныя машыны, спрабавала чытаць яму мае самыя любімыя дзіцяціства кніжкі. Усё дарма. Лёшку забралі ў бальніцу.

А праз два тыдні, я гэта добра запомніла, роўна праз два тыдні мяне разбудзіў званок з Малакі.

— Ну як там Лёшка? — нейкім не сваім, здаўленым, глухім голасам паняўтаўся аднакурснік.

(Працяг на стар. 10)

ДЗІЎНЫ ЧАС ДЛЯ РЭЖЫСЁРА

Перамены напаткалі тэлевізійны акцёрскі клуб /былы «Патаемны намер»/: дзеячы-прадстаўнікі мастацтваў, не менш прыгожых за тэатр, кіно і тэлебачанне, пачуліся на спатканнях у самай вялікай студыі на вуліцы Макаёнка ўпэўнена, распрыгонена ды шматабяцяюча. Акцёрскі клуб незаўважна і натуральна ператварыўся альбо пераўтварыўся ў АРТ-клуб. Перадача, што зазнала эфір напрыканцы кастрычніка месяца, завяла зайздроснае паразуменне акцёраў з мастакамі, — гасці міжнароднага мастакоўскага пленэру, адпачываючы ў студыі, адказалі, мовім так, мастацтвам на мастацтва, калі тры вялікія супольныя работы «на памяць» дамалявалі ў агульнай веселасці, запялялі ды паказалі па фокусу. Тым часам у імпрывізацыях сышліся выканаўца народнай музыкі, драматычная актрыса і вядомы джазавы піяніст. Сумленна запоўнілі паўзы клоуны — акцёры Рускага тэатра Беларусі, за адным разам нагадаўшы пра свае няспраўджаныя тэатральныя магчымасці...

Гаспадыня клуба, яна ж і рэжысёр перадачы, таксама зрэдчас запаўняла паўзы, у асноўным тэхнічныя або адміністрацыйныя. Але ўжо пасля выхаду перадачы ў эфір «ЛіМу», як зацікаўленай асобе, зрабілася вядома, што і паміж выпускамі АРТ-клуба можа надарыцца паўза: перадачы катастрофічна бракуе сродкаў... Трымаць паўзу ізноў накіравана гаспадыня — рэжысёру тэлебачання Надзеі ГАРКУНОВАЙ. Яе трыманне між усеагульным АРТ-паразуменнем ды грашова-сродкавай нішчымніцай я наважылася перапыніць пытаннем:

— Надзея, ці ж ёсць... надзея? Перадусім зрабіць так, каб гэтая наша гутарка задалася як твая перадача, а гэта значыць...

— А гэта значыць, паспрабуем перадусім не зважыцца на перадачу!

— Ты спытаеш, а што ж тады будзе прадметам гаворкі? А я адкажу: ты. А таксама твае вялікія і малыя работы, творчыя партрэты, спектаклі... Карацей, прафесійныя здзяйсненні, а мо і — нездзяйсненні? І пачнём з таго, што, спраўджаючыся ў жорсткіх прафесіях, якія прынята называць мужчынскімі, мы маем адну абавязковую тайну — тайну абрання ўласнай прафесіі...

— Мне з дзяцінства шанцавала на людзей. На дзядулю, народнага артыста Анатоля Труса, на маму-музыканта, на сваякоў-педагогаў, — на сур'ёзную скіраванасць у жыцці. Яны разам здзіўляліся, чаму я абрала прафесію рэжысёра, — калі была вучаніцай сёмага класа. Я знайшла сябе і ўжо не згублю ніколі. Другой дзіўнаю рысай сям'я лічыла тое, што мяне не давялося вадаць за руку па знаёмых і ўладкоўваць у жыцці, — я аддавала перавагу самастойнасці. Самастойна патрапіла і на курс да Карпілава, але ні ў якім выпадку не здраджваючы тэатру, — скажам, у знакамітую чацвёртую сценку залы мусіў ператварыцца тэлевізійны экран...

— Ну, тады можна задаваць недалікатнае пытанне: а як ты сама цяпер ацэньваеш сваё тэлепастанёўкі?

— Па-рознаму. Я неабачліва разлічвала на тое, што мае рэжысёрскае жыццё будзе бесперапынным і плённым, і таму ў першых работах нібы правярала сябе. Яны далёкія ад дасканаласці: недзе я кепска абыходжуся з натурой, недзе — з трансфармацыяй літаратуры, дзесці — проста не стала паразумення з апэратарам ды мастаком... Я ніколі не любіла карыстацца чужым досведом. Нават разумеючы, што існуюць правілы або каноны рамяства, прафесіі, я не хацела і не хачу працаваць толькі паводле іх. Мне, напрыклад, не падабаецца вызначэнне «творчы партрэт». Калі бярыцца асоба і мусіў «утвараць» сваё бачанне гэтай асобы праз відэазапіс, дык няможна, мовім так, падаваць чалавека, ягоныя глыбіні, ягоныя вышыні праз простае спалучэнне кавалачкаў ягонага існавання, падгляданых камерай і, напрыклад, сваіх пастановачных вынаходніцтваў. Няможна пра чыюсьці творчасць рабіць перадачу, — не той ўзрост. Гэта мусіць быць фільм. Відэафільм. Мяркую, што відэафільм вылучыўся ўжо ў самастойны жанр, моцна адрозны ад тэлефільма.

— Менавіта «творчы партрэт» мастака Сяргея Каткова можа праілюстраваць тваю рэцыю...

— Да яго я б далучыла і свае вялікія работы пра Зою Ліцінаву і Міхаіла Чэпіка, — гэта людзі, якіх вымагаюць «неперадачнага» стаўлення. Шмат элементаў праграмы мусіць спрацаваць на вобраз гэтых людзей, а знайсці гэты драбнічкі-элементы можна ў адным выпадку: ведаючы саміх людзей. Па-за тэлевізійныя дачыненні. Няможна, напрыклад, здымаць жываліс так, як мы бачым яго на выстаўцы. Трэба шукаць яму тэлевізійныя аздобы, — як ні парадаксальна гэта гучыць. Тэлевізійныя рамкі! Музыка, і хуткась руху камеры, і манера апэратара пасоўвацца ад

адной дэталі палатна да другой, — складнічкі-каліўцы вобразу творцы. Якрэз гэтыя свае работы я не называю перадачамі. Перадачы на тэлебачанні — гэта тая плынь, якая ўзнікае з-за неабходнасці ды робіцца адладвадна...

— А як у гэтую плынь увліваецца акцёрскі клуб?

— На вялікі жаль, і акцёрскі, цяпер ужо АРТ-клуб, робіцца кропляю ў плынь... Гэта якраз выпадак непрадказальнай, карэзнай трансфармацыі ідэі, бліскучай ідэі, якую прынёс некалі на тэлебачанне Генадзь Давыдзкі. Пачнём з таго, што большыня з нас, людзей творчых, пакутуе праз раз'яднанасць, разлучанасць, праз няўменне грамадаваць, зносіцца і разумецца, мне ў свой час пашонціла заспець старое пакаленне акцёраў тэатра імя Якуба Коласа: усе яны былі прыцялямі дзеда, і Глебуўскага, і Радзюлоўскага, і Сяргейчыка, і Канапелька, і Шмакаў успрымаліся мною ледзь не як сямейнікі. Памятаю, як дзядуля, выправіўшыся за пачкам папярост разам са мною, абавязкова ішоў у тое месца, дзе мог напаткаць цікавых і дарагіх людзей. У іх было месца ў горадзе! Маленькую рэстарачку непаліць ад тэатра ўжо неслі... Наша пакаленне не тое што месца не мае, — уяўлення пра нармальнае калегаванне па-за сценамі рэдакцыі, тэатраў да майстэрняў! Ідэя грамадавання мусіла зрабіцца першаснаю ў былым «Патаемным намерам», потым акцёрскім, цяпер — АРТ-клубе. Памятаю, што мы з рэдактарам Аленай Ліёнай адкінулі ўсе свае планы, каб паспець да новага, 1993 года выпусціць першую перадачу...

— А планы былі грунтоўныя?

— Я мару зняць балет — па ранніх вершах Янкі Купалы. Я ўжо разлічыла і час, і сродкі, і нават папярэдне перамовілася і амаль дамовілася з кампазітарам, з харэографам... Але, бачыш, меркавалася, што вялікую патрэбу ў тэлевізійным клубе грамадавання мае не адзін Генадзь Давыдзкі і не толькі Гаркунова з Ліёнай. Высветлілася, што мы не падрыхтаваныя яшчэ ладзіць шоу, бамонды, — нам усім не стае культуры! Чаму першыя перадачы падпалі пад такі моцны крытычны напад? Не таму, што былі блага знятыя або кепска зманцэраваныя. Проста зусім нечакана шмат хто з зацікаўленай

артыстычнай публікі жажнуўся свайго аблічча! Пра ўзровень разважыў шмат хто, але калі даваўся самім паўдзельніцам, скажам так, у падтрыманні гэтага ўзроўню, высветлілася, што тэлебачанне — як жорсткае люстэрка...

— Высветлілася, што акцёрам трэба рыхтаваць і вучыць тэкст, што імпрывізацыю трэба пастаянна мець на ўвазе, што не ўсе хатнія радасці прыдатныя для студыі, не ўсе паказкі-анекдоты можна раскажыць з экранам...

— Высветлілася перадусім тое, што на тэлебачанне няможна прыбгаць між рэпетыцыямі і адчыняць дзверы нагою. Такое стаўленне да тэлебачання стваралася не адзін год! Шмат каго з людзей, — з тых, што пастаянна прыходзіць на студыю, прывучылі да думкі, што яны гэтаксама валодаюць тэлепрафесіяй, як і тыя, хто дзень пры дні гэтыя прафесіі спасцігае ля камерай ды мантажных сталоў. Акцёры, бывае, адмаўляюцца ад самых простых рэпетыцыяў, ад добрай падрыхтоўкі дома, карацей, тэлебачанне — не тэатр, тэкст вучыць неабавязкова, затое можна не па справе спрацаваць з рэжысёрам і, зачыніўшы дзверы, кіць і з перадачы, і з яе стваральнікаў, робячы выгляд, што сам забег туды выпадкова. Калі на тэлебачанні з'яўляецца вартая ідэя, дык гэта не значыць, што прафесійнікі мусіць рабіцца яе рабамі. Рабы ідэі, рабы сцэнарыя, рабы камеры, — і вынік на экране бачым штодня. Самы свежы прыклад: у майей перадачы, былым «Патаемным намерам», я доўга пераконвала аўтара ідэі ў тым, што адначасова тры задачы акцёр выканаць не ў стане; аўтар пераконваў мяне, спасілаючыся на свой акцёрскі досвед, што — можа. Цяпер я разумею: мы прапаноўвалі акцёру адпачатку такія заданні, якія выканаць было немагчыма. У гэтым эксперыманце я добра ўведала цану нашым беларускім артыстам: гэта прафесійнікі найвышэйшай вартасці!

— А ці можна разлічваць на тое, што з цягам часу прафесійнікі сцвердзяць свае вартасці ў тваіх пазаклубных работах?

— Добра памятаю, як колькі гадоў да мяне падышоў тагачасны рэдактар Вячаслаў Ракіцкі і прапанаваў паўдзельнічаць у стварэнні тэлевізійнага тэатра замежнай драматургіі, — а

ў мяне ўжо ў інстытуце ляжалі Борхерт, Талстая, Васільеў! Потым паволі ўзнік Уайльд — чытала сыну казкі на ноч /дарэчы, калі чытаю, дык амаль заўсёды, мо падсвядома, маю на ўвазе тэлевізійную трансфармацыю працытаннага/. Гэта быў 1987 год. Казкі ў перакладзе Язэпа Семіянона. Сцэнарый нарадзіўся падчас адпачынку... Мушу заўважыць, што я не люблю жанр у ягоным чыстым выглядзе. Праўда, цікавіць мяне не эклектычнае змешванне, а, напрыклад, варыянт, калі пад рамантызмам прыхавана глыбокая публіцыстыка, або ў падтэксце камедыі ляжыць памфлет, — калі прачытанае ператвараецца ў вялікую феерыю, як у выпадку з Уайльдам. На яго я спадзявалася роўна год. Праўда, спраўдзілася мая работа з Вольгай Іпатавай, — амаль што на глебе няспраўджанага тэатра замежнай драматургіі. Яна прапанавала мне, пачаткоўцы тады, сваю першую драму ў вершах «Давыд Гарадзенскі», а праз колькі часу я займалася тэлеварыянтам «Агно ў жылах крэменю». Я вельмі паважаю гэтую асобу, — спраўны, дзелавы чалавек, годны апанент, і для мяне загадка — чаму яна даверыла свае творы мне?

— Пытанне на пытанне: а ці даводзілася табе брацца за матэрыял, які, скажам так, не цалкам адпавядаў тваім высокім драматургічным запатрабаванням?

— Разумееш, сям'я, якой я абавязана і самой сабою, і лепшым ува мне, прывучыла да абавязковасці: рэжысёр абавязаны быць напачатку. Заўсёды. Абавязаны, паабяцаўшы, абяцанне стрымаць. Я мушу ўкахацца ў матэрыял, калі абставіны вымагаюць яго ўвасобіць сродкамі майей прафесіі, — інакш я зганю прафесію. Інакш — навошта бралася, абяцала, давала надзею? Бывае, што пра мае пакуты ніхто, акрамя сямейнікаў, і не падазрае.

— Ад тайны прыходу ў прафесію ці не час пільна зважыць... на час, які мінуў ужо — і чалавечы, і творчы? Ці стаўся ён плённым?

— Дзіўны час — трыццаць пяць гадоў! Няма як чакаць. А я... Я баюся ўжо не шукаць, — баюся знаходзіць нешта новае і найновае, каб напоўніць спраўдзіцца ў прафесіі. Апошняя ідэя, што захліснула мяне з галавою, скаланула і магчымасці, і пакутамі, і вяршынямі — стварэнне альбо серыяла, альбо, як вядома літаратуры, гэткай сагі пра Радзівілаў. Як на маю думку, Беларускаму тэлебачанню неабходна гэта работа, але незацікаўлена тэлебачанне ў ёй. Хоць Радзівілы маглі б зрабіцца апраўданнем БТ перад глядачом /які яшчэ раз-пораз нас глядзіць і час-пачас спадзіцца нешта ўбачыць/... Я падкрэсліваю — мастацкага асэнсавання іх вялікага лёсу і вялікага прызначэння! Мастацкага! Радзівілы — перадусім нацыянальная гісторыя, і пастанавачная работа запатрабуе неверагодных намаганняў, у тым ліку, вядома, і грашовых сродкаў не абы-якіх. А мы сёння паводле колькасці літраў бензіну ў баку вызначаем маршрут для здымкаў і, адладвадна, любая ідэя гразне ў тэлевізійнай мітусні, у шоргаце паперчынаў з ухваламі або неухваламі, з дазвалямі або недазвалямі... А на перадачы, скажу шчыра, шкада выдаткоўваць грошы, тым больш, шмат якія з іх маюць намер сцерці, — бракуе стужак. А што такое брак стужак, я магу праілюстраваць згадаю пра стагоддзе Марка Шагала, — ці не ўпершыню тады яшчэ Цэнтральнае тэлебачанне заказала на Беларусі арыгінальны фільм. Мы знялі непаўторны дзевяцігадзінны матэрыял. Не буду распавядаць пра тое, як ён не дайшоў да мантажнага стала і ЦТ апырэдзіла Беларускае тэлебачанне, — праз колькі гадоў я выпадкова даведлася, што выбіты, непаўторны матэрыял быў размагнічаны для шараговых матэрыялаў! Другі бок грашовага медаля — некаторыя з драматургаў цудоўна разумеюць гэтую недалікатную тэлевізійную акалічнасць. Не выдам вялікага сакрэта, калі скажу, што мы менавіта на вызначаных умовах рыхтуемца да здымкаў...

— Праекты сур'ёзныя. Дай Бог спраўдзіцца і ім, і — рэжысёру, якому яны належаць. Табе, Надзея. Надзея ёсць!

Гутарку вяла Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота Галіны МАСКАЛЁВАЙ

МІСТЫЧНЫЯ ЭЦЮДЫ

(Пачатак на стар. 9)

— Даруй. Я некалькі дзён у яго не была.
— Павінна быць усё нармальна. І... з усімі астатнімі дзесці таксама павінна быць усё нармальна. Ты мела рацыю. Гэты фатограф служыў чарадзею... Ён звозіў з усяго свету фотаздымкі малых, а чарадзей праз іх пераклаў энергію ад дзядей старым і нямоцным. І такім чынам лячыў і амалоджваў... І гэты шклянны звяночак, ты чула яго ў рэпартажы, аб-

вясчаў канец для адных і пачатак новага жыцця для другіх... Але цяпер няма чаго баяцца... Ён больш нікому не нашкодзіць...

— Яго арыштвалі?
— Не. Яго больш няма...
— А фатограф?
— Фатограф, на жаль, паспеў уцячы...
— Ну а як твая мама? Гэта ж, пэўна, усё яна? І правярала, і...
— Падпаліла. Яна... цыгарэтаю падпаліла той дом... І яе таксама больш няма...

— Як?!

Але на тым канцы провада раптоўна дзынкнуў шклянны звяночак і завісла глухое маўчанне... Потым зноў звяночак і гудкі...

Далей усё было, як у цудоўна адзнятым галівудскім фільме. Хэпі энд. Забег Лёшка. Зноў вясёлы і бесклапотны. І ягоная мама запрасіла пабыць з ім, пакуль яна збегла да краўчыкі...

— Вы ўяўляеце, учора прагнуўся і сам саскочыў з ложка, паеў і пачаў прасіцца дадому. Доктары ў поўным трансе! — святлілася радасцю мая суседка. — Ды каб жа адзін ён! Уяўляеце, там у суседняй палаце дзяўчынка ляжала, якая раптоўна

страціла зрок, дык тым самым ранкам пачала бачыць. Хлопчык, у якога ногі адняліся, пайшоў, бегла... Цуд! Проста нейкі чуд!

Я не стала нічога казаць суседцы. Ды й цяпер, праз столькі часу рашылася напісаць усё гэта, бо... а раптам, крыў Божа, з кім-небудзь здарыцца тое самае... Бо цяпер сама, гуляючы па парку ўжо са сваімі дзесцімі, заўжды насцярожана абмінаю лагодна-ўсменлівых замежных турыстаў, якія спяшаюцца сфатаграфавать нашых малых, ніколі не пакідаючы фотаздымкаў.

Музыка

МО ДЭБЮТАНТ НЕ ЗАСТАНЕЦА БЕЗ УВАГІ?

Нягледзячы на насычанасць філарманічнага жыцця сталіцы, у той вечар зала Беларускай акадэміі музыкі была поўная. Наўрад ці тут можна было спаткаць выпадковага слухача. Студэнты, навучэнцы музычных навучальных устаноў, сапраўдныя аматары мастацтва, сярод якіх, напрыклад, была жонка французскага консула Люсет Жэневуа, аддалі перавагу менавіта гэтаму канцэрту цыкла «Беларуская музыка» /вядучая — Э. Скурава/.

Канцэрт быў незвычайны: адбываўся дэбют новага творчага калектыву — аркестра беларускіх народных інструментаў акадэміі. Між іншым, у кулуарах не-не дый абгаворвалі новага маэстра: ці здолее ён, дырыжор Віктар Валатковіч, усё ж стварыць у сценах акадэміі прадстаўнічы і самабытны нацыянальны калектыв? Ададзім належнае прафесіяналізму і багатаму вопыту В. Валатковіча. Пасляковы дэбют паказаў, што мастацкі патэнцыял аркестра значна вышэйшы за статус звычайнага вучэбнага калектыву.

Пакінем убаку арганізацыйныя перыпетыі, напружаныя пошукі аблічча калектыву, — гэта натуральна для ўсіх пачаткоўцаў. Адназначнае выпрабаванне перад аўдыторыяй даказала, што ў справе падняліся сапраўдныя энтузіясты, аднадумцы і неабыхавыя музыканты — будучыя артысты калектываў, выкладчыкі. Родныя сцены alma mater і заслужаныя аглядысленты слухачоў памагалі ім іграць на высокім эмацыянальным уздыме, самааддана, шчыра і з непадробным задавальненнем. Стасункі паміж дырыжорам, музыкантамі і слухачамі былі рэдкімі. Акрамя ўрачыстай атмасферы прэм'еры аркестра, усе перажывалі асабліва цікавае і сімпаты да выконваемай праграмы. Яна сапраўды зрабіла даволі яркае ўражанне.

Напачатку прагучала «Уверцюра» беларускага аўтара В. Малыха. Увасабленне гэтай каларытнай партытуры было даволі пераканаўчае. Дырыжор В. Валатковіч дамогся кантрастнага спалучэння дзвюх асноўных тэм твора: гарэзліва-наігрышнай і напеўна-лірычнай. Першая тэма весела выконвалася драўлянымі духавымі інструментамі /флейта, габой/, баянамі, ударнымі. Пры правядзенні другой тэмы драўлянымі духавымі, нягледзячы на быццам бы і класічны інструментарый, прыемна здзіўляла імітацыя гучання народных духа-

вix інструментаў — жалейкі, дудкі. Арыгінальнасць выкананага твора ў тым, што ў ім даволі ўдала спалучаецца традыцыйнае аркестравае пісьмо для народных інструментаў і арыентацыя на каларыт фальклорнага аркестра. А гэта наводзіць на роздум аб тым, што аркестр беларускіх народных інструментаў усё ж павінен і максімальна ўключыць таксама й іх /і «прадстаўнікоў»/ духавых інструментаў, і ліру, басэцлю, і г. д. /.

Беспамылковым дырыжорскім выбарам сталася пазма А. Мдзівані «Крыжачок» для аркестра, у якой мы не знойдзем захаплення варыяцыйным развіццём папулярнай тэмы. Гэты твор падкупляе сваёй энергіяй, мэтанакіраванасцю, тэмпераментам /у спалучэнні з пясчотна-лірычнай сярэдняй часткай/, што стварае каларытную музычную карціну. У многім раскрыццё характару твора, выкананне ўсіх аўтарскіх патрабаванняў, дасягненне тэмбрава-каларыстычных эфектаў аднолькава залежала і ад В. Валатковіча, і ад аркестрантаў.

Не памыліўся дырыжор, звярнуўшы ўвагу і на менш масцітага беларускага аўтара С. Ціханава, нядаўняга выпускніка Акадэміі музыкі. Таленавіты выканаўца, ён у свой час напісаў «Скерца» для баяна, потым з'явілася і аўтарская партытура для саліста з аркестрам. На канцэрте даволі эфектнае ўвасабленне задум аўтара «Скерца» прадэманстравалі саліст М. Чарэшка і аркестр пад кіраўніцтвам В. Валатковіча.

Узровень майстэрства пацвердзіўся ў класічных творах, якія ў многім садзейнічалі ўзняццю аўтарытэту калектыву-дэбютанта. Невыпадковым, відаць, быў выбар дырыжорам сімфанічнага твора А. Лядава «Кікімары». Разам з аркестрам В. Валатковіч дамогся максімальнага ўвасаблення музычнай ідэі новымі выканаўчымі сродкамі. Прывідна-фантастычны, казачна-непрадказальны вобраз Кікімары дзякуючы каларыту і палітры аркестра беларускіх народных інструментаў атрымаўся па-мастацку пераканаўчым, кідкім.

Мяркую, што сапраўднай творчай перамогай і самасцвярджэннем і дырыжора, і аркестра сталася выкананне твораў А. Шнітке. Дзівосны, унікальны эфект зрабіў «Менуэт» з «Сюіты ў старадаўнім стылі». Асабліва заслуга, акрамя ашчадлівага тэмбравага спалучэння флейты і габоя, выпала на долю

цымбалістаў, якія, дзякуючы розным прыёмам гуказдабывання, не толькі кранальна імітавалі гучанне старадаўніх інструментаў, а і пераканаўча дэманстравалі унікальнасць толькі ім уласцівага каларыту. З захапленнем слухачы прынялі і «Рэвізскую казку» — сюіту з музыкі да вядомага спектакля /«Уверцюра», «Дзяцінства Чычыкава», «Партрэт», «Чыноўнікі», «Шынель»/. Адзначу і арганічнае ўключэнне ў гучанне аркестра тэмбру скрыпкі /салістка — канцэртмайстар Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі Л. Каліноўская/. Гэтая ідэя дырыжора, на мой погляд, павінна атрымаць далейшую рэалізацыю і развіццё ў наступных канцэртных праграмах калектыву.

Кульмінацыя канцэрта сведчыць сама за сябе: П. Сарасата, «Навара». Ніхто са слухачоў не змог стрымаць незвычайнае захапленне ад віртуознага выканання гэтага твора дуэтам цымбалістаў і суправаджэнні аркестра /лаўрэаты конкурсаў С. Верамейчык і Т. Мельнікава/.

Дзякуючы карпатлівай працы В. Валатковіча, яго прафесіяналізму і энтузіязму нараджэнне аркестра беларускіх народных інструментаў адбылося. Цяпер відавочныя і творчыя накірункі, па якіх можа развівацца такі калектыв. Прадбачу строга, канкурывуюча-недварлівыя позіркi з боку Дзяржаўнага народнага аркестра. Але ж маналію ў гэтай сферы быць не павінна. Трэба толькі вітаць з'яўленне такіх калектываў. Няхай іх будзе як мага больш, са сваім творчым крэда, сваім непаўторным гучаннем, арыгінальнымі творчымі знаходкамі, своеасаблівацю выканаўчай манеры.

Аркестр беларускіх народных інструментаў Акадэміі музыкі выйшаў на свой шлях, вызначаюцца новыя творчыя арыенціры, чакаюць вырашэння праблемы /уклучэнне самага шырокага інструментарыя, фарміраванне свайго кола аўтараў/. Думаецца, што да такога аркестравага складу ўважліва паставіцца Упраўленне культуры Мінгарвыканкама. Чаму б не памеркаваць пра стварэнне маладзёжнага калектыву кшталту агульнагародскага аркестра з усімі правамі і адпаведнай творчай гарантыяй?

Аляксандр КАРАЦЕЕЎ,
кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт
Беларускага ўніверсітэта культуры

Культура

ВАЖНА БЫЦЬ У ФОРМЕ

«Мне спадабалася атмасфера конкурсу, гэткай музычнай «кірмашовасць», — адзначыў член журы І. Алоўнікаў. — Мэта аглядзін — выяўленне выканаўчага ўзроўню педагогаў. А для педагога вельмі важна быць заўжды не проста ў добрай прафесійнай форме, а яшчэ й у канцэртнай форме. Бо калі ў самім педагогу няма артыстычнага, канцэртнага, — ён не зможа развіць гэтую якасць у вучня. Дый калі вучань бачыць, як іграе педагог, ён ведае, да чаго яму трэба імкнуцца. Невыпадкова, пачынаючы з XIX ст., менавіта музыкі-выканаўцы займаюцца з вучнямі».

Вядомы піяніст сказаў усё гэта пасля таго, як завяршыўся Рэспубліканскі агляд метадычных і творчых прац выкладчыкаў-піяністаў ДМШ і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Ініцыятарам імпрэзы стаў Беларуска інстытут праблем культуры, дапамагі наладзіць — Міністэрства культуры, Акадэмія музыкі ды Лідскае музвучылішча. Буйнымі падзеямі ў музычным жыцці Ліда не спешыла, так што тамтэйшыя меламены з нецяярлівасцю чакалі гэтае свята фартэп'янальнай музыкі, сустрэчы з творамі Шапэна і Міе, Шумана і Хачатурана, Падкавырава і Чайкоўскага, Моцарта і Бранса. Надзеі слухачоў на свята апраўдаліся. Ну, а для ўдзельнікаў агляду гэта было сур'езнае прафесійнае выпрабаванне. Дыпламы атрымалі А. Гарбунова /Рэспубліканскі ліцэй/, Т. Шавумава /Брэсцкае музвучылішча/, А. Лябедкая /Гродзенскае музвучылішча/. Група педагогаў адзначана граматамі.

А. ІВАНОВА

г. Ліда

А ДЗЕ СВАЁ?

Пасольства Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ў Рэспубліцы Беларусь нядаўна атрымала 225 кніг ад Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі. Гэта унікальныя выданні, якія ў свой час знаходзіліся ў бібліятэках Каралеўскай вышэйшай тэхнічнай школы ў Берліне, Дрэздэнскага політэхнікума, у прыватных зборах. Апынуліся яны ў Мінску ў якасці кампенсацыі за ўрон, нанесены ў гады мінулай вайны фашызмам беларускаму народу.

Нам чужога не трэба! А вось за сваё даводзіцца пакуць змагацца. Прытым не ў далёкім замежжы, а ў так званым блізім. Ні Расія, ні іншыя нашы суседзі не вельмі спяшаюцца вяртаць духоўныя каштоўнасці, месца якім на іх гістарычнай Радзіме — Беларусі.

ПАТРАБУЕЦА ДАПАМОГА

У Беларуска таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі працуе рэспубліканская выстава дзіцячага малюнка «Дзеці малююць космас». Яна падрыхтавана Рэспубліканскім цэнтрам эстэтычнага выхавання дзяцей для экспазіцыі ў Зорным гарадку /пад Масквой/. Але ў сувязі з адсутнасцю сродкаў паездка ў Расію не адбылася. Вядомы беларускі скульптар, адзін з арганізатараў выставы Іван Місько спадзяецца, што адгукнуцца спонсары і з выставай пазнаёміцца ў тых краінах, чые касманаўты ўдзельнічалі ў сумесных /у той час савецкіх/ палётах у космас.

Тэлефоны, па якіх можна атрымаць інфармацыю, — 23-60-05, 33-27-11.

ФОТАМАСТАЦТВА ВАЛЬТАРА КУМПА

З творчасцю Вальтара Кумпа знаёмы ў многіх краінах свету. Грамадзянін Аўстрыі, ён член амерыканскага геаграфічнага таварыства, а таксама Міжнароднай федэрацыі фотамастацтва. Мае шмат розных узнагарод. Але адкрыццё выставы ў Беларусі стала здзяйсненнем даўняй мары. Калісьці ягоная фірма «Альпіна» дапамагла будаваць металургічны камбінат у Жлобіне.

Сёлета яго запрасілі магілёўскія калегі з Беларускага клуба мастацкага фотаздымка прадставіць калекцыю сваіх работ у нашай краіне. Па ініцыятыве кіраўніка клуба Васіля Цітова першая выстава твораў В. Кумпа адбылася ў Віцебску ў прыватнай арт-галерэі маладога мастака-авангардыста Алеся Пушкіна. У ліпені з творчасцю аўстрыйскага фотамастака мелі магчымасць пазнаёміцца магіляўчане. У лістападзе выстава працавала ў Бабруйску.

Валянціна КУМЕРДАНК

Выставы

КАЛІ НА ПАПЕРЫ СУГУЧЧА ФАРБАЎ...

Ёсць такія маленькія прывічэйныя гарадкі, куды з задавальненнем прыязджаеш на дзень-два, дзе ідзе ціхае, небагатае на з'явы жыццё. Там маладым мастакам «няма разгону», яны адключаны ад бурлівага асяроддзя, і невядома, ці гэта дадасць ім імпульс і жадання, ці зацягне ў багнуну будзённасці.

Міхась Канавалаў і Марына Калінічэнка, скончыўшы мастацка-графічны факультэт Віцебскага педінстытута, свядома абралі Нясвіж, багаты на гісторыю і архітэктурныя помнікі, але, на жаль, са звычайнымі заганамі маленькага гарадка. Перадусім, іншых мастакоў, у асноўным самадзейных, яны бачылі толькі адзін раз на нейкай заплаванай сустрэчы. Восем гадоў у Нясвіжы — гэта інтэрнат у будынку былога манастыра бенедыктынак, гэта майстэрня, заняткі з дзецьмі выяўленчым мастацтвам і — улюбёны занятка па вечарах, які выліўся ў першую іх сумесную выставу ў Мінску ў памяшканні Музея гісторыі Беларускай літаратуры.

Усё пачалося з ідэі: выяў звычайнага ліста і сцяблінак. Пазней гэта набыло не проста складаны філасофскі падтэкст, але і абумовіла тэхніку — манатыпію, а дакладней яе

Мастачка **Марына КАЛІНІЧЭНКА**

разнавіднасць фларатыпію, якая дае неабмежаваны магчымасці.

Ліст, накладзены на паперу, з'ядноўвае свой колер і колер, задуманы мастаком, і адбітак гэтага складанага напластавання дае дзівоснае сугучча пераходаў і светлавых выбухаў. Мастак ніколі дакладна не ведае, што атрымаецца ў канцы, але гэта і прываблівае загадкавасцю самой тэхнікі.

Кан'юнктура яшчэ не даткнулася да графічных і жывапісных лістоў нясвіжскіх творцаў. На паперы — іх незамутненыя пачуцці, іх жаданне адкрыць і зразумець свет, скарыстаць усё магчымасці графікі і жывапісу.

Міхал КАНАВАЛАЎ
«Садавіна»

Дальбог, каб такое засталася і надалей.

Н. Ш.

Міхал КАНАВАЛАЎ
«Шлях»

Міхал КАНАВАЛАЎ
«Партрэт»

СВЕТЛАЕ, ЯСНАЕ — ДЗЕ ЯНО?

(Пачатак на стар. 5)

Вось — дзве ракі літаратуры. Не ў апошня час яны прабліліся і бягуць. Цяклі і будуць цячы. Такія нашы страсці. Але ж мера... Усяму патрэбна мера?

Вось — «Конь гуляў па волі...» Не той, што ў Стральцова, а той, што ў Сачанкі. Вось радок гуманітарнага ахвяравання — як мы аб гэтым раней не ведалі? /?/: «Я пазычаў яму грошы. І раз, і два...», а за радком сцвярдзэнне: «З цяжкасцю ён вяртаўся да ранейшага пісьменніцкага жыцця. Спрабаваў уладкоўвацца зноў на працу, але рэдактары, ведаючы Міхася, пыталі, ці не «сарвецца» ён зноў. Яго гэта абражала, ён злаваўся. І некай замыкаўся ў сабе. Цяпер, сустракаючыся, ён рэдка калі што-небудзь гаварыў, рэдка што-небудзь пытаў. Яго пачала акружаць новая кампанія». Далей — дзяжурныя словы пра тое, што «мы, яго сябры», што ён ужо перад сваёй смерцю «выходзіў на светлую і ясную дарогу».

І гэта — стыль. І стыль, і мера. Чытай і думай, як зразумець, і тое, і гэтае, якая логіка вяжа адно з адным. Што грошы пазычаў, вядома, — дробязь жыцця. Хто ж яшчэ пазычыць дзесятку пісьменніку збяднеламу, як не пісьменнік матэрыяльна ўладкаваны? Такое жыццё — пазычаем, вяртаем ці не вяртаем. А што далей? Хадзіў па рэдактарах, шукаў работу? Стральцоў? Ці не блытае яго з кімсьці іншым Барыс Іванавіч? Апошнія гадзі ў яго працаваў у часопісе «Нёман» і запрасіў яго туды сам рэдактар, прапанаваўшы ўзначаліць аддзел літаратурнай крытыкі і мастацтва. І без пытанняў: сарвецца ці не сарвецца? У рэдакцыі яму ўсе былі радыя. Ён працаваў у аддзеле з Алай Іванавіч Сямёнавай, і яны цудоўна разумелі адно аднаго. Тут яго ніхто ніколі не толькі не «абразіў», але і не пакрыўдзіў, ён працаваў спакойна і не «злаваў». Ах, «замыкаўся ў сабе»? Дык хто ж з нас не замыкаецца? Нешматслоўным ён быў характарам, з маленства. І гэта зусім не тая замкнёнасць, што ад нейкае драмы. «Цяпер, сустракаючыся, ён рэдка калі што-небудзь гаварыў, рэдка што-небудзь пытаў...» Ну і што з гэтага? Так, не з кожным яму хацелася гаварыць, не ў кожнага яму хацелася пра што-небудзь пытацца. Як і тады, у маладосці, калі «сядзеў, маўчаў, слухаў...» Усё там. І нічога тут даўнага. Ён заўсёды быў такім сабою. Словы, як бісер, налева-направа не раскідаў. Ведаў, з

кім і як гаварыць і маўчаць. «Яго пачала акружаць новая кампанія»? Ох, гэтая маніякальная прага кампаній! Ды з таго часу, як Стральцоў пайшоў з той самай, на Камароўцы ля чайніка малдаваніна, кампаніі, гэтае разуменне і адчуванне ў яго атаксавалася з разуменнем і адчуваннем чарады, асабліва як убачыў, што кампанія па маладосці і творчасці ператварэцца ў чараду па выгадзе. І ніякіх кампаній ён ужо не вадаў. Ён іх усёй прыродаю сваёй адваргаў. У яго былі проста сябры, блізкія людзі, вельмі розныя, і адналі яго з імі зусім іншыя маральныя крытэрыі. Сябраваў з ім у тыя гадзі і я.

Памятаю халодную восенскую ноч на чыгуначным вакзале ў Мінску. Імжыў вераснёвы дождж. Была чацвёртая гадзіна ночы. Мы з жонкаю выйшлі на перон. Яна праводзіла мяне на цягнік. Я ехаў у Парыж на канферэнцыю ЮНЕСКА, аж на два месяцы. І раптам з цемні з'явіўся Стральцоў. Падышоў — усміхаецца ясна: «Ну, старычок, не мог я, разумееш, цябе не правесці». — «Дык жа мы з табой развіталіся», — кажу. А ён дастае з кішэні цыгарэтку, закурвае. Ужо ў вагоне, ціхім і ўтульным, для дыпламатаў, сучаснае штосы ў кішэню. «Там, — кажа, — у Парыжы паглядзіш». Я паабцаў, што пагляджу там, і абяцанне сваё выканаў. На вакзале ў Парыжы дастаў з кішэні пакуначак: паперка, у ёй — кавалачак калійнай солі. А на паперцы радкі: «Хай гэты драбчак скамянела-салёнага поту нашай беларускай зямлі будзе табе ў Парыжы салодкім напамінкам усяго роднага. Люблю Парыж. Міх. Стральцоў». У атэлі гэты драбчак ляжаў у мяне на стала. Калі я глядзеў на яго, мне прыгадваўся Міхасёва «Згадка пра Поўнач» і ў ёй радкі: «Я сядзеў і чытаў пра Парыж далёкіх дваццятых гадоў, пра маленькія кафэ, буланы, пра брукаваную старую вулачку Нотр-Дам-дэ-Шон, на якой быў дом нумар 113, а ў тым доме...» Далей — пра тое, як Парыж любіў Хемінгуэй. Чытаючы гэта, я адчуваў, як і Стральцоў любіць Парыж праз таго самага, кажа, Хемінгуэй, або праз Бальзака, Гюго, Мопасана, Ван-Гога ці Рэнуара, ці праз пераліску Тургенева з Палінай Віардо. Але ён усё ж любіў свой Парыж, які не бачыў, створаны ўяўленнем, і гэтым кавалачкам роднай зямлі, калійнай солі, тым начным развітаннем на вакзале ў Мінску хацеў даказаць да хвалаўшай яго тэмы. У Парыжы я пісаў эсэ пра А. Якса: Пысіна, якога мы з

Міхасём любілі і як паэта, і як чалавека, нашага земляка, і Міхасёў драбчак, магчыма, падказаў мне ўвесці ў тое эсэ Парыж.

На гэтай ночце мне б і закончыць свой роздум. Было б на сэрыі святлей і спакойней. Але не магу, не вярнуўшыся яшчэ раз да апошняй, напэўна, ударнай думкі мемуарыста: «З цяжкасцю ён вяртаўся да ранейшага пісьменніцкага жыцця». І далей: «...ён якраз выбяўляўся з блытаных сцэжак жыцця, зноў выходзіў на светлую і ясную дарогу...»

Якая гэта злая няпраўда!

Стральцоў заўсёды актыўна і плённа жыў літаратурай. Яго галоўнай дарогай заўсёды была дарога Пісьменніка і Паэта. Так, з вялікай літары. Бо мала хто ў наш час валодаў такой незалежнасцю, духоўнай свабодой і логікай творчасці. І якую ж яшчэ «светлую і ясную» павінен быў знайсці Стральцоў? Ці не тую, з якой сышоў маладым, ці не дарогу чарады, дзе ўсё ёсць, акрамя той самай свабоды пачуцця, думкі і сваёй унутранай свабоды народжанага Слова? Калі гэтая «светлая і ясная» ўсяго толькі стэрэатып мыслення, тады Барыса Іванавіча можна зразумець. Але калі гэта глыбокае перакананне, то трэба сказаць: блытаных сцэжак у Стральцова не было, яго дарога ў літаратуру заўсёды была ў высэйшай меры прынцыповая і ясная, адухоўленая і чыстаплатная, калі літаратуру не разумець як штосыці процілеглае, а пошукі мастацкага слова лічыць працаю і рызыкаю натуральнай. І масціў ён сваю дарогу мужна.

У яго проста свая дарога. А гэта — лёс. Вядома, такое, нетрафарэтнае, цяжка зразумець натоўпу. Але няўжо гэта так цяжка зразумець вопытнаму пісьменніку? Ці, можа, з нейкіх там меркаванняў цяжка гэта прызнаць?

ЗНОЎ АДЛІГА, ЯКАЯ ДЛЯ САМААДЧУВАННЯ ГОРШАЯ ЗА МАРОЗ. Ужо не першы раз за зіму возера вызвалілася ад лёду і зноў плаваюць качкі, якіх мы з Алёнкаю калінікі прыходзім падкарміваць.

У мокрых чорных дрэвах крычыць вяртанне. Я пакідаю возера, каб не чуць гэтую брыдоту. Але ад чарады, што засела ў дрэвах, нейкі адзін воран ляціць за мною. Я іду далей і далей, у глыбіню парку, каб ён мяне там не знайшоў, але ён у мяне над галавою пералітае з дрэва на дрэва і ўсё крычыць, цяжка і брудна, да хрыпаты, як прарочыць чорны дзень. Іду хутчэй, пяццю

сцэжкам, шыбу на прастркі па кустах, а ён мяне не адпускае. З-за яго бруднага крумканя я хачу зусім пакінуць парк, выходжу на алею, што вядзе да праспекта Машэрава, але і воран вылятае на алею. Знікае, змаўкае. І раптам я-ак крумкіне мне ў самае вуха, з трэскам, з нейкай пяронай хрыпатасцю, ажно я ўздрыгаю — спыняюся. Нібыта ў мяне з галавы сарваўшыся, ён узлятае і спакойна, як здаволіўшыся, ляціць уздоўж алеі ў той самы бок, куды іду і я. Э-э, думаю, у пачвары вышэйшы пілатаж, пікіруе, быццам у галаву дзеўбануць наровіць. Крыві жывой захацеў? І ўжо бачу: назад ляціць панад алею. Схаліў я камень, замахнуўся, а ён, ведаючы, што каменем я не пацэлю, зноў пікіруе і зноў я-ак крумкіне над вухам. Падлюга!

Я выходжу на праспект, потым звачваю на бераг Свіслачы. Тое крумкане з галавы не выходзіць.

Прыходзяць думкі пра смерць.

Зрэшты, пісьменнік заўсёды павінен думаць пра смерць. Шэдэўры літаратуры часцей за ўсё ствараюцца з вострым адчуваннем блізкае смерці.

Адчуванне смерці робіць пісьменніка дэмакратычным, роўным з усімі смяротнымі. Яно дае яму выйсце да глыбіняў людскога жыцця.

Адчуванне смерці пазбаўляе пісьменніка ад спакусаў разбэшчанага побыту і ўлады. Яно прымушае ўвесь час узвышацца над бездухоўна-атлусцелым натоўпам.

Адчуванне смерці робіць пісьменніка філосафам.

Адчуванне смерці прымушае пісьменніка выходзіць з чарады. Не бяцца адзіноты і помсты той самай чарады, бачыць сябе арганічнай часцінкаю, жывой пясчынкаю неабдымнага і магнутага цэла прыроды і вяртацца да яе зноў.

Адчуванне смерці вядзе пісьменніка да Бога, але не дзеля ратунку ад смерці, а дзеля служэння ў жыцці і смерці.

Цяжка жыць з заўсёдным адчуваннем смерці. Але цяжка ўсяго толькі ў той меры, у якой цяжка овіць сапраўдным пісьменнікам. Вянок з цярні — самы пачэсны яму вянец.

Так жыў Максім Гарэцкі. Так і сказаў: «Слава жыццю! Слава і смерці!»

У смерці наша вечнасць. А жыццё — толькі дзеля таго, каб зразумець гэтую жорсткую ісіцню.

Адгалоскі

І Я ВЕДАЎ ІХ...

Прачытаў у «Ліме» публікацыю Ю.В. «Вінаватымі сябе не прызналі» і расхвалываўся. На вялікі жаль, не ведаю аўтара артыкула, але добра ведаў Сцяпана Ісаевіча Рыжыкава, Васіля Рыгоравіча Рудніцкага, Вялянціна Уладзіміравіча Чудовіча, Паўла Рыгоравіча Пруднікава, горш Данілу Мінавіча Васлеўскага, пра якіх ён піша.

У студзені 1937 года пасля трохмесячнай адзіночкі ў славуці «амерыканцы» ў 2 гадзіны ночы мяне перавезлі ў гарадскую /б. Кацярынінскую/ турму і ўкінулі ў камеру N 7. Як толькі бразнула завала, усё камернікі падняліся пачуць навіны ад «свежанакага», магчыма, з волі. Сярод распатланых, сонных у калёных кашулях пазнаў Сяргея Дарожнага, Сымона Куціцкага і маладога прازیка Ваньку Небасева. Яны пасунуліся і далі мне месца. Падняўся старата камеры «стары» віцебскі настаўнік /а «старому» было 43 гады/ Сцяпан Ісаевіч Рыжыкаў. Селі купкаю і прагаварылі да пад'ёму.

Спакойны, ураўнаважаны, высокаадукаваны Сцяпан Ісаевіч усіх падтрымліваў аптымістычным гумарам, вераю, што ўся гэтая недарэчная трызна малапісьменных следчых распыльцоў, як парахна. Варта вопытнаму юрысту толькі зірнуць на гэтую ахінею, і ўсе пойдзём дадому. Ад Рыжыкава мы ведалі прозвішчы яго «аднодэльцаў». Чамусці не віцебскіх, а магільёўскіх выкладчыкаў. Некаторых ён ніколі не бачыў, але для следчых гэта нічога не значыла. Могаў жа Гётэ быць «сувязным» са шліёнамі Мінскага педінстытута.

Успамінаюцца цікавыя камерныя вечары і гутаркі-лекцыі нашага стараты. Неўзабаве мяне перагналі назад у «амерыканку» на «доработку на конвейер». Вясною 1937 года турэмнае «радыё» паведаміла, што Рыжыкава і яго таварышам далі «дзіцячыя» тэрміны — па тры-п'ять гадоў лагера. Гэта нас абнадзеіла і ўзрадавала.

На пачатку 1938 года нас, вялікую групу

ахрышчаных «нацэмамі», з «чырвонцамі ў фармулярах» прывезлі ў ўнжанскі працоўна-выхаўны лагер. Неўзабаве раскідалі па розных лагпунктах. Каля года трымаліся разам Дарожны, Пальчэўскі, Мяжэвіч, Ракіта, Розна, Такарчук, артыст Згіроўскі і Сцяпан Баркоўскі. Хутка я апынуўся на 9-м АДП /асобны лагерны пункт/ і тры гадзі валіў лес у брыгадзе блатароў Васыля Лебедзева, грузіў саставы ў брыгадзе чулага Жэні Куўшынава.

Зімою на наш лагпункт прыбыў этап з Беларусі. У лагеры — гэта падзея, калі можна сустрэцца з землякамі, дазнацца пра сяброў і знаёмых, ды і наогул, пра свежыя навіны.

Пра перакліччы новенькіх пачуў прозвішчы «аднодэльцаў» Рыжыкава, якога, між іншым, сярод іх не было. Прагучала і прозвішча Рудніцкага, пра якога я ведаў, што ў 20-я гады ён нейкі час быў рэктарам нашага ўніверсітэта. Я падышоў, пазнаёміўся з ім і астатнімі магільёўскімі навукоўцамі. Яны бедавалі, што самі на сябе накінулі п'ялю: следства вытрымалі, вінаватымі сябе не прызналі, далі ім невялікія тэрміны, але з лагера пачалі пісаць скаргі, што іх незаслужана пакаралі. Нарэшце «пераледзелі», і ўсім укінулі па «чырвонцу», толькі Рудніцкаму 8 гадоў і 5 — пазбаўлення правоў. У Рыжыкава тады ўжо, фактычна, закончыўся тэрмін, а яму яшчэ дадалі сем гадоў і адправілі невядома куды.

Рудніцкі некалі скончыў тры курсы медычнага інстытута, потым захапіўся гуманітарнымі навукамі і стаў вучоным-філосафам. У Варкуцінскім лагеры працаваў лекцом. З дому яму прыслалі студэнцкія канспекты і неабходныя падручнікі па медыцыне. Жывучы ў адным бараку з ім, яшчэ адзін «аднодэлец» Чудовіч зацікавіўся медыцынай і сур'ёзна вывучаў канспекты і падручнікі Рудніцкага. Ён трохі ведаў латынь, добра засвоіў тэрміналогію па дыягностыцы, тэрапіі, фармакалогіі. У лагэрных

медпунктах і бальніцах лекаў было не больш чым у любой хатняй аптэцы. Так што лячыць лагэрнікаў было проста: вылечыш — добра, не вылечыш — яшчэ лепш.

Улікова-размеркавальная частка «УРЧ» адразу пачала размеркаванне новага этапу па работах. У этапе былі два вайсковыя ўрачы — Гарбуноў і Іназемцаў. Гарбунова пакінулі ў нашай санчасці, Іназемцава адправілі ў хірургічную бальніцу на ст. Лапшанга. Чудовіч жа на пытанне: «Спецыяльнасць?» спакойна і ўпэўнена адказаў: «Урач-тэрапеўт». Мужчына ён быў відны, высокі, прыгожы, з невялікімі чорнымі вусамі, інтэлігентнымі манерамі, дасканалай дыкцыяй. У фармуляры зняволенага спецыяльнасць не запісвалася, а ў самога ніякіх дакументаў няма. Таму некаторыя блатары лёгка выдавалі сябе за кукараў, лекараў, рахункаводаў, нават дваіх такіх ведаў як «лёкпомаў». Кожны ратаваўся па прынцыпе: «Дзень кантоўкі — месяц жыцця».

А тут такі імпазантны тэрапеўт і прозвішча рэдкае — Чудовіч. Рудніцкі сціпла назваўся лекцом, сказаў, што ў Варкуце з санітарнаю сумкаю абслугоўваў шахцёраў. Яго і паслалі ў лес з брызентаваю аптэчкаю — правярыць у хворага тэмпературу на вачце, параненаму лесарубу перавязваць руку, ды яшчэ на трасе раскладаць стралкам вогнішчы. Высокі, танканогі, у салдацкіх абмотках і нейкім зялёнаватым бушлаце, у прапаленым «малахаі», у акуларах з расколатым шкельцам на пасіпельным носе дубеў былі прафесар на лесасецы.

«Урач» Чудовіч штудзіраваў канспекты таварыша і чакаў адпраўкі на работу па спецыяльнасці. Неўзабаве яго прызначылі ўрачом у асноўную лагэрную бальніцу на другім лагпункце. Там ён, дарэчы, сустрэў і ўладкаваў санітаркаю жонку Міхася Зарэцкага. У бальніцы для ўрача — асобная «кабінка», аднаведны харчы і, вядома, праца ў «белым халаце».

Вельмі хутка Вялянцін Уладзіміравіч заваяваў папулярнасць і аўтарытэт. На прыёме доктару звычайна памагае фельчар. Чудовічу ў памочнікі трапіў нехта з колішніх земскіх універсалаў. Урач уважліва распытае хворы, слухае, абстужае яго і звяртаецца да

фельчара: «Взгляните, коллега, на этот любопытный случай». Фельчар уважліва аглядае пацыента. «Ваше мнение, батенька?» Фельчар на латыні ставіць дыягназ. «Ну-у, вы действительно определили мое мнение». Фельчар даваў пілюлі і на дзень вызваляў ад работы. Усе былі задаволены. Слава доктара Чудовіча калілася па лагпунктах. Рудніцкі толькі моўчкі пасміхаўся. На другім лагпункце ехалі лячыцца і вольнанаёмныя.

Усё ішло ў Чудовіча добра, пакуль не захварэла дзіця начальніка лагпункта. Доктара выклікалі за зону без фельчара. На вялікае няшчасце, Чудовіч выраптаваў дзіця не ўдалося. Падман хутка раскрыўся. Яго судзілі і загналі на нейкі далёкі лесопавальны лагпункт. Выжыў ён ці не, — не ведаю. Начальнікі былі помслівыя.

Мяне адправілі на 24-ты, потым на 3-ці лагпункт, і больш з магільёўскімі навукоўцамі сустракацца не давялося. Чуу, што Рудніцкі «дайшоў», трапіў у «слабасильную команду», а з яе выпузалі нямногія.

Вельмі шкада, што ў артыкуле «Вінаватымі сябе не прызналі» Ю.В. сярод рэпрэсаваных магільёўскіх навукоўцаў не знайшоў выдатнага гісторыка, дацэнта Магільёўскага педінстытута Кліментыя Піпота, запрошанага да нас з Украіны. Я праседзеў з ім некалькі месяцаў у адной камеры «амерыканкі». Гэта быў вельмі абаяльны чалавек, эрудзіраваны гісторык, добры, вясёлы, дасціпны, на ўсё ён глядзеў як на фарс. Вечарамі да адбою ён чытаў усёй камеры лекцыі па гісторыі старажытнага Рыма, Грэцыі, Расіі, Беларуска-Літоўскага княства, з асаблівым захапленнем і маляўнічасцю расказваў пра Запарожскую сеч, славяў і нас навучыў казацкім і чумацкім песням. Такія ярскія постаці запамінаюцца на ўсё жыццё. Разлучылі нас пад восень 1937 года. Пра яго лёс я так нідзе нічога не даведаўся: не было ні ў перасылках, ні на этапех.

Добра было б, каб паважаны Ю.В. зацікавіўся справаю Піпота, адшукаў у архівах сляды гэтага неардынарнага чалавека. Можна б, знайшлася і яго радня.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

ЛіМ - часопіс

ТЭАТР

«СЛЕД ВАЎКАЛАКА» НА СЦЭНЕ

Рэжысёр тэатра «Відарыс» з Барысава Уладзімір Буйко прапанаваў увазе мінчукоў свой спектакль паводле аднайменнага рамана Леаніда Дайнекі, — 3 снежня гістарычная драма апанавала падмосткі Дома літаратара, — і сам выканаў у ім галоўную ролю полацкага князя Усяслава. Музыку да спектакля напісаў студэнт універсітэта культуры Дзмітрый Лявонцеў, балетмайстар выступіла Наталля Мелехава.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

На здымку, зробленым падчас прэм'еры спектакля ў Барысаве: Уладзімір Буйко /Усяслаў/.

Фота з архіва тэатра

А ПАМІЖ ІНШЫМ — І РАМАНСЫ

Магчыма, знаёміць гледачоў з акцёрамі, — не на сцэне, не праз славытыя масавыя мерапрыемствы ля ялін, трыбун або «агеньчыкаў», — зробіцца добра завядзёнка ў Тэатры юнага гледача. 29 лістапада на вечарыне-сустрэчы з настаўнікамі мінскіх школ мастацкі кіраўнік тэатра Мадэст Абрамаў прадставіў эктрысу тэатра Ларысу Горцаву. Актрыса раскавала пра сябе, паказала маленькія ўрыўкі са сваіх сцэнічных работ, а паміж іншым і папрасіла публікі таксама /выканала песні ды рамансы.

ПРАДБАЧЛІВАСЦЬ БУЛГАКАВА І МАЛЬЕРА

У Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа — «Здурнелы Журдэн» М. Булгакава. Прэм'ера малераўны ў 2-х дзях адбылася 17 снежня. Мы ўжо звыкліся з тым, што гэта п'еса трактуецца на сцэне як камедыя становішчаў. Звычайна гэта яскравы тэатральны спектакль у стылістыцы малераўскіх камедый з сацыяльным сэнсам. А вось стваральнікі спектакля на коласаўскай сцэне звярнулі асаблівую ўвагу на тое, што аўтар п'есы Міхалі Булгакаў. У 1932 годзе Ю. Завадскі загадаў М. Булгакава пераклад п'есы Ж.-Б. Мальера «Мешчанін у дварахах», а атрымаў ад яго п'есу «Здурнелы Журдэн». Менавіта ў гэты час былі зняты са сцэны тэатраў усе пастаноўкі булгакаўскіх п'ес. Творчы тупік спалучаўся з матэрыяльнымі нястачамі.

Ці мог Булгакаў, жывучы ў такіх вар'яцкіх абставінах, дазволіць сабе п'есу накшталт камедыі становішчаў? Дзесячэго пісьменнік уваў у сваю п'есу не толькі дзеючых асоб «Мешчаніна ў дварахах», а і акцёраў трупы Ж.-Б. Мальера? Яго цікавіў падтэкст ці проста двайны сэнс існавання чалавека ў жыцці і адпаведна — акцёра на сцэне?

Пастаноўшчыкі спектакля вырашылі размаўляць з гледачом на прастрэжках жорстка і востра. Спраўдзіўся ў коласаўскім тэатры свой падыход да вядомага п'есы М. Булгакава...

Гэта палітычны памфлет, але без павучанняў і натацыў. Рэжысёр Ю. Лізангевіч прапанаваў форму палітычнай пароды. Гэтае вырашэнне ўдала падмацоўвае кампазітар У. Кандрусевіч. Смех да слёз і смех праз слёзы — непаздзельныя. Пастаноўшчыкі спадзяюцца, што, смеючыся, прасцей развітацца са сваімі страхам, выхаваным дзесяцігоддзямі ў чалавеку. У гэтым стваральнікам спектакля дапамагаюць талент і прадбачлівасць двух геніяў: Булгакава і Мальера.

У ролі Журдэна — артыст Рыгор Шацко, а яго каханую жонку іграе народны артыст Беларусі Георгій Дубаў. У спектаклі

заныты акцёры розных пакаленняў, і ўсе яны ствараюць незабыўныя вобразы булгакаўска-малераўскіх персанажаў. Сцэнаграфію прапанаваў Юры І Святлана Макаранкі, балетмайстар Леанід Клячко дапамог скласці пластычны малюнак спектакля.

С. ДАШКЕВІЧ

На здымку: спадарыня Журдэн /Георгій ДУБАЎ/ і Журдэн /Рыгор ШАЦЬКО/.

Фота С. КОХАНА

МУЗЫКА

НАСТУПНЫМ РАЗАМ — У ЗАЛЕССІ?

Фестываль-конкурс юных музыкантаў імя М. Кл. Агінскага прайшоў у Смагроні ўжо трэці раз. Як паведаміў нашаму карэспандэнту член журы намеснік дырэктара Рэспубліканскага ліцэя пры Акадэміі музыкі А. Мільто, духам фестывалю была цікавасць да нашай спадчыны, вяртанне гістарычнага месца нацыянальным імёнам у музычнай культуры беларусаў. Паводле ўмоў конкурсу адным з абавязковых для выканання быў інструментальны твор Агінскага. Наогул, музыка нашага слаўнага земляка жывіла атмасферу тых трох снежаньскіх дзён. Выступаў Ансамбль песні і танца яго імя /г. Смагронь/. Гожыя праграмы паказалі мінскія калектывы «Панчэшка» ды «Уважрашэне». Святочнага настрою дадаў духавы калектыв з Рэспубліканскага ліцэя /кіраўнік Э. Фарбераў/...

Ну, а сам конкурс? Больш за 30 удзельнікаў з усяе краіны, а таксама з Летувы ды Польшчы. Адмысловае журы на чале са спецыялістам у беларускай музыцы 19 ст. А. Капілавым. Шматлікая і надзвычай удзячная публіка, сярод якой было нямаля бацькоў з дзецьмі. Было багата прызоў ды лідзак. Вылучыліся польская віяланчэлістка Э. Панятоўска, піяністка з Ліды Д. Мазітава /гэта адораная дзяўчынка яшчэ й стварае музыку: у праграме конкурсу юных кампазітараў «Надзея-93» — выкананне яе оперы/, мінскі скрыпач А. Шышкоў: у іх — першыя месцы. Асабліва адзначаны дзеці ды іхнія педагогі з т.зв. пацярпелых раёнаў, дзе, нягледзячы ні на што, жыве сапраўдная цікавасць да музыкі.

У арганізацыі фестывалю-конкурсу вялікая заслуга яго дырэктара А. Шыцкавай, мэра Смагроні І. Рака, рэжысёра святы Ю. Чарняк і інш. Дзякуй і спонсарам: яны ў гэты нялёгкі час знайшлі магчымасць фінансаваць акцыю, у якой закладавацца заўтрашняй культуры нашага грамадства.

Наступны фестываль-конкурс мяркуецца наладзіць у 1995 г. і ўжо ў сядзібе Агінскага ў Залессі, дзе завяршаюцца рэстаўрацыйныя работы.

Н. К.

КУЛЬТУРА

ШЧЫРАЯ «ПАМЯЦЬ СЭРЦА»

Песні вайных гадоў спяваў народны вакальны ансамбль ветэранаў «Памяць сэрца» /кіраўнік — з.а. Беларусі Я. Яравы/ на ўрачыстай вечарыне, прысвечанай 10-й гадавіне калектыву. Вечар адбыўся ў цэнтральным Доме афіцэраў, і перапоўненая зала ціпла прыняла канцэртную праграму ансамбля, прысвечаную 50-годдзю вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў. «Памяць сэрца» віталі міністр інфармацыі А. Бутвіч, прадстаўнікі творчых саюзаў, харавой капэлы імя Р. Шырны, іншыя госці вечарыны. Сярод удзельнікаў канцэрта былі ансамбль песні і танца Узброеных Сіл, ансамбль «Баявыя сяброўкі» Дома ветэранаў сталіцы, хор ДМШ N 10.

П. ГАРДЗІЕНКА

ЛІТКУР'ЕР

... І БІЯГРАФІЯ ПАКАЛЕННЯ

Як бы ступаеш жыццёвымі дарогамі Кастуся Кірэенкі, калі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі знаёмішся з выстаўкай яго кніг, прысвечанай 75-годдзю з дня нараджэння творцы. Не адзін дзесяткі выданняў выстаўлена. Пазізія, проза, публіцыстыка, творы для дзяцей... Поруч пераклады іншых аўтараў, зробленыя ў свой час Кастусём Ціханавічам. Як і пераклады лепшых яго твораў на іншыя мовы.

Перагортаеш старонкі кнігі і быццам дакранаешся да часу, у якім жыў пазт. Калі першыя зборнікі К. Кірэенкі «Ранак ідзе», «Пасля наваліны», «Мая рэспубліка», «Маякі» — гэта пазізія, зарыентаваная на ўслаўленне так званай сацыялістычнай рэаліснасці, дык у пазнейшых, як, напрыклад, «Кніга ста песень», «Слухайце ластавак», «Сіні вырай» і іншыя, стала больш цэплым, лірычным, сонечным. Біяграфія лірычнага героя К. Кірэенкі — гэта, безумоўна, у нечым і жыццёпіс самога аўтара, але адначасова і біяграфія пакалення, да якога належаў пазт.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

ЯШЧЭ АДНА КНІЖКА З БЕЛАСТОКА

Зусім нядаўна, здаецца, прайшоў да нас зборнік апавяданняў Міры Лукшы «Дзікі птах верабей», які выйшаў летась у Беластоку. І вось новая сустрэча — адтуль жа паступіла чарговая кніжная навінка: зборнік вершаў той жа М. Лукшы «Замова».

Пазтэка не прытрымліваецца традыцыйных вершаваных форм. Тое, што з'яўляецца з-пад яе пера, пазначана эксперыментам, пошукам як у форме верша, так і ў вобразна-выяўленчых сродках. Змест жа вершаў М. Лукшы — гэта роздум аб хуткаплынай сучаснасці. Іншая справа, што ўсё гэта падаецца, так сказаць, не ў лоб. Чытач атрымлівае ад слова М. Лукшы не адну асалоду. Каб дайці да сэнсу сказанага ёю, ён адначасова мусіць і папрацаваць думкай. Што ж, сапраўднае пазізія — гэта не канстатацыя вядомага і, тым больш, не звычайнае рыфмаванне...

«Замова» красамойна пацвярджае гэта. М. Лукшы часам дастаткова ўсяго некалькіх радкоў, каб стварыць малюнак уражальны і пераканаўчы:

у гэтым доме не памёр ніхто
толькі кожную ноч
цямней на яшчэ адну
ноч

А. М.

ЮБІЛЕІ

ЧАС ВЫБІРАЕ ЛЕПШАЕ...

Час — найлепшы крытык. Хочам таго мы ці не, а ён вымушае нас больш разважна ставіцца да колішніх каштоўнасцей, рэвізаваць нават уласныя захапленні. Сённяшні час імкліва змяняе нашы эстэтычныя погляды, выводзячы са шматгадовага палону гістарычнага, культуралагічнага неувачка. Тым больш усцешна, што сёння, як і 10, і 30 гадоў таму, мы са шчырай павагаю можам углядацца ў твар чалавека на гэтым фота. Яўген Карлавіч Цікоцкі, патомны інтэлігент, музыкант-асветнік і педагог. Кампазітар, чые творы яшчэ пры ягоным жыцці склалі цэлую старонку беларускай савецкай музычнай класікі. Так, сёння многая ў гісторыі нашай музычнай культуры пераглядаецца. Мы адкрываем нязнаным дасюль пласты мінскаўшчыны, дзе фарміраваліся карані нашай прафесійнай музыкі, якія сілкуюць на сённяшняе адраджэнне. Але прыслухайцеся: у сімвалічным хоры музыкантаў-адрджэнцаў розных пакаленняў гарманічна гучыць і голас Яўгена Цікоцкага. Лепшыя старонкі оперы «Алеся», меладыйная шчодрасць і шчырасць Часціўтай сімфоніі, пранікнёнасць рамансавай лірыкі, тонкасць апрацовак беларускага песеннага фальклору... Без ягонай творчасці ўжо немагчыма ўявіць беларускую музычную класіку, нашу культурную спадчыну.

26 снежня — 100 год з дня нараджэння Яўгена Цікоцкага. Такім, якім «убачыў» яго фотааб'ектыў У. Крука, яшчэ помняць кампазітара людзі сталага дый сярэдняга веку. Такім будучы ведаць аблічча нашага класіка новага й новага пакалення беларускіх школьнікаў, якія ўжо сёння вывучаюць творчасць Яўгена Карлавіча Цікоцкага па музычных хрестаматах. Лепшыя старонкі ягонай спадчыны прайшлі выпрабаванне часам.

АНОНС

ТЫДЗЕНЬ НА ЗАЛОТой ГОРЦЫ

З 24 па 31 снежня касцёл святога Роха ладзіць калядны тыдзень, праграма якога абвешчана сталічнымі афішамі. Дарчы, цікавая «шэпак» тых афіш, у якой пазначаны арганізатары сёлётыя свята. Апроч рыма-каталіцкай парафіі касцёла св. Тройцы /св. Роха/ на Залатой Горцы, гэта Упраўленне культуры Мінгарвыканкама, Цэнтр адрджэння беларускай культуры, Беларуская каталіцкая грамада. Адпаведна разкладу, будзе спраўляцца святочная імша. Адбудуцца ў касцёле канцэрты з удзелам харавых калектываў мінскіх школ, выступленне малодшага парафіяльнага хору /кіраўнік А. Баравік/, студэнтаў Акадэміі музыкі, імпрэза фальклорных гуртоў, прадстаўленні батлейшчыкаў, на пляцоўцы ля касцёла мяркуецца паказ фільма «Ісус»... 30-га мае адбыцца вечар вакальнай музыкі з удзелам В. Скорбагатава, Т. Пячынскай ды канцэртмайстра Г. Каржаневскай, а пад самы Новы год у цудоўнай зале на Залатой Горцы будзе іграць арганіст К. Шараў.

Н. К.

МАЙСТРЫ ГЛЫБОЧЧЫНЫ Ў МЕНСКУ

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры гасцінна адчыніць дзверы перад наведвальнікамі навагодняга кірмашу «Майстры Глыбоччыны ў Менску».

На ўрачыстасці, прысвечанай адкрыццю выставы-продажу, якая адбудзецца 28 снежня а 16 гадзіне, выступяць удзельнікі народнага фальклорнага клуба «Крыніца».

Арганізатары выставкі маюць намер у шырокім асяртыменце прадставіць работы дзяцей, творы народных мастакоў Глыбочкага Дома рамёстваў. Наведвальнікі кірмашу атрымаюць цудоўную магчымасць набыць навагодні падарункі — арыгінальныя вырабы розных відаў мастацтва: ганчарства, пляцення з саломкі, разьбы па дрэве, вышыўкі, коўкі, жывалісу.

Ласкава запрашаем наведваць навагодні кірмаш з 28 снежня па 16 студзеня. Вас чакае сустрэча з сапраўднай прыгажосцю! Наш адрас: г. Мінск, Траецкае прадмесце, вул. М. Багдановіча, 15. Музей гісторыі беларускай літаратуры. Працуе — з 10 гадзін да 17.30. Выхадны — панядзелак.

Л. ВОЙНІЧ

ЛіМ - часопіс

СЕННЯШНЯЕ нацыянальнае адраджэнне беларускага народа ахоплівае ўсе новыя і новыя галіны чалавечай дзейнасці, у тым ліку і навуковыя даследаванні. Станаўленне беларускай нацыянальнай навукі адбываецца ў складаных умовах посткамуністычнай перабудовы. Але гісторыя захавала прыклады самаахвярнага служэння свайму народу, прыклады адданай навуковай дзейнасці на ніве беларускай і самых неспрыяльных і небяспечных умовах. Адзін з такіх прыкладаў — стварэнне ў 1918 годзе ў Вільні і дзейнасць на працягу ўсяго міжваеннага перыяду Беларускага навуковага таварыства.

Думка аб заснаванні нацыянальнага Беларускага навуковага таварыства нарадзілася ў асяроддзі беларускіх адра-

галоўным чынам на Віленшчыне, упершыню адчыняюцца беларускія школы /у 1917 годзе было іх больш за 200/, закладаюцца новыя і актывізуюцца старыя беларускія арганізацыі, беларусы на роўных правах з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцей удзельнічаюць у органах мясцовага самакіравання. Дзякуючы спрыяльнай палітычнай кан'юнктуры, беларускае нацыянальнае адраджэнне пачатку стагоддзя атрымала інстытуцыяльныя формы свайго развіцця.

Вось у такіх даволі спецыфічных умовах у віленскім беларускім асяроддзі і нарадзілася ідэя заснавання Беларускага навуковага таварыства /далей — БНТ/. Патрэба існавання падобнай арганізацыі была відавочная. Маладое беларускае школьніцтва, працэс наладжвання Беларускага нацыянальнага жыцця патрабавалі грунтоўнай навуковай падбудовы. Патрэб-

ная, хоць і лакальная, мэта. Цяжкахворы Іван Луцкевіч прадчуваў сваю блізкую смерць і хацеў перадаць сваю унікальную калекцыю беларускай старасветчыны пад адпаведную добрую апеку. Таму заданнем БНТ было таксама стварэнне Беларускага музея ў Вільні на падставе калекцыі Івана Луцкевіча.

13 траўня 1918 года Іван Луцкевіч на пасяджэнні Галоўнай управы БНТ зрабіў заяву аб тым, што ён перадае Таварыству вынікі сваёй шматгадовай навукова-даследчай і калекцыйнай працы: архіў, багатую бібліятэку, гістарычныя беларускія памятки, збор ікон, абразоў, партрэтаў і інш. Перадача была аформлена натарыяльна, і такім чынам БНТ стала першым уладальнікам унікальнага збору беларускай старасветчыны, збору, які мог зрабіцца першай рэальнай падставой для шматлікіх навуковых даследаванняў па беларускай

даваенных часоў. Ён даволі часта накіроўваў яму на экспертызу свае знаходкі беларускай старасветчыны, дзяліўся інфармацыяй пра сваю даследчую працу, меў нагоду ў перадавае часы і сам наведваць Брэслаў. Падчас жа вайны, асабліва калі Вільня апынулася пад нямецкай акупацыяй, кантакты гэтыя ажыўліліся. Асаблівае зацікаўленне нямецкіх вучоных выклікаў «Аль-Кітаб», знойдзеная перад самай вайной Іванам Луцкевічам у вёсцы Сорак Татары святая кніга беларускіх мусульман, пісаная па-беларуску, але арабскімі літарамі. У 1917 годзе, яшчэ напярэдадні паўстання Таварыства, прафесар Абіхт накіраваў у Вільню некалькі сваіх вучняў, якія спецыялізаваліся на вывучэнні беларускай мовы. Іван Луцкевіч арганізаваў для іх на месцы кароткі курс вывучэння беларускай мовы, а таксама дапамог ажыццявіць навуковыя этнаграфічныя экспедыцыі ў беларускія вёскі.

У 1918 годзе БНТ наведвалі прафесар афрыканскі моў доктар Карл Майнгоф, бібліятэкар Берлінскай імператарскай бібліятэкі Герман Пік ды іншыя нямецкія вучоныя. Члены Таварыства, на чале з Іванам Луцкевічам, заўсёды дапамагалі ім у знаёмстве з беларушчынай з першых крыніц. Дапамога гэтая вылілася ў некалькі навуковых прац, прысвечаных Беларусі і беларускаму народу, якія паўсталі ў гэты перыяд у Намеччыне. Знамянальнасць гэтага палягала на тым, што на пачатку стагоддзя кожная беларусаведная праца была вельмі рэдкай з'явай.

Апагеям першага этапу дзейнасці БНТ было наладжванне ў траўні 1918 года ў Вільні выстаўкі беларускай старасветчыны. Выстаўка была наладжана пры чынным удзеле і пад афіцыйным кіраўніцтвам палкоўніка Штафа, аднаго з высокапастаўленых прадстаўнікоў нямецкай ваеннай адміністрацыі. Спецыяльна для выстаўкі былі надрукаваны каларовыя каталогі на беларускай, нямецкай, а таксама польскай мовах. Выстаўка карысталася ў Вільні вялікім поспехам. Восенню таго ж года выстаўка была паказана таксама ў Менску...

Абвешчаныя на першым пасяджэнні БНТ галоўныя мэты яго дзейнасці прадугледжвалі перадусім развіццё беларусаведы. Але ў сувязі з тым, што яно было практычна адзінай беларускай навуковай установай на Беларусі, Таварыства павінна было займацца таксама праблемамі штодзённай адраджэнскай працы. У прыватнасці, менавіта на яго прыпадаў галоўны цяжар стварэння Беларускага школьніцтва ў той частцы Беларусі, якая ў 1918 годзе знаходзілася пад нямецкай акупацыяй...

Нямецкія ўлады слаба арыентаваліся ў праблемах развіцця беларускага школьніцтва і таму спачатку паспрабавалі праігнараваць існаванне БНТ, даручыўшы падрыхтоўку падручніка беларускай мовы для школ настаўніку Балеславу Пачобку. Пачобка, аднак, як сцвярджае Антон Луцкевіч, не меў дзеля гэтага адпаведнай кваліфікацыі. Калі сёння перагледзець ягоную граматыку /якая, дарэчы, з'яўляецца бібліяграфічнай рэдкасцю/, дык дзіва бярэ, як далёка яна адыходзіць ад традыцыйных беларускіх граматычных форм. Даводзіцца таксама задумацца, якім дзіўным пакрыстым шляхам магло б пайсці развіццё беларускага правапісу...

БНТ выступіла з рашучым пратэстам супраць планаў распаўсюджвання гэтага падручніка і запрапанавала нямецкім уладам накіраваць яго на незалежную экспертызу прафесару Абіхту ў Брэслаў, што і было неўзабаве зроблена.

У далейшым усе крокі нямецкіх уладаў у справе развіцця беларускага школьніцтва каардынаваліся з Таварыствам...

Пасля адыходу нямецкіх войск з Беларусі і вяртання з эвакуацыі шматлікіх віленскіх беларускіх дзеячаў у дзейнасці БНТ распачаўся новы этап. На чарговым пасяджэнні ў канцы сакавіка 1919 г. у склад Таварыства былі прыняты 17 новых сяброў. Сярод іх былі такія вядомыя беларускія нацыянальныя дзеячы, як Вацлаў Іваноўскі, Міхась Кахановіч, Максім Гарэцкі і інш. Усе яны адрозніваліся ўключыліся ў працу Таварыства. Але ў гэты час для беларускага віленскага грамадства з'явілася новая сур'ёзная пагроза. З прыходам большавіцкіх уладаў распачаўся перыяд камуністычных эксперыментаў. Адным з іх была спроба паўсюднай нацыяналізацыі ўсіх асветных і культурных устаноў, якія дзейнічалі ў Вільні. Народны Камісар асветы абвешчанаў у лютым 1919 года Літоўска-Беларускай савецкай рэспублікі выдаў загад аб нацыяналізацыі ўсіх экспанатаў беларускага музея і бібліятэкі Таварыства. Планавалася, што канфіскаваныя культурныя і мастацкія каштоўнасці ўвойдуць пазней у склад праектаванага Дзяржаўнага музея гэтай савецкай рэспублікі. 3 красавіка 1919 года

У МІЖВАЕННЫМ ЧАСЕ, У ЗАБРАННЫМ КРАІ...

БЕЛАРУСКАЕ НАВУКОВАЕ ТАВАРЫСТВА ў ВІЛЬНІ

дзэнцаў яшчэ задоўга да кастрычніка 1917 года. Але рэалізаваць яе ў варунках поўнай адсутнасці нацыянальнай свабоды для беларускага народа было вельмі цяжка, калі не сказаць немагчыма. Прычын гэтаму было некалькі. Па-першае, вучоных — свядомых беларусаў амаль не было. Русіфікацыя на ўсходзе і паланізацыя на захадзе пусцілі на беларускай зямлі глыбокія карані і пазбавілі беларускі народ інтэлектуальнай эліты. Па-другое, перад беларускім народам на пачатку стагоддзя стаялі вельмі цяжкія і складаныя задачы нацыянальнага і сацыяльнага вызвалення, якія патрабавалі надзвычайнай мабілізацыі ўсіх жывых сіл беларускага народа. І здавалася, што задачы нацыянальнага адраджэння ў галіне навукі можна было адклісці да лепшых часоў.

Але прыйшла нагода для заснавання арганізацыйных структур навуковага жыцця беларускага народа. Незвычайная гэта была нагода — приход на беларускую зямлю новых чужынцаў, новых акупацыйных улад. Тым разам былі гэта немцы, ад якіх, здавалася б, беларусам таксама няма падстаў чакаць змен на лепшае ў сваім лёсе. Але сітуацыя той ваеннай пары развівалася ў зусім нечаканым для беларусаў кірунку...

Прыход немцаў на Беларусь вызначыўся для іх сутыкненнем з абсалютна незнаёмай сітуацыяй міжнацыянальных адносін на тэрыторыі былога Вялікага княства Літоўскага. Для немцаў знаходжанне беларусаў на гэтым старадаўнім абшары нямецкай усходняй экспансіі было ў нейкай ступені нечаканым. Яшчэ больш нечаканым было для нямецкіх акупацыйных улад тое, што беларускі народ не толькі складае бясспрэчную большасць на гэтых тэрыторыях, але і мае свае нацыянальныя імкненні і амбіцыі. Пачаткова немцы былі гатовы лічыцца толькі з палякамі і літоўцамі. Рускія, як былі акупанты, адназначна выключаліся з разлікаў стварэння якоганабудзь самакіравання на Беларусі.

Не ўсе ведаюць, што характар першай нямецкай акупацыі Беларусі 1915—1918 гг. выразна адрозніваўся ад фашысцкіх парадак перыяду другой сусветнай вайны. Немцы былі зацікаўлены ў стварэнні стабільнага і эканамічна эфектыўнага тылу сваіх войск. Намагаліся яны не знішчаць фізічна акупаваныя народы, а выклікаць іх сімпатую і прыцягнуць на свой бок. У аснове іх палітыкі ляжала рымскае правіла «дзвіздз з імперэ» /па-дзяляй і пануй/, згодна з якім яны актыўна намагаліся супрацьстаяць адзін аднаму народы акупаванай імі часткі Беларусі. Беларусы, на іх думку, і павінны былі стаць якраз той процівагай, якая б магла ўраўнаважваць польскія і літоўскія нацыянальныя імкненні.

Як бачым, падставай нямецкай акупацыйнай палітыкі ў адносінах да беларусаў быў «халодны разлік». Немцы кіраваліся перадусім сваімі ўласнымі патрэбамі, патрэбамі ваеннага часу. А патрэбы гэтыя дыктавалі ім неабходнасць зрабіць крок, няхай сабе і сціплы, у кірунку нацыянальных патрэб беларусаў. І вось на акупаванай нямецкімі войскамі тэрыторыі Беларусі,

на была распрацоўка школьных падручнікаў, прафесійная навуковая апека над музейнай справай. Трэба было пачынаць вылікі ў справе стварэння нацыянальнага ўніверсітэта для беларусаў, наладжваць беларускамоўную выдавецкую дзейнасць, рыхтаваць грунт для арганізацыі беларускіх навукова-даследчых устаноў.

Такая была галоўная ідэя, якая сталася падставой стварэння БНТ. Сфармуляваў яе на адным з віленскіх беларускіх сходзі Іван Луцкевіч. Гэты чалавек невыпадкова стаў ініцыятарам стварэння першай сапраўды нацыянальнай беларускай навуковай установы. Чалавек шырокаадукаваны, выхаванец Пецярбургскага ўніверсітэта, арганізатар першай беларускай палітычнай партыі і першай нацыянальнай газеты на роднай мове «Нашай Нівы». Аўтарытэт яго ў віленскім беларускім асяроддзі быў абсалютны... Менавіта ён разам са сваім братам Антонам і распрацаваў Статут новай нацыянальнай беларускай арганізацыі. 21 студзеня 1918 года Статут гэты быў зацверджаны нямецкімі ўладамі. Падпісалі яго 9 чалавек: браты Іван і Антон Луцкевічы, Вінцэнт Святаполк-Мірскі, Казімір Шафнагель, Юльяна Мэнке, Віктар Залескі, Янка Станкевіч і Вацлаў Ластоўскі. Імёны гэтыя гістарычныя...

Амаль 20 гадоў на чале БНТ стаяў Антон Луцкевіч. Усе гадзі, працуючы ў складаных, неспрыяльных умовах, пазбаўленае дзяржаўнай фінансавай падтрымкі, БНТ пад ягоным кіраўніцтвам заставалася практычна адзіным незалежным, сапраўды нацыянальным беларускім навуковым цэнтрам, навуковай пляцоўкай, дзе беларусы маглі самастойна, без уціску звонку даследаваць праблемы сваёй гісторыі, культуры і іншых галін чалавечай дзейнасці.

«Разнастайная навуковая праца, развіццё любові да навуковых даследаў і пашырэнне веды», — такім чынам сфармуляваў галоўную задачу новаўсталялага таварыства на ягоным устаноўчым сходзе Іван Луцкевіч. Планы закладальнікаў БНТ былі вельмі амбіцыйныя. Таварыства павінна было ў іх уяўленні стаць праваобразам будучай нацыянальнай беларускай Акадэміі навук. І калі б маладую беларускую незалежнасць /у якасці БНР/ удалося ўтрымаць, дык планы іх напэўна б дзейнічалі...

Наколькі дакладна былі сфармуляваныя мэты і задачы БНТ? У ягоным статуте чытаем: «Таварыства закладае і ўтрымлівае на моцы пазвалення ўладаў музеі, бібліятэкі, навуковыя ўстановы; арганізуе выстаўкі, экскурсіі, лекцыі, курсы, навуковыя з'езды; устанавіць конкурсы і нагароды за навуковыя працы; вядзе перыядычныя органы і выдавецкую работу; арганізуе свае секцыі і аддзелы». Як бачым, пералік мэт і заданняў новай беларускай навуковай установы ахопліваў вельмі шырокі абсяг творчай, даследчай і іншай навуковай дзейнасці. Яна павінна была з цягам часу зрабіцца сапраўдным цэнтрам каардынацыі і кіравання навуковымі даследаваннямі на Беларусі...

Акрамя галоўных, «генеральных» заданняў была яшчэ адна, вельмі канкрэт-

гісторыі, этнаграфіі, філалогіі і ў іншых галінах навуковай веды.

У 1921 годзе на базе Луцкевічавай калекцыі быў створаны Віленскі беларускі музей імя Івана Луцкевіча. Калекцыя Івана Луцкевіча была такая каштоўная, што нават польскія ўлады пасля адпаведнага прамаруджвання далі музею статус дзяржаўнага і нават пачалі выплачваць заработную плату ягонаму кіраўніку /хоць нельга не адзначыць, што падобная падтрымка музею была выклікана не нейкімі беларускімі сімпатыямі з польскага боку, а тым фактам, што палякі разглядалі значную частку экспанатаў музея ў якасці каштоўнасцей польскай гісторыі і культуры/.

Стваральнікі БНТ былі вельмі далёкія ад ідэй нацыянальнай абмежаванасці і нацыянальнай выключнасці беларускага народа. Для іх першыя сціплыя крокі беларусаў у навуцы павінны былі абірацца на ўвесь велізарны навуковы вопыт сусветнага грамадства. І яны актыўна намагаліся, каб БНТ стала натуральнай лагічнай часткай сусветнай навукі. У варунках надзвычайнай беднасці беларускага грамадства на адукаваных людзей-даследчыкаў, на нацыянальныя навуковыя традыцыі, у варунках пачатку працэсу ўсвядомлення сябе беларусамі ў якасці асобнай нацыянальнай супольнасці існавала небяспека, што закладальнікі БНТ могуць самаізалявацца, могуць пачаць абсалютызаваць нацыянальныя вартасці свайго народа і такім чынам ігнараваць дасягненні сусветнай навукі. На ішчасце, так не здарылася. Ад самага пачатку кіраўніцтва БНТ намагалася актыўна выкарыстоўваць дасягненні сусветнай навукі, узяло курс на ўстанаўленне творчых, плённых кантактаў з яе прадстаўнікамі. Сведчаць аб гэтым пратаколы першых пасяджэнняў Таварыства.

У сувязі з ваеннымі дзеяннямі нармальныя міжнародныя навуковыя кантакты былі прыпынены, але нават у гэтых складаных варунках Іван Луцкевіч знайшоў магчымасць наладжвання такіх кантактаў. Справа ў тым, што Вільня ў гэты перыяд была адным з важнейшых тылавых цэнтраў нямецкай арміі. Тут знаходзілася даволі шмат розных штабаў, службаў і іншых нямецкіх вайсковых інстытуцый. Сярод працаўнікоў гэтых устаноў былі і змабілізаваныя ў войска выдатныя нямецкія вучоныя. Яны якраз і з'явіліся першымі дакладчыкамі на пасяджэннях БНТ. З цікавым зместоўным дакладам выступіў археолаг з Берліна доктар Іпэль; навуковыя кансультацыі для членаў БНТ правёў вядомы прафесар-мовавед Вэбер.

Вельмі важна тут тое, што зацікаўленне ў навуковых кантактах і супрацоўніцтве было ўзаемнае. Нямецкія вучоныя цікавіліся асаблівасцямі беларускай культуры, мастацтва, гісторыі і этнаграфіі. Вельмі плённымі былі ў гэты час кантакты з прадстаўнікамі Брэслаўскага ўніверсітэта. У гэтым, адным з самых старых і шанаваных нямецкіх ўніверсітэтаў, на пачатку стагоддзя існавала слаўная школа славяназнаўства пад кіраўніцтвам прафесара Рудольфа Абіхта. Іван Луцкевіч меў сталыя кантакты з прафесарам яшчэ з

было склікана спецыяльнае пасяджэнне БНТ. Было вырашана бараніць нацыянальна каштоўнасці беларускага народа ўсімі магчымымі спосабамі, аж да фізічнага супраціву ў выпадку спробы прымусовай экспрапрыяцыі. Адначасна былі накіраваны тэлеграмы ў Менск, Гародню, Магілёў да мясцовых беларускіх дзеячаў з просьбай наладжваць акцыі пратэсту супраць дзеянняў віленскіх бальшавіцкіх улад. На шчасце, да адкрытай канфрантацыі з бальшавіцкімі ўладамі не дайшло. А 19 красавіка ў Вільню ўвайшлі польскія легіёны Пілсудскага...

Распачаўся амаль 20-гадовы /з кароткім пералыкам у 1920 годзе/ перыяд знаходжання Вільні ў складзе польскай дзяржавы. Для дзеячаў БНТ гэта быў /больш у першыя гады, чым пазней/ перыяд плённай творчай навуковай і грамадскай дзейнасці. Нягледзячы на адмоўныя адносіны на Таварыства і ягоных дзеячаў афіцыйных польскіх улад, нягледзячы на цкаванне іх з боку камуністычных ідэолагаў Савецкай Беларусі, і нягледзячы часам на неразуменне з боку свайго ўласнага народа, Таварыства дзейнічала плённа і актыўна і стала галоўным навуковым незалежным цэнтрам Заходняй Беларусі.

У міжваеннай гісторыі БНТ як у люстэрку адбіваецца сутнасць нацыянальнай палітыкі польскай дзяржавы. Польшча паміж дзвюма сусветнымі войнамі была перадушам нацыянальнай дзяржавы польскага народа. Нацыянальныя меншасці ў ёй /украінцы, беларусы, яўрэі і інш./ знаходзіліся ў сітуацыі грамадзян другога гатунку. Становішча беларусаў было ў некаторых аспектах значна горшым за становішча іншых нацыянальных меншасцяў. Калі ў дачыненні да украінцаў, немцаў, яўрэяў і жамойтаў польская дзяржава праводзіла палітыку станючага абмежавання і процідзеяння іх нацыянальным імкненням, дык беларусы разглядаліся польскімі ўрадавымі коламі ў якасці аморфнага, сырога і бяздушнага будаўнічага матэрыялу для пашырэння ўплываў польскай нацыі. Іншымі словамі, беларусам быў прыгатаваны лёс поўнай паланізацыі і знікнення з этнаграфічнай карты Еўропы ў якасці асобнага славянскага народа. І палітыка гэта была не толькі тэорыяй, але і практыкай...

У выпадку з БНТ адмоўныя адносіны да яго працягваліся перш за ўсё ў тым, што ўлады папросту прабавалі на працягу доўгіх гадоў ігнараваць яго існаванне...

Улады рабілі ўсё магчымае, каб група беларускіх вучоных-энтузіястаў апынулася ў такой матэрыяльнай сітуацыі, якая б змусіла іх прыпыніць сваю дзейнасць. Так, напрыклад, ужо першае сутыкненне кіраўніцтва БНТ з польскай адміністрацыяй выявіла негатыўныя адносіны апошняй да адзінай беларускай навуковай установы ў Польшчы. Палякі ўмовай далейшага існавання БНТ паставілі справу рэгістрацыі Статута таварыства. Але Статут гэты, згодна з патрабаваннямі польскага боку, павінен быў быць дапрацаваны ў адпаведнасці з існуючым польскім заканадаўствам. У прыватнасці, з яго павінна было выкінута сцвярджэнне пра беларускі нацыянальны характар БНТ, і абумоўлены абмежаваны абсяг дзейнасці таварыства. Паводле патрабаванняў палякаў, БНТ павінна было дзейнічаць толькі на тэрыторыі трох паўночна-ўсходніх ваяводстваў міжваеннай Польшчы.

Па сутнасці, першай навуковай працай, падрыхтаванай пад эгідай БНТ, была праца Антона Луцкевіча «Цэля Конрада», надрукаваная ў зборніку «Заходняя Беларусь», выдадзеным БНТ.

Як вынікае з пратаколаў пасяджэнняў Галоўнай управы БНТ, акрамя чыста навуковых спраў, увесь час трэба было займацца пошукамі новага памяшкання для Таварыства і музея. Віленскае Беларускае навуковае таварыства і Віленскі беларускі музей імя Івана Луцкевіча — гэта дзве галоўныя беларускія навуковыя арганізацыі, якія як браты-блізняты ўвесь час дзейнічалі разам, так што нават цяжка часам правесці падзел паміж імі.

Асабовы склад БНТ пашыраўся. На пачатку 1924 года былі прыняты такія вядомыя беларускія дзеячы, як Уладзімір Самойла, Антон Грыневіч, Радаслаў Астроўскі, Язэп Лагіновіч, ксёндз Язэп Рэшац, Мікалай Красінскі і інш. Гэта сведчыла аб тым, што беларуская інтэлектуальная эліта добра разумела неабходнасць развіцця навуковых даследаванняў на нацыянальнай глебе.

У 1925 годзе споўнілася 400 гадоў беларускаму кнігадрукаванню. БНТ вырашыла адзначыць гэтую дату як вялікае свята беларускага народа. Сярод мерапрыемстваў, якія вырашана было правесці дзеля святкавання 400-годдзя беларускага кнігадрукавання, былі: наладжванне ўрачыстай акадэміі ў Вільні, выданне папу-

лярнай брашуры аб дзейнасці Скарыны, правядзенне ўрачыстых сходаў па ўсёй Заходняй Беларусі, накіраванне групы вучоных у Прагу дзеля вывучэння дзейнасці беларускага перадукара і інш. Была абрана спецыяльная камісія, у склад якой увайшлі Браніслаў Тарашкевіч, Радаслаў Астроўскі і Сымон Рак-Міхайлоўскі. Не ўсё, аднак, атрымалася так, як было запланавана: не ўдалося, напрыклад, накіраваць беларускую дэлегацыю ў Прагу, бо кошт аплаты за польскія замежныя пашпарты быў такі высокі: што віленскае Беларускае грамадства не здолела набіраць адпаведнай сумы грошай.

Святкаванне гадавіны беларускага друкаванага слова адбылося ў знамянальны для кожнага беларуса дзень — 25 сакавіка 1925 года, у дзень абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі. Са святковым дакладам, прысвечаным жыццю і творчасці Францыска Скарыны, выступіў Браніслаў Тарашкевіч. Присутныя на свяце атрымалі надрукаваную брашуру, прысвечаную Скарыну і падрыхтаваную ксяндзом Адамам Станкевічам. Атрымалі яе таксама прадстаўнікі польскага, яўрэйскага, літоўскага, украінскага і расейскага грамадства, запрошаныя на акадэмію.

Святкаванне юбілею беларускага друкаванага слова гучным рэчам адбылося ў беларускім асяроддзі і ва ўсім шматнацыянальным грамадстве міжваеннай Польшчы. Справаздачы аб ім змясцілі на сваіх старонках вядучыя віленскія і варшаўскія газеты, аб ім пачулі па ўсёй Польшчы.

1925 год і святкаванне 400-годдзя выдання скарынаўскай Бібліі было апошнім адносна спакойным годам для беларускіх дзеячаў Польшчы. У хуткім часе польскія ўлады арыштоўваюць Браніслава Тарашкевіча, Антона Луцкевіча, Сымона Рак-Міхайлоўскага, Ігната Дварчаніна і іншых. Па сутнасці, быў рэпрэсаваны амаль увесь склад галоўнага праўлення БНТ. Адзінай незалежнай беларускай навуковай пляцоўкай быў прычынены цяжкі ўдар.

БНТ у варунках міжваеннай Польшчы не было, ды і не магло быць чыста навуковай, нейтральнай у палітычных адносінах установы. Большасць дзеячаў БНТ, у тым ліку амаль усё ягонае кіраўніцтва, адначасна належала да палітычных структур розных беларускіх палітычных партый. У складзе БНТ працавалі ксяндзы: Адам Станкевіч, Уладзіслаў Талочка, Язэп Рэшац, прадстаўнікі партыі Беларускіх хрысціянскіх дэмакратаў, «Грамадаўцы» Браніслаў Тарашкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Язэп Лагіновіч, адзін з кіраўнікоў Беларускага сялянскага саюза сенатар Вячаслаў Багдановіч, былыя нашаніцы, якія, наколькі гэта магчыма, намагаліся быць па-над партыямі, — Антон Луцкевіч, Аляксандр Уласаў, Вацлаў Іваноўскі. БНТ з'яўлялася ўкраінай той беларускай нацыянальнай установы, якая дазваляла беларускім дзеячам, нягледзячы на існуючыя палітычныя і іншыя разыходжанні, працаваць разам. На жаль, падобную ролю БНТ было здольнае выконваць толькі да сярэдзіны 20-х гадоў. Спачатку таварыства пакінуў ксёндз Адам Станкевіч разам з іншымі беларускімі хрысціянскімі дэмакратамі. Не мог і не хацеў ён працаваць разам з камуністамі-грамадаўцамі. Гэта было ў той момант, калі Камуністычная партыя Заходняй Беларусі ўсё больш і больш падпарадкоўвала сабе сялянскі грамадаўскі рух. Пазней адышлі самі члены кіраўніцтва «Грамады» /дакладней кажучы, адышлі быў выкліканы рэпрэсіямі з боку польскіх улад, арыштам амаль усяго грамадаўскага кіраўніцтва/.

У кастрычніку 1925 года БНТ, як галоўная беларуская навуковая ўстанова Заходняй Беларусі, а таксама шэраг паасобных сяброў таварыства атрымалі запросіны ў Менск на Акадэмічную канферэнцыю, прысвечаную рэфармаванню беларускага правапісу. Аднак у сувязі з фармальнымі перашкодамі ў атрыманні польскіх замежных пашпартаў ніхто з Вільні ў Менск прыехаць не змог. Былі накіраваны віншавальныя тэлеграмы канферэнцыі, у якіх кіраўніцтва БНТ згаджалася з неабходнасцю яе правядзення, але адначасна віленскія вучоныя зрабілі адну вельмі важную зацярэжку: «Заходняя Беларусь», — чытаем у тэлеграме, — пазбаўлена прадстаўніцтва пры развязанні пытанняў нашага культурнага жыцця першае вагі, вынікам чаго можа быць аднабаковасць пастаноў канферэнцыі. Беларускае навуковае таварыства будзе лічыць рэзальцы канферэнцыі факультатыўнымі да ўзгаднення іх з прадстаўніцтвам Заходняе Беларусі. Таварыства просіць Канферэнцыю ўздержвацца ад рэзаліцый прынятых пастаноў да такога ўзгаднення».

...У 1928 годзе, пасля арышту Антона Луцкевіча і іншых грамадаўцаў, галоўная ўправа БНТ складалася з наступных асоб: Антона Трэпкі, Ігната Дварчаніна, Івана

Савіцкага і Сяргея Паўловіча. Але вярнуўся з Прагі пасля атрымання вышэйшай адукацыі і абароны доктарскай дысертацыі ў Карлавым універсітэце Янка Станкевіч, які павольна высюваецца на вядучую ролю ў Таварыстве. Ён выступае на пасяджэннях Таварыства з дакладамі. Прынята рашэнне надрукаваць ягоную навуковую працу, прысвечаную свяшчэннай мусульманскай кнізе беларускіх татар «Аль-Кітаб». Таварыства пачало збіраць адпаведныя грошы дзеля гэтага.

Напрыканцы 1928 года Таварыства распачало новую масавую кампанію, у якую ў хуткім часе ўключылася ўсё Беларускае грамадства. Распачалася кампанія збору сродкаў на будаўніцтва ў Вільні Дома беларускай культуры.

Адна з праблем, якая ўвесь час непакоіла кіраўнікоў БНТ, пытанне фінансавання дзейнасці Таварыства і Беларускага музея імя Івана Луцкевіча. Сродкі на беларусазнаўчую навуковую дзейнасць паходзілі галоўным чынам з прыватных ахвяраванняў «добрабыліўцаў», у тым ліку і ад польскіх сяброў Таварыства. Кожны з членаў Таварыства быў абавязаны таксама плаціць сяброўскі штогадовы ўзнос, але грошы гэтыя не маглі быць падставой утрымання Таварыства і музея. Таму Рада БНТ намагалася ажыццявіць адпаведную гаспадарчую дзейнасць, каб знайсці сродкі на развіццё беларусаведы. БНТ дзеля гэтага мэта стала адным з удзельнікаў Беларускага кааператываўскага банка. Банк быў створаны, каб падтрымаць усе шматлікія беларускія культурна-асветніцкія ўстановы Вільні, а таксама ён павінен быў быць падставой гаспадарчай дзейнасці беларускага сялянства і беларускіх прадпрыемстваў. Менавіта на рахунок гэтага банка кіраўніцтва БНТ вырашыла збіраць грошы на пакупку ў Вільні Дома беларускай культуры, дзе б маглі размясціцца ўсе беларускія культурна-асветныя ўстановы. Кампанія збору сродкаў праводзілася вельмі шырока. Удзельнічалі ў ёй сотні добраахвотных прыхільнікаў справы ўмацавання Беларускай. У выніку на пачатку 1930 года на рахунок Дома беларускай культуры знаходзілася амаль 10 тысяч польскіх злотых. Сума гэтая ў варунках міжваеннай Польшчы была даволі значная і яе павінна было хапіць для пакупкі дома ў Вільні. Але тут выявілася адна вельмі прыкрая акалічнасць. Беларускі кааператывуны банк быў адзінай, бадай што, фінансавай установай Польшчы, які ахвотна пазычаў грошы беларускаму сялянству /такія грошы адна з ягоных мэт/. А 1930 год, на жаль, выдаўся для сялянства вельмі кепскі. Шмат хто з беларусаў-сялян не быў у стане вярнуць банку пазычаныя раней грошы...

Нягледзячы на розныя падобныя цяжкасці ў працы Таварыства, дзейнасць яго працягвалася. У 1930 годзе ў складзе Таварыства была арганізавана краяўдзельніцкая секцыя пад кіраўніцтвам Міколы Ільшэвіча. Секцыя гэта мела багаты план працы і амаль адразу пасля свайго заляжэння наладзіла /вясной 1930 года/ выстаўку рысункаў, абразоў і фатаграфій беларускіх тыпаў, народнай вопраткі, тканін, архітэктурных ансамбляў і т.п. У выстаўцы прынялі ўдзел многія вядомыя творчыя дзеячы Заходняй Беларусі. Вельмі багаты збор рысункаў, замалевак з натурны прадставіў у выставе Язэп Драздовіч /пазней гэты збор быў набыты Віленскім беларускім музеем імя Івана Луцкевіча, але ў гады другой сусветнай вайны быў разрабаваны/. Усеагульнае зацікаўленне выклікалі выстаўленыя абразы і малюнк Пётры Сергіевіча і фотаздымкі Уладзіміра Грыневіча. Выстаўка, якая праводзілася ў Базыльянскіх мурах, працягвалася два дні.

Дзеля абмену думкамі і вынікамі даследаванняў Рада БНТ вырашыла наладжваць час ад часу агульныя рэфэратывна-дыскусійныя пасяджэнні сяброў і гасцей. Першае падобнае пасяджэнне адбылося 1 чэрвеня 1930 года — яно было прысвечана памяці Вялікага князя Вітаўта, у сувязі з 500-годдзем з дня ягонай смерці...

У 1931 годзе польскае міністэрства культуры нарэшце прызнала Беларускі музей імя Івана Луцкевіча ў якасці навуковай установы. Паказальна, што БНТ падобнай ацэнкі так і не дачакалася на працягу ўсяго міжваеннага перыяду. Відаць, улады не маглі забыцца пра тое, што сярод ягонага кіраўніцтва былі вядучыя дзеячы «Грамады».

Ад 1931 года музей пачаў атрымываць невялікую дзяржаўную дапамогу.

Пасля гэтага быў зроблены шэраг пакупак з мэтай нармалізавання музейнае працы. У прыватнасці, былі закуплены шклянныя шафы і вітрыны, у якіх з'явілася магчымасць выстаўці недаступныя раней для агляду экспанаты. Пачалася вялікая праца інвентарызавання экспанатаў і каталагаванне кніг у музейнай бібліятэцы. Да

1932 года гэтая вялікая і складаная праца была скончана, і музей набавіў для наведвальнікаў новы выгляд. Ад гэтага моманту можна ўважаць, што музей і ягоная бібліятэка былі стала адчынены для наведвальнікаў. Ён ператварыўся ў сапраўдную, вельмі каштоўную крыніцу ведаў пра Беларусь для ўсіх, зацікаўленых беларушчынай. Як сцвярджае яго тагачасны дырэктар Антон Луцкевіч, штогод музей пачалі наведваць дзесяткі экскурсій, лік паасобных наведвальнікаў павялічваўся.

У каштоўную крыніцу ведаў ператварылася і бібліятэка пры музеі. У ёй рэгулярна працавалі вучні старэйшых класаў Віленскай беларускай гімназіі, беларускія студэнты Віленскага універсітэта і ўсе зацікаўленыя беларушчынай. Музей і бібліятэку наведвалі і працавалі ў іх замежныя даследчыкі са Злучаных Штатаў Амерыкі, Францыі, Італіі, Бельгіі, Нямеччыны, Нарвегіі і іншых краін.

БНТ, аднак, не абмяжоўвалася ў сваёй дзейнасці выключна акадэмічнай і даследчай працай. Яно намагалася ісці ў народнае беларускае асяроддзе. З гэтай мэтай наладжваліся папулярна-навуковыя лекцыі як у Вільні, так і на правінцыі. Выдаваліся навуковыя і папулярныя брашуры, прысвечаныя беларускай тэматыцы. Арганізаваліся выстаўкі і навуковыя канферэнцыі. Рабіліся адпаведныя захады фінансаванага плана, каб дапамагчы беларускім даследчыкам у падрыхтоўцы навуковых прац.

На жаль, шмат спраў, задуманых і планаваных вядучымі дзеячамі БНТ, так і не ўдалося ажыццявіць. Таварыства працавала ў вельмі неспрыяльных умовах. Трэба было ўвесь час змагацца з фінансавымі цяжкасцямі. З планаваных штогадовых выданняў «Гадавіка Беларускага Навуковага Таварыства» ўдалося надрукаваць толькі два. Але навуковы ўзровень нават гэтых дзвюх кніжак даволі высокі. Менавіта на іх старонках беларускія вучоныя маглі гаварыць сваім уласным голасам без ніякага палітычнага ці інашага ўцску.

БНТ, як і іншыя грамадска-палітычныя беларускія арганізацыі, знаходзілася пад безупынным рэпрэсіўным наглядом польскіх улад. Але калі ў дачыненні да палітычных, незалежніцкіх арганізацый беларусаў адміністрацыя выкарыстоўвала тактыку жорсткага пераследу, аж да забароны іх дзейнасці, дык у адносінах да БНТ існавалі адпаведныя абмежаванні ў выкарыстанні рэпрэсіі. Улады не змаглі забараніць адзіную навуковую ўстанову беларусаў Польшчы. Гэта дазваляла Таварыству адгрываць у заходнебеларускім асяроддзі вельмі важную ролю, ролю своеасаблівага непатапяльнага карабля беларускай, апошняга прытулку для пакрыўджаных і рэпрэсаваных беларускіх дзеячаў. І невыпадкова на чале Таварыства на працягу амаль усяго міжваеннага перыяду стаяў Антон Луцкевіч, шанаваны і агульнапрызнаны лідэр заходнебеларускага грамадства. Менавіта ён меў адпаведны аўтарытэт і магчымасці, каб лагодзіць усе шматлікія канфлікты і непаразумеі сярод саміх беларусаў.

Гістарычнае значэнне Беларускага навуковага таварыства палягае не толькі на ягонай вельмі важнай чыста навуковай дзейнасці. БНТ на працягу ўсяго міжваеннага перыяду было сімвалам адзінаства заходнебеларускага грамадства, сімвалам існавання ў беларусаў найвышэйшага ідэала, дзеля служэння якому варта адкінуць убок усе палітычныя і іншыя разыходжанні. Сярод актыўна Таварыства былі дзеячы — члены партыі Беларускіх хрысціянскіх дэмакратаў, Беларускага сялянскага саюза, Беларускай сялянска-рабочніцкай грамады, Кампартыі Заходняй Беларусі і інш. На пасяджэннях БНТ усе яны былі найперш беларусамі, а ўжо затым хадкамі, эсэрамі, грамадаўцамі; ці камуністамі. У 1938 годзе ў склад сяброў БНТ, якія адначасна з'яўляліся членамі грамадскага фонду ўтрымання Беларускага музея імя Івана Луцкевіча, уваходзіла 120 сяброў, якія плацілі рэгулярныя членскія ўзносы. Вось пералік імянаў толькі некаторых беларускіх дзеячаў з гэтага спіса: Аляксей Анішчык, Францішак Аляхновіч, Радаслаў Астроўскі, Антаніна Астроўская, Эдвард Будзька, Мікалай Дварэцкі, Лявон Дубайкоўскі, Вацлаў Іваноўскі, Яўген Казлоўскі, ксёндз Казімір Кулак, Міхась Машара, Уладзімір Самойла, Пётра Сергіевіч, Станіслаў Станкевіч, Янка Станкевіч, Рыгор Шырма, Максім Танк, Вітаўт Тумаш, Браніслаў Туронак і інш.

Як бачым, у складзе Таварыства разам працавалі людзі, якіх пазнейшы лёс паставіў па розныя бакі барыкад. Але ва ўсіх у іх заўсёды была адна вялікая справа, адна вялікая любоў — Беларусь!

Мая сяброўка з Украіны з'яўляецца экспертам па перакладзе. Я не маю на ўвазе, што яна працуе сама ў якасці перакладчыка. Проста яна — эксперт па тэорыі перакладу. На яе кватэры ў Львове стол і паліцы ажно ломяцца ад кніжак па тэорыі перакладу. Яна ўвесь час ездзіць па канферэнцыях, прысвечаных навуцы перакладу. Хоць асабіста яна мне падабаецца, яе прафесійны інтарс мяне палохае.

Ёсць англійскі дзіцячы вершык аб сараканоўцы, якая жыла сабе беспкапотно да той пары, пакуль аднойчы муравей не спытаўся ў яе, як яна ходзіць:

«Ну скажы, якая ножка пасля якой ідзе?
Прашу, расправядзі, як ты гэта робіш?»

Сараканоўка, якая ніколі не думала аб гэтай праблеме, гаворыцца далей у вершыку, паспрабавала растлумачыць — і не змагла, затое потым доўга не магла рухацца:

«І ляжыць, засмучоная, у канаве,
Разважаючы, як ёй халдзіць».

АДНОСНА САРАКАНОЎЖАК

І калі мая сяброўка просіць у мяне прыклады, каб спасыліцца пасля на іх у сваіх выступленнях па тэорыі перакладу, мяне ахоплівае адчай! Пераклад на маю думку, нікога агульнага з гэтым не мае. Мая праблема — перадаць найлепшым чынам урывак, які ляжыць перада мною, а не разважаць аб тэорыі, што я павінна рабіць.

Але гэта не сведчыць пра тое, што ў мяне няма свайго меркавання, як рабіць пераклад. У той жа час я павінна адзначыць, што далёка не падзяляю пункт гледжання, які прэвалюе ў Англіі адносна таго, як трэба перакладаць паэзію. Адзін з такіх спосабаў наступны:

«Выберы мову, якую ты не ведаеш, і паэта, пра якога ніхто ніколі не чуў. Знайдзі носьбіта гэтай мовы. Вазьмі некалькі бутэлек і сядзь з ім за стол. Асушышы разам усе бутэчкі, папрасі яго раскажаць змест паэмы. Назаўтра раніцай, папярэдне выпіўшы некалькі кубкаў чорнай кавы, напішы сваю ўласную паэму на той жа самы сюжэт!» З другога боку, я настолькі дэзарыентавана ў тым, каб паверыць, што калі паэт напісаў паэму ў асаблівай форме, гэта таму, што ён так пажадаў. Калі ён скарыстаў рыфму ці алітэрацыю, то, значыць, хацеў скарыстаць гэтыя прыёмы, каб выдзеліць асаблівае месца. Санет сваёй сапраўднай формай «гаворыць» нешта такое, што 14 радкоў нерыфмаванага верша сказаць не могуць! Выходзіць, што гэта задача перакладчыка — узнёць форму, а таксама перадаць словы. Такім чынам, як я ўжо сказала, я маю безразважнасць верыць...

Нягледзячы на ўсё гэта, апошні год я нямаю разважана аб мастацтве перакладу. Зноў паўтараю — аб мастацтве. Гэта не навука, колькі б канферэнцый ні праводзіла мая сяброўка са сваімі калегамі, і колькі б ні пісалася дысертацыі аб перакладалогіі, і якія б тэрміны для гэтага імі ні прыдумваліся.

Год пачаўся для мяне прызначэннем на пасаду адказнага за пераклад для **Указальніка па цэнзуры**. Гэта выдатны часопіс, які выходзіць раз у месяц і на працягу больш дзевятці гадоў знаёміць свет з творами аўтараў, падвергнутых цэнзуры або рэпрэсіям. У гэтым годзе некалькі выпускаў «Указальніка» былі прысвечаны тэме «вызваленых з-пад цэнзуры» літаратуры краін былога Саветаў Саюза. А мяне папрасілі перакласці некалькі твораў з беларускай мовы, уключаючы цудоўны цыкл кароткіх апавяданняў Адама Глобуса пад назвай «Смерць-мужчына».

Трэба сказаць, што я цягам гадоў пераклала значную колькасць праязнічых твораў /якія, на жаль, далёка ад паэзіі/, большасць іх уяўлялі сабой дыдактычныя, навуковыя і тэхнічныя выданні, палітычныя і сацыялагічныя даследаванні і г.д. Вядома, я раней не перакладвала такую мастацкую і такую размоўную прозу, як у Глобуса. Я апынулася ў зусім новым стане існуючых правілаў... Акрамя таго, тут узнікла праблема самой тэмы. Для англійчана персаніфікаваная смерць — заўсёды мужчына. Гэта Грым Рыпа. Таму калі мы нават карыстаемся іншымі вобразами, яны таксама мужчынскага роду. У маеі пазме пра Аберфан, узьскую вёску, дзе ў 1966 годзе лавіна засыпала цэлую школу з дзецьмі, Смерць ператварылася ў легендарнага Піда Дудара, які заклаўшаў дзіцяці сваёй музыкай...

У хуткім часе пасля таго, як я скончыла пераклад Глобуса, я пайшла паглядзець спектакль Арыстафана «Жабы», які паставілі студэнты Універсітэцкага каледжа, старэйшага з каледжаў пры Лонданскім універсітэце. Хоць можна часам, нават у нашы дні, паглядзець студэнцкае прадстаўленне грэчаскай п'есы ў арыгінале, на гэты раз быў пераклад. Больш таго, несумненна, вельмі сучасны пераклад! Былі перакладзены не толькі старажытныя грэчаскія словы, былі таксама мадэрнізаваны многія ідыёмы і жарты. Камічны лёкай Ксантус быў апрануты ў стылі Чарлі Чапліна, назвы бітваў II сусветнай вайны ўжываюцца замест назваў Пелопанэскай вайны, «пасвечання» ў Элеўзініскія таіствы ператварыліся ў каманду рэгбістаў і г.д. У выніку атрымалася дужа весела, але ці быў

гэта пераклад? Аўдыторыя, за выключэннем тых старэйшых, якім надакучылі гэтыя штукі, — студэнты ж успрымалі гэта натуральна і веселіліся, — лічыла наш сумніпельны занятак новаўвядзеннем у духу часу і казалі, што «сам Арыстафан ацаніў бы гэтыя жарты». Аднак ці было гэта, а калі было, то ў якім сэнсе перакладам?

Амаль у гэты самы час я хадзіла з адным сябрам з Беларусі на іншую п'есу, адну з нашых адроджаных вялікіх камедыяў — апошняю і найбольш вядомаю п'есу Аскара Уайльда. Гэта было выдатнае прадстаўленне, якое выканалі самыя вядомыя зоркі тэатра. Аднак пасля нас вельмі займала, зноў жа, як перакласці назву п'есы /The importance of being earnest/. Складанасць у тым, што «earnest» не толькі прыметнік, які азначае некаторую сур'ёзнасць характару, але і азначае таксама /пры іншым напісанні/ мужчынскае імя. А галоўная думка ў п'есе такая, што абедзве герані заяўляюць, што яны хочуць выйсці замуж за чалавека, якога завуць Эрнст! Дык як тут павінен паводзіць сябе перакладчык? Мне казалі, што ў італьянскай версіі выкарыстоўваецца імя «Франко», якое ў гэтым прыметніку азначае «адкрыты», «сумленны». А паколькі імя «Франк» існуе ў англійскай мове таксама /гэта варыянт ад імя Фрэнсіс/ змена не ўяўляецца несумяшчальнай з англійскай пастаноўкай

АДНОСНА САРАКАНОЎЖАК

п'есы. Я спыталася ў майго сябра, як гэта будзе па-беларуску. Ён сказаў, што не ведае, бо чытаў п'есу па-расейску, дзе прыметнік быў «серьезный». А паколькі не існуе такога імя «Серьезный», я не бачу, як тут можна паступіць. /Можна зрабіць зноску ў кнізе, але не ў тэатральным прадстаўленні! /

Перакладаць трэба думкі. /Асабліва вялікае значэнне мае захаванне формы ў паэзіі, таму што форма — гэта першае, што перадае думку/. А на працягу лета і восні, калі ў мяне быў цэлы натоўп наведвальнікаў з Беларусі і іншых краін СНД, праблема з перадачай думак і ідыём абстраылася з новай сілай.

Некалькі прыкладаў. Адна студэнтка з Беларусі сказала мне, што яе сяброўку ўджаліла пчала. Я спыталася аўтаматычна /па-англійску/: «З ёй усё добра?» — «Вядома, не!» — адпярэвала студэнтка. — «Я ж сказала вам, што яе ўджаліла пчала!» Потым, разважаючы над ідыёмай, я зразумела, што наша ідыёма ў такіх аб'тывах вяртаецца да старой традыцыі з'эфемізму.

Чуючы пра такія здарэнні ці няшчасці, мы не ўжываем злавесныя словы, быццам яны могуць спраўдзіцца.

«Мая жонка трапіла ўчора ў аўтамабільную аварыю», — кажа англійчанин. «З ёй усё ў парадку?» — пытаецца яго сябра. «Нічога сур'ёзнага! — адказвае першы. — Яна атрымала некалькі драпін, сінякоў і зламала руку. На наступным тыдні яе выпішучу са шпіталя!» Тут я раптам разумею, што гэта не проста «хладнакроўе» ці знакамитае «валоданне сабой!» У нашы дні псіхалагі і псіхіятрыя раіць нам выказаць свае жахі і пачуцці, а тысячу гадоў назад усё было інакш. Забаранялася гаварыць пра магчымае няшчасце, інакш злыя душы або дэмані маглі падслухаць вашы словы і здзейсніць іх. Таму фурый клікалі з'умендамі, гэта значыць «добрамі», а Чорнае мора з яго штормамі — Эўксінскім /сяброўшым да чужых/. Пра гэта я даведлася яшчэ ў школе на ўроках класічнай літаратуры — і вось размова са студэнткай з Беларусі вымусіла мяне ўсвядоміць, што гэта традыцыя працягваецца ў англійскай мове па сённяшні дзень.

Іншы прыклад. Я гуляла па Лондане з групай студэнтаў з Мінска, з Міжнароднага каледжа радыёэкалогіі імя Сахарова, якія прыехалі ў рамках абмену ў новы універсітэт Кінгстана. Мы прыйшлі на Ляйчэстэр Сквер, сэрца лонданскага свету кіно, і я паказала ім статуу Чарлі Чапліна, знакамітага кінакамедыянта. Адзін са студэнтаў спытаўся ў мяне: «Ці праўда, што ён быў сэрэм Чарльзам?» — «Але, — адказала я, — ён атрымаў гэты тытул за вялікія заслугі перад кіно». — «Ён жа быў юрэй?» — «Я не ўпэўнена, а чаму вы пытаецеся?» — «Хіба можа юрэй атрымаць тытул «сэр»? — «Чаму не, калі ён гэта заслужыў? Вядома, пры ўмове, калі ён брытанскі падданны». «Добра, — прамовіў студэнт задуманна, — я чытаў дзесьці, што некаторыя ў мінулым не маглі атрымаць гэты тытул па рэлігійных меркаваннях!» Мясце гэта на нейкі час аздачыла. Потым я зразумела, пра што ідзе гаворка. «Ты маеш на ўвазе квакераў?» — здагадалася я. «Так, сярод іх былі адзін ці два знакамітыя чалавекі, вучоныя і філантропы, якім можна было прывесці тытул «сэр» за іх дзейнасць, аднак яны адмовіліся, таму што яны былі квакеры!» Такім было іх асабістае рашэнне. Квакеры дужа міралабыны, не жадаючы нічога агульнага мець са зброяй, а цырымонія пасвячэння ў сэрэ ўключае ў сябе наяўнасць шпагі... Але квакеры могуць і павінны атрымліваць іншыя адзнакі гонару. — «А чаму нельга пасвячаць у сэрэ чужынцаў /іншаземцаў/?» Таму што звычайна пасвячэння ў сэрэ /рыцары/ бярэ свой пачатак ад старой феадалнай традыцыі і абавязку рыцара абараняць манарха. Калі нехта не мае брытанскага падданства, ці нават паходзіць з краіны, якая знаходзіцца пад брытанскай каронаю, то гэта можа стварыць нават міжнародныя праблемы! Кароль Георг VI хацеў даць тытул «сэр» Дугласу

Фэйрбанку, амерыканскаму акцёру, які быў яго асабістым сябрам, — і гэта выклікала найвялікшы скандал у Вашынгтоне! Нават ён не мог гэта зрабіць!» — «Ого, — сказаў студэнт, — я і не ведаў, што ў тытуле гэтулькі гісторыі. Я думаю, мець тытул «сэр» — гэта нешта нахшталт звання «заслужанага тэатральнага дзеяча» або кавалера аднаго з нашых ордэнаў. Усяго толькі тытул. Я і не падумаў аб традыцыі».

А сапраўды, чаму ён павінен быў падумаць? У Беларусі хапае праблем з захаваннем сваіх традыцый, каб яшчэ тлуміць галаву адносна тонкасцей нашай сістэмы, узагагарод. Аднак іншыя госці з былога савецкага і сацыялістычнага блока часам паказваюць сваю недасведчанасць і ў больш значных матэрыях. На працягу года мы арганізавалі цыкл лекцый-семінараў і «круглых сталоў» у Каралеўскім інстытуце міжнародных спраў і ў Лонданскім універсітэце з удзелам палітыкаў і міністраў, у чыя выступленнях адносна «дэмакратычных» — іхняе слова — «цывілізаваных» краін часта сустракаліся дзіўныя памылкі. «Цывілізаваныя дэмакратычныя краіны», — чулі мы ад многіх такіх гасцей, — не дазваляць неграмадзянам сваёй краіны купляць зямлю! Але гэта не так, у Аб'яднаным Каралеўстве — тут большасць землеўладальнікаў — неанглійчаны, уключаючы арабаў і японцаў, і хоць тыя жывуць у больш сціпрых умовах, аднак, захицеўшы, могуць набыць брытанскае падданства і купіць тут дом. /Такім чынам, мабыць, гэта мы з'яўляемся «нецывілізаванымі» і «недэмакратычнымі!» / Сама я інтуітыўна разумею, чаму ўрады новых незалежных дзяржаў не жадаюць, каб інашэццы набылі ва ўласнасць іх зямлю — на вялікі жаль, большасць членаў брытанскай супольнасці бізнесменаў гэтага не разумеюць і баяцца, што лізінаватыя аперачы, відавочна, вельмі выгядныя, не могуць быць гарантаваны ў будучым. Такая адсутнасць узаемаразумення ўяўляе цяпер галоўную перашкоду ўкладанню брытанскіх інвестыцый у Цэнтральнай Еўропе — і мне не хацелася б, каб такія цяжкасці ў далейшым узніклі з Беларуссю. Па сутнасці, справа тут не ў законе. Юрыдычныя эксперты заўсёды могуць знайсці нейкі кампраміс /іх на гэта вучылі, і за гэта ім добра плацяць/, хутчэй, гэта справа ўсталявання першапачатковага ўзаемага даверу і разумення, без якога не можа быць пагаднення, што будзе пазней сфармулявана юрыстамі. І тады пераклад робіцца не толькі матэрыял, сатканай са слоў, але і з ідэй, стэрэатыпаў, жахаў... Такая задача, трэба сказаць, не пад сілу маладому выпускніку перакладчыцкага аддзялення, на дыпलोма якога яшчэ не высахла чарніла, і галава якога забіта тэрэтычнымі ведамі па «перакладалогіі», — яна хутчэй пад сілу сціплай, марудлівай сараканоўцы, якая навучылася карыстацца многім сваім жывым ідыём, забабонаў, паянццяў, сімвалаў, крыўд, перамог — і ўсё гэта павінна легчы ў аснову, відавочна, пазбаўленых эмоцый слоў з дзелавога кантракту ці з пагаднення аб тэхнічнай дапамозе.

З прывітаннямі

Вера Рыч

Пераклад У. ПАЛУПАНАЎ

Гэты белы верш нарадзіўся ў Веры Рыч пасля сустрэчы ў Школе славянскіх і ўсходнеўрапейскіх даследаванняў у Лондане 13 кастрычніка 1993 года з міністрам замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пятром Краўчанкам пад уражаннем яго хвалючага выступлення пра нялёгі, трагічны лёс Беларусі.

РЭЦЭПТ ЦУДУ

Спачатку вазьмі краіну —

/На карце няма волямага месца, таму згадай Туру, якой нібыта няма, якую зруйнавалі, абрабавалі, аб'елі Дангону суседзі/, вазьмі гісторыю, якую выкладаць як гісторыі іншых народаў, вазьмі гаворку,

якую лічаць за дыялект, дадай сюды пазву, якая забаронена і сёдня з атласу, дадай люд, які доўга прымушаны забываць сваю гісторыю, імя і мову, Расчыні гэту апару і дай ёй шалдзіць... Затым вазьмі Сінг, колеры якога дужа простыя, колеры касці й крыві, хлеба й віна, вяды й агню, Колеры веры й любові. Дадай яшчэ знак, якім шкарталі, які забаранялі /які, дарчы, даводзіць дзясціць з суседзямі!/,

Наві туды поўную мору слёз, што праліліся з нягод Былых і новых: там тры бярозкі стаіць, дзе павінны стаіць чатыры,

Дзеці, зачатыя пад зоркай Палыні, А таксама чарашы, гузікі і кулі Курататаў — Усё гэта трэба замяніць, кропля за кропляй, У вечным посудзе часу...

Затым, у прызначаны дзень, /Ты будзеш ведаць, дружа, калі ён настае!/, як свет наверх твар у іншы бок,

Ты вельмі-вельмі пінчотна Перадзі гэтую сумесь у надшыюнае песта, І выпечы яго ў чароўнай печы Кію...

Тут нехта Будзе заклікаць нібе быць абачлівым, пужаць надыходзячай спокжай,

Нагадаць, што цяпло і святло табе давадзецца купляць у мошняг суседа,

Што тае заводы спыняцца, а зробленае табой ніхто не будзе браць,

Бо свет так часта-часта забывае пра клопат аб бліжнім... Не слухай гэтых аракулаў, дружа...

Гатуй свой каравай!

Абгарні ручніком, упрыгож васьлямамі,

Затым пакліч сяброў /усе будуць тваімі сябрамі ў дзень гэты,

Колькі б іх ні было!/, і абясці, што ты ідзеш

Завяць сваё месца за агульным святотым сталом.

Пераклад з англійскай мовы зрабілі В.РЫБАКОЎ і У.ПАЛУПАНАЎ

ЛМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ.

САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі — 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара —
33-25-25; 33-19-85;
аддзель: публіцыстыкі
— 33-25-25, гісьмаў і
грамадскай думкі —
33-19-85, літаратурнага
жыцця — 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі —
33-22-04, паэзіі і
прозы — 33-22-04,
музыкі — 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання —
33-21-53,
выяўленчага мастацтва і
аховы помнікаў —
33-24-62,
навін — 33-24-62,
мастацкага афармлен-
ня — 33-22-04;
фотакарэспандэнт —
33-24-62; бухгалтэрыя
— 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛМ".
Рукапісы рэдакцыя не
вяртае і не рэагнэуе.

Паэзія рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісанні 23.12.1993 г.

П 123456789101112
М 123456789101112